încheind, cu acest volum, prima parte a povestei lui Adrian Zograffi, o dedic celor doi oameni care, fără să se cunoască, şi-au dat mâna îndemnându-mă să scriu:

– scriitorului francez Romain Rolland
– pantofarului român George Ionescu

PANAIT ISTRATI

NISA, 1926

S p r e   S n a g o v

I

CÂNTEC HAIDUCESC

Primăvara anului aceluia, deşi timpurie şi blândă, fusese ploioasă. Astfel că ceata noastră putu să părăsească bârlogul ceva mai devreme decât e în obiceiul haiducilor; dar despre coborât la câmpie nu putea fi vorba până una alta. Drumurile erau desfundate, greu de străbătut, nici un cărăuş nu se urnea din loc. Floarea Codrilor, căpitanul nostru, hotărâse ca strămutările mai mari să le facem prefăcuţi în cărăuşi. Ne spunea, pe bună dreptate, că mai curând ne vor căuta poterele pe drumurile de munte decât prin oraşe sau la câmp deschis. Trebuia să ne lăsăm de obiceiurile prea răsuflate care-l ţineau altădată pe haiduc departe de pământul pe care gemea fratele său, ţăranul. Acum era nevoie să ne apropiem de omul acesta îndobitocit de patru veacuri de jaf şi împilare, să-l facem să priceapă că haiducii nu-l vor putea scoate de sub jug câtă vreme el se va mulţumi să-ndure ca vita. Oamenii noştri trebuiau să-şi ia înfăţişarea cărăuşilor cumsecade, să se topească în nesfârşitele convoaie de căruţe ce străbăteau ţările dunărene în lung şi-n lat, să care mărfuri adevărate şi mărfuri calpe, să bea, să râdă şi să stea de vorbă cu cei de seama lor, la nevoie să se lase biciuiţi o dată cu ei, gata totdeauna să deştepte din somnul său jalnic „*vita grăitoare, mai răbdătoare ca boul şi mai puioasă ca iepurele*". Fireşte, toată încercarea de răzvrătire n-avea să ne împiedice să prădăm şi să pedepsim, când s-ar ivi prilejul, pe marii vinovaţi, noi însă trebuia să socotim aceste lucruri ca venind în al doilea rând, potrivite doar să ţină treji oamenii şi să mai potolească setea lor de răzbunare rămasă dintr o haiducie învechită, stângace.

Astfel chibzuise pe-ndelete femeia cu inima largă şi mintea ageră în toată iarna aceea lungă căreia îi urmase primăvara anului 1854.

Ea făcuse chiar ceva mai mult. Folosindu-se de câţiva oameni de încredere, trimişi în cele patru colţuri ale ţării, împărtăşise planurile sale mai multor mari căpitani de haiduci, între care şi lui Groza, prietenul ei din copilărie, şi le dădu întâlnire la începutul lunii mai, în munţii Tazlăului, în Moldova.

Era pentru prima oară că un asemenea gând încolţea într-o minte de haiduc. De obicei, fiecare căpitan de ceată lucra după capul lui, de unul singur, în ţinutul în care se simţea mai la el acasă, strălucea o bucată de vreme ca o stea căzătoare şi se stingea cu repeziciune, fie legănându-se în spânzurătoare, fie ucis în vreo luptă cu poterele.

De data aceasta, o femeie – „cea mai frumoasă femeie din toată ţara românească", cum strigase Cosma – îi chema să se strângă la un loc:

„Veniţi, prieteni, să ne-ntâlnim pe Culmea Şoimului de lângă izvorul Tazlăului", zicea ea în răvaş. Nu eu vă chem, ci durerea ţării întregi. Vă iubiţi ţara. O iubesc şi eu. Aveţi viteji care ascultă de voi, ca oameni liberi. Am şi eu. Dar ce faceţi cu toate aceste suflete de pripas? Nimic alt decât să-i împingeţi la omor. Dar, oare, uciderea – numai ea – a mişcat vreodată din loc, un deget măcar, plugul robului? Ajuns-a vreodată un om mai deştept, mai curajos, mai

mândru doar pentru că a tăiat capul altuia? Suntem viteji, dar ne purtăm ca nişte ucigaşi şi murim ca nişte câini. De ajuns! Să isprăvim cu pizmele! Le veţi uita când veţi da de zâmbetul ochilor mei negri şi al dinţilor mei albi. Voi fi pentru voi o soră drăgăstoasă ca o iubită. Şi ne vom supune, toţi, unei datorii mult mai anevoioase decât o răzbunare, dar, pe de altă parte, mult mai rodnice în ridicarea fraţilor noştri doborâţi. Floarea Codrilor, căpitan de haiduci, vă aşteaptă fără greş în prima săptămână a lui florar!””

Toţi răspunseră cu mare însufleţire la chemarea aceasta. Şi pornirăm grăbiţi la întâlnire.

Paisprezece voinici, patru sfetnici şi Floarea, asta era ceata călare ce cobora Valea Bâscei. Pirpirie adunătură să porneşti cu ea în haiducie! Ne priveam unii pe alţii cu o înduioşare tristă. În ochii tuturor puteai citi acelaşi gând: „Care dintre noi va mai apuca primăvara viitoare?”

Haiducul nu prea se gândeşte la primejdie, dar primăvara i-o aminteşte. Vântul era zglobiu, proaspăt, aţâţat de zăpezi, îndrăzneţ ca tinereţea. Înfoia barba măreaţă a lui Ilie, i-o lua în răspăr, pe Floarea, care mergea călare în frunte, pierdută în gânduri, o dezmierda pe dedesubt, dar ea îl lăsa în voia lui, era doar „cel dintâi iubit al ei”. Uneori se obrăznicea, smulgându-ne căciulile din cap. Atunci părul lung al căpitanului nostru fâlfâia ca o flamură. Străbătând pădurile, copitele cailor noştri striveau cu cruzime ghioceii frumoşi şi gingaşi, clopoţei de zahăr agăţaţi de gâtul primăverii, de-a pururi proaspătă.

Şi aşa lăsarăm în urma noastră culmile semeţe ale Carpaţilor şi, pe o zi însorită, ne apropiarăm de podişul Penteleului, unde se află cele mai mari stâne din ţara românească.

Ciobanii sosiseră, cu miile lor de oi şi de miei. Zarva tălăngilor, cântecele fluierelor, strigătele umpleau văzduhul şi dădeau ţinutului un suflu de viaţă pe care nu-l mai simţisem de aproape şase luni de zile.

Floarea Codrilor se opri şi ne spuse:

— Iată oameni fericiţi! Iataganul turcului şi biciul boieresc nu cuteză să se avânte până aici. Dar, ce folos, o ţară nu se poate trage toată să trăiască-n munte!

În clipa aceasta băgarăm de seamă cum, chiar lângă noi, un cioban tânăr înfigea în pământ două cruci de lemn cioplite cam din topor. La picioarele lui se puteau vedea cele vechi, putrezite. Flăcăul îşi aruncase cojocul lui mare la pământ şi se apucase de treabă cu o sârguinţă înduioşătoare, fără să se sinchisească de noi.

Căpitanul îl întrebă. El răspunse morocănos:

— Astea-s mormintele haiducului Gheorghiţă şi al iubitei lui, ucişi amândoi de poteră aici.

— Doamne! rosti Floarea, scoţându-şi căciula. Şi, îngenunchind: Am auzit, încă din copilărie, vorbindu-se de aceşti viteji.

— Ea a murit înaintea lui; el a fost ucis apărând-o.

— Şi cine te-a pus să le schimbi crucile? întrebă unul de-ai noştri.

— Nimeni. O facem noi singuri. Cine vreţi să ne pună? Zapciul ? Apoi, adunându-şi cojocul bâta şi fluierul, adăugă, puţin a cobe: Poate că-ntr-o zi o s-o facem şi pentru voi!

— Pentru noi? zise Floarea. Ştii cine suntem?

— Ba bine că nu!

— Atunci spune!

— Păi, haiduci! N-ajunge?

Şi îndreptându-se către turma lui, se aşeză pe un bolovan mare şi începu, cu glas bărbătesc, balada lungă a haiducului Gheorghiţă, al cărui mormânt îl

îngrijise:

Frunzuliţă şi o crăiţă,
cine-mi urcă la Istriţă?
Savai căpitan Gheorghiţă,
fecioru lui Negoiţă,
ce-mi umblă din stână-n stână
să cerce brânza de-i bună,
din perdea până-n perdea
să-şi aleagă d-o pielcea,
să facă cuşma din ea,
cuşmă neagră, mocănească,
ca nimeni să nu-l cunoască.
Apoi, măre, ce-mi făcea?
Pe Plăişor mi-apuca
tot la capul plaiului,
la stâna Visterului.
Acolo dac-ajungea,
baciului aşa-i grăia:
— Moş Radule, barbă sură,
eu nu cred pe cei ce jură;
să-mi dai o sută de lei,
c-ai ajuns vătaf de oi.
— Ba zic zău, pe legea mea,
că n am în pungă para;
de belele, de nevoi, m-am făcut
vătaf de oi.
Bine vorba nu sfârşea,
Vistier că mi-l afla,
şi potera mi-l prindea,
bat-o Maica Precista;
potera de la Buzău,
s-o fi bătut Dumnezeu. Frumuşel
că mi-l lega, pe Plăişor l-aducea.
În Cislău când cobora,
se pleca ca să bea apă, Macovei
îi da în ceafă,
să bea apă sângerată,
cu măsele-amestecată.
Gheorghelaş nu se plângea, dar,
gând rău, măre-i punea! să-l
prinză când o putea, cam la
capul Plaiului,
la stâna Visterului,
pe calea Vornicului
‘n vremea miţuitului.
La Vister dacă-l ducea,
la mare bir că-l punea:
nu-l punea ca p-un copil,
ci-l punea ca p-un mazil.
Şapte ani la biruri da,
dar, de groaza birului,
de frica zapciului,

măre, se băjenărea
tot pe Bâsca far’ de-cale,
făr’ de nici o supărare,
până-n capul Plaiului,
la stâna Visterului.
Foaie verde crăci de tei, Macovei
s-a dus la miei
tot la capul Plaiului
la stâna Visterului.
Foaie verde ş-o lalea,
de miţuit s-apuca,
la Gheorghelaş nici gândia. Dar
Gheorghelaş mi-l pândia
şi din codru-mi scobora. Macovei
cum îl zăria,
tocma-n stână că-mi intra,
sarică pe el lua,
între burduşi se culca,
iar Gheorghiţă când sosia,
baciului aşa-i grăia:
— Alelei, moş barbă sură,
ai pe cineva la stână să nu
facem vro pricină?
— Ba zic zău, pre legea mea, că
nu am pe nimenea;
dar aseară, pe-nserat
(lucru mic ni s a-ntâmplat) :
mânătorul (ce-a făcut?
lapte dulce c-a băut),
de friguri s-a bolnăvit
şi în strungă mi-a adormit,
şi acum în stân-a intrat
şi-ntre burduşi s-a culcat.
Gheorghe-n stână de intra,
pe Macovei îl zăria
şi aşa mi-l judeca;
— Foaie verde crăci de tei,
lege ce n-ai, Macovei,
cin’ te scoase-n ochii mei? Zilele
tale sfârşite,
păcatele mele multe?
Macovei mi se ruga
şi din gură cuvânta:
— O, Gheorghiţă, Gheorghelaş,
la inimă om vrăjmaş,
ia-mi calul, ia-mi oile,
dar lungeşte-mi zilele
ca să-mi văd copilele !
— ‘Ţi-iau calul, ‘ţi-iau oile
şi-ţi scurtez şi zilele,
că ştii oare sau nu ştii
că-n Ghisdita mă găsii?

Frumuşel tu mă legai,
pe Plăişor mă coborai
şi, când fuse la Cislău
şi beam apă din Buzău,
tu îmi dai cu cizma-n ceafă,
de beam apă sângerată
cu măsele-amestecată...
Apoi paloşu scotea,
patru ciozvârţi el făcea
şi-n prepeleac el punea,
iar la baci de se-ntorcea,
din guriţă mi-i grăia:
— Moş Radule, barbă sură, între
noi nu este ură
dă mi ceva de demâncare
(să nu plec cu supărare);
alege-mi un mieluşel
la două oi plecaţel,
un berbece de căldare.
o mioară de frigare
ş-un căşiut de chiagătoare
să ne fie de prânzare!...
Moş Radul i le dădea,
Gheorghelaş mi le lua,
la ciochină le-agăţa
şi-n Poiană se ducea;
savai la Poiana lată
ceata-i lui Gheorghe adunată:
care focuri o aprindea,
care cârlani jupuia,
care mămăligi făcea.
Gheorghelaş calu-şi plimba
şi semn rău i se făcea.
Foaie verde de lipan,
savai căpitan Ştefan,
căpitan de poteră,
bată-l Maica Precista,
de Gheorghe cum a aflat
că iar în codru a intrat,
după el mi s-a luat
şi-n Poiană c-a sosit
unde-i Gheorghe poposit.
Acolo de-mi ajungea,
căpitanul ce-mi făcea?
Poterei aşa-i grăia,
poterei de pe Buzău,
prăpădi-o-ar Dumnezeu:
— Ia să-mi staţi, copii, pe loc să
dăm lui Gheorghe d-un foc că
Gheorghe s-o necăji
şi pe toţi ne-o prăpădi!
Luă juntul ghintuit

plin cu trei gloanţe de argint
d-un copac s-alătură,
la cătare mi-l luă
şi cu glontele-l zbură
în casa sufletului,
din josul buricului,
unde-i pas’ voinicului.
Gheorghelaş mâna-şi punea, un
inel din răni scotea
şi din gur-aşa-i grăia:
— Legea ta, ce n-ai, Ştefane,
şi cumetre de vânzare;
un inel ţi-am dăruit
şi cu el m-ai prăpădit;
dar să mor eu până mâine
de nu mânc carne din tine!
Flinta-n cătare lua,
d-o piatră se rezima
şi pe Ştefan mi-l ochia,
dar şi moartea mi-l sosia
şi aşa încremenea.
Trei zile acolo că-mi sta,
la el nimeni se ducea:
mare frică-i coprindea.
De la trei zile-ncolea,
Beşgu Ilie se scula,
la Gheorghelaş se ducea
capul iute-i reteza,
la Vister că i-l ducea,
iar Visterul, ca hingherul,
din cap creierii-i scotea,
‘n Bucureşti îl trimetea
Câţi în cale-l întâlnea,
câţi la dânsul se uita
lăcrămile-i podidea
de frumos ce-mi mai era

*

Ascultarăm ciobanul cu sfinţenie, ca la biserică. Cântecul o dată sfârşit, porni în urma oilor, fără să se mai uite la noi. Asta ne îndurera: am fi vrut să-l vedem că bagă de seamă şi nu e nepăsător la plăcerea cu care-l ascultasem, pentru că, la urma urmei, el cântase chiar povestea noastră.

Floarea Codrilor părea să fie foarte înduioşată. Multă vreme privi, cu ochi rătăciţi, cele două cruci proaspăt înfipte. Apoi, îndreptându-se spre cal, oftă din fundul rărunchilor şi zise:

— În lumea asta toate sfârşesc printr-un cântec haiducesc...

II

MURIBUNDUL DE LA BISOCA

Ca să trecem în Moldova n-aveam de străbătut decât un judeţ, cel al Râmnicului-Sărat. Prevederea ne sfătuia să nu prea pierdem din ochi şirul de munţi şi codrii lui, „frate cu rumânul”, adăpost sigur la primejdie, pentru că Floarea era hotărâtă să nu încerce nimic, să nu primejduiască nimic înainte de a se fi sfătuit cu căpeteniile de haiduci la această întâlnire de pe Tazlău, unde nădăjduia să dea haiduciei cu totul alte ţeluri de luptă. Pe de altă parte, eram prea puţini, de-abia vreo douăzeci. Aveam nevoie de cel puţin încă atâtea „flinte călare” ca să putem izbi şi să ne putem apăra ca lumea.

Dar omul nu e stăpân pe faptele sale. Un lucru neaşteptat, o întâmplare se ivi chiar de la pornirea noastră la drum şi ne împinse la o ispravă care avea să împrăştie în ţară faima femeii pe care noi ne-o alesesem de căpitan.

În seara zilei ăsteia, cea dintâi zi de mers, după ce părăsirăm păşunile Penteleului, ajunserăm în partea de miazănoapte a satului Bisoca, ţinut muntos şi foarte împădurit, unde trebuia să ne petrecem o parte din noapte. Ne aşezarăm tabăra, după ce mai întâi cercetarăm împrejurimile, să vedem de-i linişte. O gospodărie mică şi năruită, pe care o socoteam părăsită, ne sluji de adăpost. Lăsarăm caii slobozi, cu o traistă de ovăz la gât. Un foc straşnic, pe care-l aprinserăm în mijlocul curţii, trebuia să ne încălzească puţin oasele îngheţate. Movilă, bucătarul nostru, ne fripse la repezeală doi miei de lapte. Cu o bucată bună de brânză şi o cană de vin pe deasupra, fiecare îşi potoli foamea.

Treaba asta ne luă mai puţin de un ceas; patru de-ai noştri, care erau de pază, veniră să mănânce şi ei, apoi, tot câte patru, ne duceam pe rând, la fiecare ceas, să facem de veghe.

Noaptea era mai mult umedă decât rece. Vorbeam cu zgârcenie şi ne curăţăm armele sau moţăiam, când cu faţa când cu spatele la foc. Uneori flăcările vreascurilor luminau curtea toată şi cocioabele cu acoperişul găurit, fără uşi, fără ferestre. Atunci puteai vedea în amănunt acest loc pustiu şi părăsit.

Floarea, care-şi pironise ochii pe un colţ întunecat al curţii, ne zise:

— Cred că aici locuieşte o fiinţă omenească, sau cel puţin ziua vine să stea aici. Ia priviţi firida de colo, ascunsă între ziduri: e proaspăt văruită, uşa e bună, şi lângă uşă, la pământ, e o secure.

Ne uitarăm cu toţii spre locul arătat, dar nimeni nu catadicsi să se ducă să vadă ce e acolo. Prea ne simţeam bine lângă foc. Şi apoi, ce aveam să ne temem de un nenorocit care ar fi stat în firida aia? Nici Floarea nu se mai sinchisi, se înfăşură în pătură şi se întoarse cu spatele la flăcări; dar puţin după aceea spuse că auzise un geamăt slab.

Mă ridicai şi făcui câţiva paşi în întuneric.

— Căpitanul are dreptate! e lumină în cocioabă! Se vede prin crăpătura uşii.

Toată lumea alergă într-acolo. Floarea deschise uşa cu grijă, şi văzurăm un bătrân slab şi bărbos întins pe un pat de scânduri, cu faţa în sus, cu mâinile împreunate pe piept şi ţinând o lumânare aprinsă. Tot pe piept, aproape sub bărbie, era aşezată o icoană mică a Maicii Domnului. Omul, îmbrăcat ca vai de el, îşi rezemase capul de un sac cu paie. Lângă pat, un urcior. Într-un colţ, o ladă plină cu zdrenţe. Vatra părea să fie stinsă de mult.

La sosirea noastră bătrânul întoarse către noi ochii săi înfundaţi în orbite şi se arătă mirat.

— Nu v-am auzit venind... ne spuse el cu glas destul de limpede. Sunt

surd.

— De-ai fi numai surd, n-ar fi nimic, îi strigă Floarea, dar văd că tare eşti nenorocit. Cine eşti? Ce-i cu tine? Ce ai?

Fără să se mişte din loc, el răspunse:

— Degeaba îmi vorbiţi... Sunt surd ca mormântul.

Floarea, curioasă dar neputincioasă, îi făcu semne arătându-i că vrem să-l ajutăm, cel puţin să-i dăm demâncare.

— Prea târziu! Nu mai am nevoie de nimic. Acuma îmi aştept moartea, frumoasă domniţă!...

Căpitanul ne spuse să aprindem focul în vatră şi să-i încălzim o cană de vin, îndulcindu-l. Omul nu se înduplecă să guste din băutură şi zise că şi focul era de prisos:

— Nu mai simt nimic... mor... Vedeţi bine: îmi ţin luminarea, nu vreau să-mi dau sufletul ca un câine. Şi poate că moartea ar fi şi venit de n-aş fi trăit cu frica să nu dau foc ţoalelor. De trei zile nu fac decât asta: aprind şi sting luminarea... De opt zile sunt în pat, fără să mănânc, nici să beau... S-a sfârşit: mor... Îşi stinse luminarea şi şi-o culcă pe piept: Tot ce puteţi face „pentru mine, că tot v-a trimes Dumnezeu aici, e să privegheaţi şi să-mi aprindeţi lumânarea... Aşa n-o să mai îmi fie teamă că ard de viu şi am să mor chiar la noapte. Înduraţi-vă de sărmanul meu suflet, şi apoi înmormântaţi-mă, şi Dumnezeu să vă ocrotească pe drumurile voastre: sunteţi haiduci, vă văd după arme şi după omenie.

Muribundul, cu toate că arăta atât de prăpădit, avea un fel de nobleţe în trăsăturile feţei, poate înfrumuseţate de această suferinţă îndurată cu bărbăţie. Cuvântul îi era mândru; vorbea cu uşurinţă. Cu toate acestea, se vedea bine că-i ţăran sau vreun fost răzeş. Dar de unde venea nenorocirea asta atât de grozavă? Ce poveste înfiorătoare ascundea viaţa ce se stingea aici?

Căpitanul nostru se străduia din răsputeri să-l facă să priceapă ce-ar vrea să afle. Aşezată pe ladă, aproape de pat, Floarea îi încălzea mâinile şi îi tot făcea semne. El pricepu:

— Ehei... frumoasă domniţă... Nu începe omul să-şi depene viaţa când e gata să-şi dea duhul. Povestea e lungă... Şi răsuflarea mea e scurtă... Viaţa mea şi nenorocirile mele sunt ale neamului întreg. Voi, haiducii, trebuie să le ştiţi tot atât de bine ca şi mine.

Bătrânul tăcu. Părea că-şi adună gândurile. Ochii lui erau pironiţi pe flăcările din vatră, ce-i jucau lumini pe faţa-i slabă şi bărboasă. Apoi îşi întoarse capul către noi, care rămăseserăm încremeniţi în uşă ca un ciorchine, tare curioşi să ştim cine era acest om în pragul morţii, aşa de părăsit că trebuia să-şi aprindă singur lumânarea.

Prin semne, Floarea îl rugă să vorbească mai departe. Şi atunci el ne povesti cele ce urmează:

Acuma, că ştiu c-o să m-ajutaţi să mor creştineşte şi c-o să mă îngropaţi, am să-ncerc să vă povestesc din viaţa mea atât cât mi-o da moartea răgaz.

N-am fost dintotdeauna nenorocitul din faţa voastră. Ca şi cei mai mulţi dintre locuitorii de pe vremea veche, mă trag dintr un neam de ostaşi care a apărat pământul ţării sub bunii noştri voievozi de altădată: părinţii mei au fost răzeşi. În vremea aceea nu era în ţară decât voievodul, care veghea şi lupta, sfatul lui de boieri aproape toţi oameni cinstiţi, noi, răzeşii, şi, pe ici, pe colo, câţiva oameni buni de nimic, pe care-i puteai număra pe degete în fiecare sat. Strămoşii mei aveau pământ de arătură, pădure, păşuni mai mult decât le

trebuia.

Dar vremile care au venit mai apoi au schimbat faţa lumii. Voievozii noştri buni s-au dus. Boierii s-au înmulţit ca buruiana, s-au făcut nedrepţi, apucători, doritori fiecare să domnească, măcar câteva luni. Scaunul domnesc fiind, ca şi azi, la cheremul turcilor, era pus la mezat şi se vindea cui dădea mai mult, iar boierii cei noi aveau nevoie de bani, ca să-şi facă părtaşi puternici în ţară şi să cumpere oamenii sultanului la Stambul. Din pricina asta, se făcură hoţii şi prădăciuni. Nu mai aveau nevoie de răzeşi, ci de pământ cât mai mult şi de clăcaşi ca să-l muncească.

Greu nu le era să-şi ajungă scopul: din când în când, puneau slugile să mute pietrele de hotar ale pământurilor noastre. Moşia boierului se întindea ca râia. Hârtiile se pierdeau întotdeauna. Noi nu puteam dovedi nimic. Priveam cum pământurile noastre se micşorau văzând cu ochii. Să ne plângem? Cui? Cei care ne jefuiau, tot ei erau judecători în divanul domnesc. Îşi cumpărau câţiva martori mincinoşi: un zapciu, un popă, doi-trei beţivi. Martorii noştri nu erau niciodată luaţi în seamă.

La asta mai veneau, pe deasupra, alte două pacoste care ne-au dat gata: birurile „pe tot ce mişcă şi pe tot ce nu mişcă” şi bătaia cu biciul pentru cei care nu puteau plăti. N-a trebuit mai mult decât de două ori o viaţă de om ca să uităm de tot trecutul nostru. Omul mândru de pe vremuri ajunsese o vită înfricoşată, care-şi scotea căciula în faţa oricărei sperietori ce i se ivea răcnind în pragul bordeiului. Cel mai vrednic dintre oameni ajunse trântor, cel mai cumpătat, beţiv. Şi aşa, ţara se împărţi în robi şi boieri, şi unii dintre boieri au astăzi până la douăzeci de moşii, mari de la zece mii până la o sută de mii de pogoane.

Dar nenorocirea asta a adus după ea o alta, mai groaznică. Turcii şi grecii din Stambul, aflând că boierii români se poartă în ţara lor ca în ţară cotropită, s-au abătut asupra noastră ca lăcustele. Ei nu voiau altceva decât să se înţeleagă cu cei ce ne jupuiau de atâta amar de vreme şi să ne sugă sângele în bună cârdăşie. Boierii noştri se învoiră fără multă şovăială, pentru că era vorba, înainte de toate, de a-şi scăpa pielea.

Mulţi dintre boierii noştri izbutiră să intre pe sub pielea dregătorilor de la Poartă, plătind cu sărmanele noastre piei, arendând grecilor cu trecere una sau mai multe din moşiile lor şi luându-i uneori chiar de gineri. Arendările astea ajunseră să ne facă să blestemăm şi ziua în care veniserăm pe lume. Ne-am scoborât până la a ajunge robi ca ţiganii. Mai, rău chiar, pentru că ţiganii măcar erau ţinuţi pe hrană, pe când noi crăpăm de foame.

Iar turcii şi grecii se năpusteau pe fetele şi femeile noastre, care cum le venea mai bine.

Ah, Dumnezeule fără milă! Vai de sărmana femeie, măritată sau nu, care se nimerea să fie frumoasă şi să placă cotropitorului! Vai de bietul băieţaş care avea nenorocul să taie calea unui turc! Îl aşteptau necinstea, şi chinul, şi moartea, uneori chiar sub ochii părinţilor, măcelăriţi câteodată şi ei.

Şi-acum, iată şi povestea mea:

Către 1821, când Ipsilante şi eteria lui îi chemau pe greci la război împotriva turcilor, eram încă om înstărit. Locuiam într-un ţinut de pe malul Dunării, cu nevasta şi cu doi copii: o fată de douăzeci de ani şi un băiat de doisprezece. Un alt băiat, copilul cel mai mare, era însurat şi trăia într-un sat vecin,

În vremea aceea mai aveam încă de ce mulţumi lui Dumnezeu. Scăpătasem destul, ne rămăsese doar atât cât să ne putem ţine, dar, e adevărat, nu se prăpădise nici unul dintre noi şi nici vreo silnicie trupească n-

avusesem de îndurat. Iată însă că grecii pornesc război „împotriva aceluiaşi vrăjmaş”, zic ei: turcul. Noi trebuia, cică, să ne bucurăm. Erau creştini ca şi noi şi se băteau pentru dreptate. Slăbirea puterii otomane nu putea să ne vină decât bine.

Ah, vorbele! Vorbele amăgitoare, hrana săracului şi pricopseala tiranului!

Hoardele de greci, oameni fără de credinţă şi fără de ţară, amestecară răscoala cu jaful, socotiră ţara românească drept raia turcească şi, până să apuce să zărească hangerul stăpânului lor, avură destulă putere ca să se năpustească pe femeile şi pe avutul nostru.

Zadarnic Ipsilante, singurul om cinstit, singurul patriot adevărat din eterie, proclamă sus şi tare sfinţenia pământului nostru şi pedepsi cu asprime pe câţiva vinovaţi.

Dar cum să se fi petrecut altfel, dacă şi vitejii noştri panduri români, ai lui Tudor Vladimirescu – Ipsilantele nostru românesc – nu puteau nici ei, cu toată ameninţarea spânzurătorii, să se ferească de ispita de a ne silui fetele şi de a fura tot ce le cădea la îndemână? Şi dacă eteria n-a izbândit în Principatele dunărene pentru căpetenia grecească asta n-a însemnat decât o mare amărăciune, de care s-a uşurat tăind capetele câtorva dintre derbedeii lui. Pe sărmanul Tudor, vândut de ai săi, greşeala l-a costat capul.

Sunt mulţumit că mor, să nu mai ştiu nimic de lumea asta! Turmă care-mi face silă, care loveşte sau se lasă lovită, dar nu ştie drum de mijloc între aste două mişelii! Acum am priceput că dacă stăpânii lumii ăsteia n-au omenie, nici lumea nu-i mai bună decât stăpânii ei. Vai de cei drepţi!

Cu chiu cu vai scăparăm şi de hoardele de eterişti. Satul nostru n-avusese prea mult de suferit de pe urma lor: siluiri, jafuri, dar nici un omor. Mi-am apărat gospodăria cum îşi apără lupoaica puii. Despre partea lui, feciorul meu, a scăpat şi el numai cu pagube. Şi socoteam că pacostea s-a dus pe pustii, când, într-o bună dimineaţă, veni zvon că o oaste turcească cotropeşte ţara, cică pentru a fugări pe greci şi-a înăbuşi eteria.

Cotropire ne lipsea! Cu toate ca noi nu eram vinovaţi cu nimic de răscoala grecilor, şi cu toate încredinţările padişahului, că „viaţa şi avutul supuşilor credincioşi vor fi ocrotite”, tot noi trebuia să plătim oalele sparte.

Ţăranul nostru avea prilejul să simtă pe pielea lui că lumea se împarte în puternici şi slabi, că cei puternici nu se mănâncă între ei şi că cei slabi n-au ţară.

Îndată ce oştirea turcească puse piciorul pe pământul ţării, cea mai patriotică grijă a boierilor fu să-şi pună averea la adăpost de prăpădul la care se aşteptau din partea hoardelor turceşti. Faimoşii otuzbiri erau ştiuţi pentru sălbăticia lor. Cu pungi grele de aur, fiecare boier căpăta de la comânduirea turcească un zălog, cele mai adesea era un agă. Acest agă, hrănit, găzduit, plătit gras, avea poruncă să apere curtea boierului care-l primea zălog, de isprăvile otuzbirilor.

Pentru boierii noştri asta fu liniştea şi pacea, dar cu câte chinuri şi vaiete trebuiau să fie plătite liniştea şi pacea lor numai lacrimile copiilor noştri au spus-o!

Dintre toate prădăciunile, din toată jalea vremii ăleia îngrozitoare, nimic nu întrecea caznele pe care au trebuit să le îndure copiii noştri.

N-am să pomenesc jafurile de bani şi lucruri care l-au costat pe ţăranul român popasurile armatei turceşti; mulţi au rămas fără cămaşă pe ei şi, schilodiţi cu topuzul, au trebuit să fugă în munţi, după ce-şi pierduseră şi familie şi avut. Printre ei mă numărai şi eu; dar pierderea avutului nu mi-a stors nici o lacrimă; averea poţi s-o faci la loc, dar făpturile care-ţi sunt bucuria vieţii

le pierdem pentru totdeauna. Şi pe făpturile astea potopul mi le-a răpit pe toate, toate până la una!

Doamne-Dumnezeule, eşti atotputernic, dar n-ai pic de inimă! Unde-i mărinimia ta?

Ascultaţi, haiduci, cele ce s-au petrecut într-o săptămână din viaţa unui om şi spuneţi-mi apoi dacă fiarele pot întrece în sălbăticie fiinţa omenească.

Într-o sâmbătă seara, aga ce era zălog boierului nostru însoţit de doi otuzbiri năvăliră la mine-n bătătură; başbuzucii ăştia fioroşi băgară spaima-n femeie şi-n copii. Eu m-am înfipt în faţa lor şi, apucând o secure, le-am strigat pe turceşte că voi lovi pe oricine o să încerce să-mi treacă pragul casei. Nici nu rostisem bine vorbele, că o lovitură cu latul hangerului mă doborî, leşinat, la pământ.

Când îmi venii în fire, cu gura plină de sânge, văzui pe nevastă-mea zăcând sugrumată într-un colţ al odăii. Într-una din mâini strângea între degete fire smulse dintr-o mustaţă. Fata şi băiatul – nicăieri. Iar mă pierdui, şi, când mă trezii, târziu în noapte, simţii după trupul scăldat în sudoare rece şi după durerea care îmi sfâşia pieptul, că tot ce gândisem că poate-i vis înspăimântător, era adevărul adevărat. Şi astfel se scurse noaptea.

În dimineaţa zilei următoare – era o duminică – clopotele, la biserică, vesteau trist sfârşitul unui popor măcelărit. Apăru un gospodar şi-mi dădu o-nghiţitură de rachiu. Venea din partea feciorului meu, care stătea cu nevastă-sa în satul vecin, şi îmi spuse să mă duc să mă ascund la el în pod. Eu nu mă puteam clinti din loc, darămite să mă scol să fac juma' de poştă pe jos.

Omul plecă şi trimise femeia să aibă grijă de moartă. A doua zi veni un alt sătean să mi spună cum că otuzbirii pustiiseră biserica, îşi băgaseră caii înăuntru, spărseseră icoanele şi furaseră lucrurile sfinte, pe care le vindeau pe la răspântii. Foi din cărţile sfinte sfâşiate, hrisoave vechi zburau în drum în bătaia vântului. Bunul nostru preot, pe care turcii îl credeau bogat, fusese schingiuit până ce îşi dăduse sufletul.

— Ăsta-i sfârşitul lumii! mai spuse ţăranul. Satu-i pustiu. Numai boierului nu-i pasă de nimic: îl apără aga şi nu-l costă decât nişte bani. Da' pe noi zălogul ăsta ne costă viaţa.

Mă ridicai cu mare greutate şi mă târâi până la curtea boierului, căruia i se mai zicea „unul din cei şapte stâlpi ai ţării". Vajnicul „stâlp" nici nu vru să se uite la mine. Logofătul lui îl chemă pe agă şi îndrăzni, cu sfială, să se plângă de nelegiuirea ce se făptuise în casa mea şi îl rugă să-mi dea copiii înapoi.

— Cum? ! strigă zălogul, să nu mai luăm nici fete, nici băieţi? Asta nu se poate, bre!

Dar logofătul, care nu era chiar fără inimă, îmi făgădui că va face tot ce-i va sta în putinţă să ajute pe fiică mea să fugă, pentru că aga o ţinea închisă chiar la curtea boierului. Cât despre băiat, el rămăsese în mâinile otuzbirilor.

Mă întorsei acasă, unde femeia mea se odihnea întinsă pe două mese, înconjurată de lumânări şi de femei care o boceau. Fiul meu cel mare se îngriji singur de înmormântare, că eu nu mă ţineam pe picioare. Pieptul mi-era numai vânătăi, mă înecam mereu şi credeam c-am să mor. Ceea ce îl hotărî pe fiul meu să se culce în seara acea la mine. Toată noaptea a plâns.

A doua zi către prânz, eram singur, când un creştin năvăli la mine în curte strigând:

— Vasile, Vasile! dă fuga! Otuzbirii vor să-ţi turcească băiatul în piaţă în faţa bisericii!

Sării ca şi cum n-aş fi fost niciodată bolnav. În faţa bisericii, în mijlocul

gloatei, băiatul meu sta-n picioare pe un scaun. Arăta ca năuc şi toată faţa-i era numai vânătăi. Un turc îi înfăşură capul cu un ştergar lung ţărănesc şi striga:

— De acu înainte copilul acesta va fi turc; cine se va atinge de el va fi ucis!

Pierzându-mi puterile, ridicai braţele în sus urlând:

— Păgânilor!... E copilul meu!...

Chiar în clipa aceea îl văzui pe fiul meu cel mare venind în goană, cât îl ţineau picioarele, cu capul gol, cu ochii holbaţi, ţinând în fiecare mână câte un pistol cu două ţevi. Trase de patru ori în otuzbiri şi doborî trei.

Asta-i tot ce putui vedea, că mă năpădi sângele pe gură şi pe nas şi căzui la pământ leşinat.

Două zile m-am zbătut între viaţă şi moarte; nu ştiam ce se mai întâmplă în casa mea. Mă luaseră nişte oameni.

Ar fi fost mai bine dacă mi-ar fi rămas ochii închişi pe vecie, pentru că la mine-n casă, copiii, măcelăriţi amândoi îndată după ce mă prăbuşisem, aşteptau să fie duşi unde le era mama.

Eram în joia patimilor mele. Vineri fu rândul fetei s-ajungă lingă ceilalţi trei. Şi nu singură: fugind de la agă, căutase adăpost la cumnată sa, la văduva fiului cel mare. Pe amândouă le au gâtuit.

Nu-i aşa că umerii unui singur om sunt prea slabi să ducă toate astea într-o săptămână?

Ei bine, să vedeţi că după douăzeci şi şapte de ani, adică acu şase ani, o altă nenorocire a căzut pe umerii mei de moşneag.

Îmi rămăsese o fată de şaisprezece ani, care stătea aici, la Bisoca, în gospodăria pe care o vedeţi năruită şi care era a fratelui meu mai mare. Bietul Mihai, bun din fire şi mai înstărit decât mine, n-a vrut niciodată să se însoare. Zicea, pe bună dreptate, că „cu cât te legi mai mult de făpturi dragi, cu atât ţi-e mai greu când le pierzi”. Ajunsese în starea asta de când îi murise un câine.

Cu toate astea, fii-mea Măriuca îi era atât de dragă, – fiie-mea ţinea şi ea la el – că mi-a cerut o zicând:

— Am s-o mărit eu, am să-i caut un băiat de treabă şi am să-i las toată averea.

I-am dat-o. N-avea, la vremea aceea, decât doisprezece ani. De atunci nu-i mai văzusem, timpurile erau grele pentru mine, şi Bisoca, la opt zile de mers cu căruţa de ţinutul meu.

Dar după ce toţi ai mei pieriseră, după ce din tot avutul nu rămăsese mai nimic, înhămai doi cai, părăsii locul blestemat şi mă dusei să mă aşez lângă ei.

Zece ani de zile nu fuseseră pentru mine decât o viaţă de lacrimi. Mi se uscaseră ochii de nu-i mai puteam închide. Ajunsesem că ţăranii din Bisoca îmi ziceau „Năluca din pădurea de fagi”.

Fata mea, tânără, plină de viaţă, răsfăţată de unchiu-său şi însetată de fericire, îşi dădu şi ea birul de lacrimi pentru cei scumpi şi morţi şi apoi se întoarse repede la tinereţea care clocotea în ea. Ar fi fost o nelegiuire să i-o iei în nume de rău. Bunul Mihai, el, dimpotrivă, lovit în inimă de nenorocirea mea şi întărit în dreapta-i părere despre viaţă, împărtăşi frăţeşte durerea mea, îşi sfâşie inima cu înverşunarea omului venit pe lume să sufere laolaltă cu tot ce-i suferinţă şi se stinse ca un sfânt la doi ani după venirea mea la Bisoca.

Rămăsei singur, cu lacrimile, cu pădurea şi cu oile mele. Uitai de fata mea care, lipsindu-i acum duioşia, luase gândurile unchiului ei că-i primejdios să te legi, să-ndrăgeşti pe cineva, dar le folosi de a-ndoaselea: nici ea nu voia să se mărite, să-şi facă un cămin, dar asta pentru că n-avea simţiri de mamă. Şi aşa, apucă să se lase în voia dezmăţului nestăvilit, în voia poftelor. Eu

cutreieram pădurile, ea bătea clăcile.

Nenorocita fu aspru pedepsită, pentru că spre al douăzeci şi cincilea an al vieţii făcu un copil şi muri născându-l.

Moartea aceasta nu mă lovi peste măsură. Mă deprinsesem să trăiesc departe de fată. O socoteam o străină de neamul meu. În schimb, înnebunisem după fiie-sa, o minune de fetiţă, care îmi umplu viaţa de bucurie şi de milă.

Gata cu lacrimile şi cu desnădejdea. O povară gingaşă şi dulce, picată să dea un rost bătrâneţii mele. Înviară toţi morţii, toată duioşia lor strălucea în ochii negri ai Angelicăi. O îngrijii aşa că şi un pui de prinţ ar fi pizmuit-o, şi ea îmi umplea inima de o fericire atât de mare de-ncepură ţăranii să creadă că-mi pierdusem minţile. La cei şaizeci de ani ai mei mă urcam în vârful copacilor, de unde-i făceam cum face cucul; mă îmbrăcam cu o blană de urs, pe care-l vânasem, şi jucam în faţa Angelicăi, care crescuse, ajunsese de şase ani acum, bătea din palme ca ţiganii, care-şi fac urşii să joace:

Joacă, bine, moş Martine;
Că-ţi dau pâine cu măsline!

Ei, Doamne, câte maimuţăreli nu făceam de dimineaţa până seara ca s-o fac să râdă! Glasul ei era numai cântec. Până şi oboseala îmi părea desfătare, iarna, când, cu Angelica-n cârcă şi cu săniuţa subsuoară, urcam de o sută de ori pe zi colina acoperită de zăpadă groasă, în care intram până la brâu, de mi se tăia răsuflarea; dar care bunic era mai fericit ca mine când alunecam la vale cu nepoata pe genunchi?

Am trăit, robit de Angelica, cei mai frumoşi ani din toată viaţa. Numai că ea ajunsese pe la vreo cincisprezece ani şi bătrâneţea mea începuse să-mi dea griji la gândul că s-ar putea să mă prăpădesc. Şi era frumoasă ca fructul oprit! S-ar fi zis că-i una din fetişcanele alea frumoase născute dintr o roabă ţigancă şi un chipeş fecior de boier, scoşi amândoi din minţi într-o noapte de vară. Firea ei semăna cu a noastră, nu cu a maică-sii; mă iubea, mă alinta, era cuminte, cu grijă de gospodărie. În plimbările sale nu se depărta de casă, şi niciodată nu pleca singură: pe jos, călare sau cu căruţa, totdeauna eram nedespărţiţi. Şi cum numai milostenia îi întrecea frumuseţea, curând ea ajunse îngerul tuturor celor pe care iarna îi prinsese lipsiţi de lemne, de făină sau de brânză.

Cum aş fi putut, o, Dumnezeule îndurător! să mă gândesc, în mijlocul acestei fericiri nemăsurate, la un duşman ce-şi aţintise de departe ochii pe acea care era tot rostul vieţii mele, pe Angelica? Şi de ce nu mi-a fost dat să uit de vechile nenorociri, să mă bucur şi eu de ceea ce aş fi putut socoti drept o răsplată cerească şi să nu mă mai tem de cruzimea omenească? Nu cursese destul din sângele alor mei?

Şi cu toate astea, de-aş fi putut măcar o clipă să-mi birui încântarea de smintit bătrân, mi-ar fi fost uşor să bănuiesc acest duşman, că doar îi întâlnisem privirea de câteva ori şi-i auzisem glasul.

Era stareţul Mânăstirii Orbu un tâlhar de cuţovlah din Macedonia aceea în care băştinaşii îşi schimbă neamul mai des decât cămaşa, şi nu-s nici români, nici greci, nici bulgari, nici oameni. Era vestit ca mare sforar şi cu proptele tari la cei de sus, dar despre purtările lui desfrânate nu se ştia decât din zvonuri. Mânăstirea sa era una din acelea care prădaseră, jăcmăniseră obştile săteşti de ultima sfoară de pământ, de ultimul munte-mpădurit. Robii ţigani mişunau pe moşiile ei.

Stareţul de la Orbu găsea uneori de cuviinţă să cinstească vecerniile de

duminică coborând până la noi în sat. Eu eram totdeauna de faţă cu Angelica mea. El zări copila, şi o învălui cu priviri înfocate. De atunci coborî mai des, până ce, într-o duminică, apropiindu-se de noi, vorbi cu mine, întinse dosul palmei să i-l sărut, şi mie şi Angelicăi, după care, împreunându-şi mâinile deasupra căpşorului auriu al fetei, o binecuvântă cu căldură:

— Pronia cerească aibă-te-n paza ei, frumoasă Angelica, şi să-ţi îndrepte paşii pe calea fericirii. Amin!

Ţăranii de faţă, la semnul acesta de bunăvoinţă, ne pizmuiră. Opt zile mai târziu n-aveau să ne mai pizmuiască. Ducându-ne să facem o plimbare prin pădure, o ceată înarmată ne căzu în spate, şi cât ai clipi din ochi îmi răpiră copila, iar pe mine mă lăsară, mai mult mort decât viu, la pământ. O măciucă-n cap mă făcu să uit de lume şi să cred că totul pierise cu mine o dată.

De murit, n-am murit; trebuie că am şapte vieţi, ca pisica, dar din ziua aceea urechile mi-s de prisos, nu mai sunt bune de nimic, nesimţitoare la zgomot.

De atunci sunt şase ani.

Mânăstirea Orbu, cuib de desfrâu pământesc şi de înşelătorii cereşti, adăposteşte şi azi între zidurile ei pe fiara ce şi zice „stareţ”.

Dar Angelica mea nu mai e!

Trei luni după răpire, ridicându-mă din pat, am luat – aşa bătrân şi surd cum eram – drumul Bucureştiului, ca să mă jăluiesc la divanul ţării. Aici, puţin cam sătui de atâtea isterii monahale, mi se făgădui o cercetare, şi cercetarea ajunse la încheierea că „această Angelica, fiind fata unei stricate, nu era poate chiar atât de nevinovată cât socotea bunicul ei”...

Aşa că tot ce am putut căpăta a fost ca porţile mânăstirii să se deschidă, la şase luni după ce o înghiţiseră pe copiliţa mea, şi Angelica să-mi cadă în braţe. Dar nu mai era nepoţica mea Era o stafie.

Glasul ei nu i-l mai puteam auzi. Dar nici nevoie nu mai era, pentru că ea n-a mai scos o vorbă: îşi pierduse pe jumătate minţite, şi după trei săptămâni se prăpădi.

Am lăsat lumea, am lăsat şi gospodăria în voia soartei, n-am mai pus în gură decât pâine uscată şi apă, ca s-o sfârşesc mai repede.

Dar, vedeţi şi voi, cu cei nenorociţi şi moartea e rea!

*

Calului nu-i spui; vrei, murgule, ovăz? Şi nici pe haiduc nu-l pofteşte să plece să răzbune pe cei năpăstuiţi.

Când ne strânserăm din nou în jurul focului şi căpitanul cercetă cu privirea feţele hotărâte ale oamenilor, citi de la un cap la altul al şirului doar un răspuns:

— Da! rosteau toate aceste chipuri arămii, trebuie pedepsit stareţul de la Orbu. Trebuie!

— Ne am înţeles, prieteni, încheie Floarea Codrilor. Dar vă spun dinainte că dintre toţi puternicii pământului, călugării sunt cei care ştiu să-şi apere mai straşnic pielea...

— Cu atât mai rău, cu atât mai rău! strigară cu toţii, cu Spilca monahul în cap.

Ilie cel înţelept nici nu se clintise însă. Toate privirile spre el se îndreptară:

— Tu ce zici, Ilie?

— Zic ca Floarea: călugării ştiu să se apere, atât în ceruri, cit şi pre

pământ...

— Asta nu-i totul, vorbi mai departe căpitanul. Mai întâi, voi nu ştiţi că stareţul de la Orbu e fostul stareţ al mânăstirii Snagov, fiorosul părinte Chiriac...

— Părintele Chiriac? Fiara aia?

— Da, chiar aşa, omul care prin uneltirile lui ticăloase a făcut să cadă capetele a trei boieri români de treabă, iubitori de ţară, cinstiţi, şi apoi a dezlănţuit un măcel cumplit, de a nimicit pe locuitorii unui ţinut întreg. Apoi, ceea ce de asemenea nu ştiţi, e că această fiară mă cunoaşte foarte bine. Am locuit la Snagov pe vremea, lui, am fost musafirul lui şi el a fost musafirul meu încă cu mult înainte de a se fi arătat aşa cum avea să ajungă mai târziu. Când v-am povestit viaţa mea, n-am socotit că trebuie să vă mărturisesc chiar totul. Şi voi aţi făcut la fel. La urma urmei, ne cunoaştem.

Ei bine, aflaţi că înainte de a pleca la Constantinopol, am ţinut la Snagov, aproape de Bucureşti, o casă în care intrau ceea ce se chema a fi protipendada Bucureştiului. Casa asta mai stă şi azi în picioare. Am făcut şi acolo haiducie, în felul meu, adică, cât mai mult bine poporului, cât mai mult rău duşmanilor lui, dar fără să calc legile. Dimpotrivă, ocrotită de ele. Vicleşug femeiesc. Nădăjduiesc s-o mai fac, şi împreună cu voi, dacă vreţi, pentru că haiducia cea mai bună este cea care aduce legile la nevoile sale.

Deci vom avea a face cu un *călugăr*, acest călugăr e *părintele Chiriac*, şi acest părinte Chiriac *mă cunoaşte*.

Şi mai e ceva care atârnă mai greu decât toate: este neaşteptatul, pricina tuturor nenorocirilor în viaţă.

Nu-i vorba numai de vitejie. Vă socotesc pe toţi destul de viteji ca să vă cred în stare să vă duceţi să vă daţi cu capul în porţile căptuşite cu fier ale cetăţuii care-i Mânăstirea Orbu. Da’ p-ormă...?

Nu, prieteni, de murit e lesne. De trăit, e mai greu. Şi acum, mergând spre Orbu, am să mă gândesc la toate piedicile astea; gândiţi-vă şi voi.

Patru ceasuri de mers pe drum prost, pe o noapte neagră, ne-au dus până în marginea pădurii dese de deasupra mânăstirii Orbu. Oameni şi cai erau plini de zgârieturi, din pricina mărăcinilor şi crăcilor. N-aveam chef de nimic, nici noi şi nici caii. Şi o umezeală! O umezeală! Până şi buzunarele erau ude! Afurisită vreme!

Zorile mijeau posomorite. La fel era şi treaba noastră nesigură. Toată întinderea văii stăpânită de stareţ era cufundată într-o mare de ceaţă deasă nemişcată, tot atât de înfiorătoare ca şi mânăstirea ce-şi înălţa cu neruşinare din pâclă zidurile cenuşii, înfipte pe o înălţime.

Movilă, vătaful, ridică pumnul ameninţător. Se auzi un dangăt de clopot, de-abia să-l prinzi cu urechea, ca un răspuns. Se duceau călugării, unul după altul, să se roage lui Dumnezeu pentru ca domnia mânăstirilor pe pământ să n-aibă sfârşit.

Când să facem focul, cel dintâi prieten al haiducului după puşcă, cal şi vin, Floarea se împotrivi:

— N-aprindeţi focul! Suntem la margine de pădure, fumul ne-ar putea trăda. Dar cum noi trebuie să stăm aici toată ziua şi o bună bucată din noapte şi cum nu putem sta şi tremura cincisprezece ceasuri în şir, ştiţi cumva vreunul din voi cum se face foc fără fum?

Nu răspunse nici unul.

— Uite, duceţi-vă la juma’ de poştă de aici şi o să găsiţi un cuptor de mangal. Daţi o tărtăcuţă de rachiu, şi oamenii or să vă lase să luaţi mangal cât vreţi. Ascundeţi-vă bine armele şi nu fiţi prea vorbăreţi.

Mutrele mohorâte se înveseliră.

— Să ne trăieşti, căpitane! răcni Movilă. Ah, acuma nu mai mi-e teamă: stareţul la noapte n-o s-o scoată la capăt cu aşa ibovnică!

Doi oameni plecară în fugă, şi nu trecu un ceas şi se întoarseră ducând fiecare în spinare câte un sac de mangal.

— Aprindeţi câte puţin, şi puneţi deasupra tot câte puţin, porunci Floarea.

Apoi – când căldura şi cafeaua fierbinte aburind din ibrice ne mai dezgheţase inimile – ea ne spuse ce chibzuise:

— Voi ştiţi că haiducii au obiceiul să cadă asupra duşmanului şi să ucidă fără să se sinchisească prea mult de sângele nevinovat pe care s-ar putea să-l verse. Felul ăsta de luptă trebuie păstrat numai la ananghie. Să nu uităm niciodată că slugile care-l apără pe stăpân n-o fac totdeauna cu tot sufletul. Trebuie să le cruţăm pe cât se poate.

Dacă lucrurile vor merge cum fac eu socoteala, astă-seară nu vom da luptă. Iată la ce m am gândit: pe la ceasurile zece voi da de veste stareţului că eu şi cu fiul meu Ieremia îi cerem găzduire pentru o noapte. Doi oameni trebuie să mă însoţească. Unul va fi Ilie. Celălalt?

— Eu! sări Spilca. Am fost călugăr, le ştiu obiceiurile.

— Foarte bine... Ilie şi Spilca vor fi însoţitorii. Acuma ascultaţi. Isprava trebuie s-o facem noi patru, şi iată cum: orice mânăstire are un paznic călugăr, care veghează noaptea, şi un ajutor, care-i ţigan rob, bărbat voinic, cutezător şi primejdios, îndată ce-om fi primiţi – şi fără îndoială că vom fi, pentru c-am să spun numele meu adevărat – ăşti doi inşi vor fi ţinuţi sub ochi de Ilie şi de Spilca, care vor rămâne jos, în trapezar. Dacă o să cădem la bănuială, adică dacă stareţul strecoară cine ştie ce poruncă pe sub ascuns în ce ne priveşte pe noi, pe mine şi pe Ieremia, trebuie ucişi cu îndemânare şi luată în stăpânire poarta. Pe ţiganul de la poartă să nu-l ucideţi decât dacă n-o vrea să treacă de partea noastră.

Până acum, asta-i tot. Pe stareţ îl iau în seama mea, singură sau cu ajutorul lui Ieremia, după cum or sta lucrurile. Sper să izbutesc. Mă bizui pe trei lucruri care până mai adineauri păreau împotriva noastră: că-i călugăr, adică bărbat bucuros totdeauna să aibă de a face cu o femeie frumoasă; apoi călugărul ăsta-i *părintele Chiriac*, adică o fiară, care tocmai de aia n-o să se teamă de nimic, că se socoteşte puternic; şi, al treilea, că *mă cunoaşte* de la Snagov, ca femeie petrecăreaţă, mare negustoreasă de mătăsuri din Levant.

Dar iată, al patrulea lucru e-mpotriva noastră; *neaşteptatul*. La chestia asta n-are rost să chibzuim dinainte. Tot ce putem e să-i facem faţă.

Şi atunci, dacă se va ivi lucrul ăsta neaşteptat şi ne va-ncurca socoteala, Movilă, care o s-aştepte aici cu paişpe oameni, de va vedea că până la miezul nopţii nu ne-ntoarcem, o să ştie cum stau lucrurile. Poate că n-om fi morţi, ci doar prinşi. Atunci o să vie la poarta mânăstirii, tot pentru găzduire, o să dea peste paznici şi o să năvălească fără şovăire.

Dar de-or ajunge lucrurile pân acolo, aşteptaţi-vă la tot felul de nenorociri.

Hotărât că nu! Vechii tovarăşi ai lui Cosma nu erau deprinşi c-un căpitan care făcea socoteli atât de chibzuite. Lor le plăcea mai curând să-şi înfierbânte capul cu băutură, să nu socotească nimic şi să cuteze cât mai mult. Cât despre cum or scoate-o la capăt, cum le-o fi norocul. La urma urmei, o moarte are omul!

Şi-n loc de asta, acum li se cerea să facă pe căruţaşii, să lumineze un popor îndobitocit şi să fie cu băgare de seamă la stârpitul unui cuib de vipere.

Şi cu comoara mânăstirii ce se făcea? Nici de ea să nu se atingă? Floarea Codrilor nu pomenise nimic, o luase boiereşte. Dar haiducii nu se-mbată cu apă rece.

Din care pricină Ilie îl luă pe Movilă deoparte şi i spuse:

— Tu să n-aştepţi cu oamenii pân' la miezul nopţii. Mânăstirea asta-i dintre cele, mai bogate. Când o fi să ieşim din ea, de n-om fi legaţi fedeleş, gata de spânzurătoare, trebuie să ne umplem de aur. Aşa că ţineţi-vă de noi cam la un ceas după plecarea de aici şi cam la o bătaie de puşcă: cum ăţi auzi un fluierat, daţi-i drumu! Şi faceţi aşa ca şi cum n-ar fi şi căpitanul de faţă.

Movilă trecu porunca mai departe haiducilor, care îşi curăţau armele, şi feţele li se mai luminară puţin. Ilie, ca un înţelept ce era, se pricepu să-i înveselească şi mai mult: luă trei oameni şi se duse dracu ştie unde, dar către sfârşitul după amiezei se întoarse cu o oaie zdravănă pe umeri; ceilalţi trei duceau, fiecare, câte O damigeana de zece ocale de vin.

Toate bunătăţile astea umplură nişte goluri care desigur nu-s făcute să dea omului curaj. Haiducii nu se aruncă-n vânt după post şi rugăciune. Floarea ne ţinu hangul, deşi obiceiul ei era să ciugulească ca o adevărată domniţă.

Între timp, soarele îşi luă rămas bun de la noi, străpungând deodată pătura de ceaţă. Fâşii împurpurate brăzdau cerul la orizont. Câteva raze se strecurară printre trunchiurile copacilor poleindu-ne feţele. Ilie le-ntâmpină cântându-le înăbuşit din fluier.

Căpitanul nostru se ridică, îşi desfăcu bocceaua şi scoase veşmintele cele mai scumpe: scurteică de hermină, şalvari largi de mătase brodată, cum poartă turcoaicele în loc de fustă, ilic scurt de catifea, năframă persană ţesută cu fluturaşi de aur. Se împodobi cu toate astea, cu inele şi o cunună de pietre scumpe şi strecură la brâu un pumnal mic cu vârful otrăvit.

Ca fiu al unei cucoane – atât de mari, am fost poftit să-mi pun căciula de astrahan, cizmele de lac şi să-mi îngrijesc şi restul îmbrăcăminţii. Spilca şi Ilie îşi prefăcură şi ei înfăţişarea şi-ncercară s-arate a „ţărani cumsecade" de, pe cât se putea, da-şi înţesară brâul cu pistoale şi cuţite. Pe deasupra cojoacelor aveau să poarte flinte, puse la vedere fără să dea de bănuit, cum poartă orice bărbat care însoţeşte un bogătaş în călătorie pe drumuri călcate de hoţi.

Noaptea cufundă toată suflarea în beznă.

— Trageţi cenuşă pe jăratec, zise căpitanul. Puţin după aceea, patru călăreţi luau drumul mânăstirii.

Era o clădire mare, în patru colţuri, înconjurată de ziduri şi ridicată pe o înălţime, departe de orice aşezare omenească. Nu se vedea nici o lumină, nici în curtea muncilor, nici în cea a oaspeţilor.

Băturăm la poarta acesteia din urmă, care se deschidea oricărui drumeţ doritor să petreacă o noapte la arhondaric. Un clopot sună vestind sosirea noastră, apoi poarta ferecată în fierărie grea se răsuci în ţâţâni şi un călugăr cu felinar în mână ne deschise.

Ţinându-ne caii de căpăstru, intrarăm în curte, când, deodată, la lumina slabă a felinarului, sări în faţa noastră un diavol – am crezut într-adevăr că-i diavol, aşa haiduci cum eram! Călugărul, încurcat de spaima noastră, ne lămuri:

— E-un ţigan rob; fugise. A fost prins şi l-au pus în fiare. Aşa-i obiceiul pământului.

Fiarele astea şi obiceiul pământului – despre care mai auzisem vorbindu-se – erau curată sălbăticie: ţiganul din faţa noastră, fără vorbă o namilă, nu mai arăta de loc a om. De-a dreapta şi de-a stânga capului, două coarne de fier cât

toate zilele. Erau nituite la un cerc de fier, Care-i strângea capul în jurul frunţii şi, ca să nu-i iasă de pe cap, cercul era prins la rândul lui cu două limbi lăsate-n jos şi legate de un alt cerc, nituit în jurul gâtului.

În afară de asta, sărmanul om mai târa după el un lanţ lung prins de glezna dreaptă, lanţ care, la celălalt capăt, era bătut în zid, lângă culcuşul lui din firidă. Nenorocitul trebuia să trăiască în starea asta, să-şi facă slujba şi să doarmă noaptea chinuit de coarne şi de toată fierăria lor.

Căpitanul nostru îl privi îndelung, fierbând de mânie. Ne privea şi el, cu ochi omenoşi, da ce se petrecea în capul lui, Dumnezeu ştie! Trupul, de uriaş din basme, trup de zmeu, aproape gol, era de o murdărie îngrozitoare. Mustaţa, mare şi neagră, ca toate la el, îi ajungea aproape pân’ la piept.

Călugărul închise poarta, porni cu caii spre grajd şi ne spuse să mergem după el. Floarea îl rugă să se ducă să-i spună stareţului c-a venit.

— Sfinţia sa nu mai primeşte oaspeţi azi, răspunse portarul.

— Fii dumneata bun şi du-te de-i spune c-a venit jupâneasa Floricica de la Snagov. O să ne primească.

Trimisul, cu felinarul în mână, plecă cu paşi mărunţi, dar când ajunse pe la mijlocul curţii, făcu calea întoarsă.

— Mergeţi cu mine până-n arhondaric; e departe; să nu fac de două ori atâta drum de-o fi să vă primească.

Străbăturăm un gang lung mirosind rău a mucegai, apoi o galerie nesfârşită, care da într-o sală plină cu mese, dulapuri şi rafturi, şi-n cele din urmă ajunserăm în arhondaricul luminat sărăcăcios de două candele.

Aici, neprevăzutul de care ne tot vorbise Floarea căzu ca un trăsnet: în clipa când voia să intre la stareţ, călugărul ridică felinarul în dreptul feţelor noastre şi ne cercetă bănuitor. Când dădu peste privirea lui Spilca, amândoi făcură ochii mari de parc-ar fi vrut să dea un pas înapoi, dar asta numai o clipită, apoi călugărul plecă capul şi se făcu nevăzut pe o uşă.

Rămaşi singuri, Spilca se plesni cu palma pe obraz şi ne şopti printre dinţi:

— Suntem pierduţi! Călugărul ăsta mă ştie de la Muntele Atos, unde l-am omorât pe stareţ: O să mă dea de gol!

Spaima lui ne tăie câteva clipe graiul... Ilie doar ce avu timp să sufle căpitanului:

— Ţine-ţi firea, o să facem ce trebuie, nu mai e mult, şi oamenii noştri vor fi la porţile mânăstirii.

Se deschise uşa. Cu capul gol, îmbrăcat într-o rasă lungă dimie, se ivi părintele Chiriac. Era voinic, burtos, cu faţa roşcovană, aprinsă, cu o privire de parc ar fi avut boala copiilor.

Prefăcându-se politicos, dar ascunzându-şi cu greu neliniştea, spuse cu un glas dogit de beţiv trândav:

— Ia te uită!... Floricica! Sau domniţa din Snagov, cum îţi spuneau şi ţăranii şi boierii, pe vremuri! Pofteşte ! Cât despre însoţitorii cocoanei, să facă bunătate să urmeze pe fratele paznic.

Rostind cuvântul „însoţitorii”, îşi pironi privirea în ochii lui Spilca.

— Dintre aceşti însoţitori, răspunse Floarea, tânărul acesta e fiul meu Ieremia: dacă lucrul nu vă e cu supărare, aş fi bucuroasă să rămână lângă mine.

— Ah! Fiul dumitale? Aveai un fecior? Nici nu ştiam. Da, bine, să aştepte o clipă în sala asta. Pofteşte întâi dumneata.

Rămase în pragul uşii fără să ne dea binecuvântarea după cum cerea obiceiul.

Floarea trecu liniştită în odaia stareţului, şi acesta închise uşa în urma lor.

Acuma ştiam ce aveam de făcut; dar paznicul ştia?

Nemişcat – o clipă doar – cu bărbia lipită-n piept, părea că se gândeşte privind la pământul care trebuia să-l înghită înainte de-ntoarcerea stareţului, şi deodată porni grăbit cu paşi mărunţi, urmat de Spilca şi de Ilie, străbătu arhondaricul, apoi trapezarul şi vru să deschidă uşa galeriei.

Şi atât!

Ca un tigru, Spilca îi sări în spate şi-i vârî un căluş în gură. Şi-ndată cuţitul lui Ilie îi străpungea inima fără ţipăt şi fără geamăt.

Îi smulseră cheia de la poartă. Trupul care încă mai zvâcnea fu aruncat într-un dulap. Cei doi prieteni luară, alergând, calea mântuirii.

Temându-mă o clipă să nu se ivească din nou stareţul, privisem din arhondaric cum fusese ucis paznicul, liniştit, ca un om care-şi plimbă ochii după jocul unei mâţe cu un ghem de lână. Când totul fu sfârşit, închisei uşa spre trapezar şi mă aşezai.

După vreun sfertuleţ de ceas „sfinţia sa” deschise uşa şi mă chemă:

— Nu te-am lăsat prea mult să aştepţi? îmi spuse el cu glasul morocănos, rece, care, de duşmănos ce era, mă uimi.

Lăsase deoparte bruma de politeţe silită. Ce se întâmplase? Aş fi dat cerul şi pământul să aflu, dar din privirea pe care mi-o aruncai pe chipul Floarei – ca să-i vestesc că se făcuseră cele de trebuinţă – nu putui ghici nimic.

Eram într-un fel de odaie de primire – bibliotecă, supărător de săracă, trădând făţărnicia din deprindere a oamenilor bisericii de a se preface că sunt săraci. La mijloc se aflau o masă mare de lemn viermănos şi câteva scaune şchioape.

Stareţul se aşeză şi mă pofti să fac la fel, apoi zise către Floarea:

— De multă vreme te-ai întors de la Constantinopol? întrebase privind-o încruntat pe sub sprâncenele roşcovane stufoase.

— De câteva luni...

— Dacă nu mă-nşel, ai venit împreună cu arhontele Samurakis, nu-i aşa?...

— De ce mă întrebi?

— Pentru că eram bun prieten cu arhontele...

— Da, ne am întors împreună...

— ...şi aţi locuit împreună în casa lui de lângă Siret, nu-i aşa?...

Prietena noastră mirosi nenorocirea şi-i făcu faţă cu linişte:

— Bagă de seamă, părinte Chiriac, că după ce m-ai poftit adineauri să mă culc cu dumneata, acum văd că mă iei la întrebări!

— Cam aşa, scumpă domniţă din Snagov, şi o să trebuiască să-mi dezvălui taina acestei întâmplări în care arhontele şi-a pierdut viaţa.

— N-am ce să-ţi dezvălui...

— Asta o să vedem noi!

Cum şedea lângă uşa prin care tocmai intrasem, se ridică alene de la locul lui, încuie uşa cu cheia şi puse cheia în buzunar, ceea ce mă făcu să duc mâna la pistol, dar Floricica, cu un semn iute, nu încuviinţă. Şi bine făcu, pentru că în aceeaşi clipă în spatele nostru se deschise o uşă în două canaturi şi intrară patru haidamaci. Într-o clipă eram legaţi burduf. Nu ne împotrivirăm.

În picioare în mijlocul odăii, crâncen ca un călău, stareţul credea că ne străpunge cu privirea lui de gânsac. Floarea i-o luă-nainte!

— Cunoscut-ai, acum şase ani, o fată din Bisoca? O chema Angelica?

— Poate că da...

— Şi tot aşa i-ai tăiat scârba de poftele tale?

— Nu chiar...

— Şi nu crezi că luându-mă şi pe mine drept o Angelică, ai putea să-ţi frângi gâtul?

— Nu prea văd cum, pentru că la ceasul de faţă cei doi însoţitori ai tăi trebuie să fi mărturisit rostul vizitei voastre aici, la – Mânăstirea Orbu. Aş putea să fiu mai blând cu voi dacă aţi mărturisi de pe acum care vi-i partea de nelegiuire la uciderea arhontelui Samurakis.

— Partea mea de nelegiuire? Tu vorbeşti de nelegiuire? Tu, care răpeşti fete, le siluieşti şi le ucizi? Tu, care pui să se taie capete şi care stâlceşti mulţime de nevinovaţi? Tu, care pui robilor ce te slujesc şi cărora Dumnezeu le-a dăruit grai, coarne de fier? Tu vorbeşti de nelegiuire, tu!? Scârnăvie popească!

Niciodată n-o văzusem pe Floarea Codrilor atât de frumoasă ca în clipele astea, legată cu mâinile la spate, cu obrazul aprins de mânie, cu capul împodobit de o coroniţă, dat semeţ pe spate, cu ochii negri scăpărând.

Alb ca varul, stareţul ceru o pereche de foarfeci. Ţintuită de scaun, Floarea nu se clinti. El îi scoase coroniţa şi haina de blană, îi tăie veşmintele de sus şi până jos, desfăcu fâşiile şi, dezgolind spinarea, strigă unuia din gealaţi, care ţinea în mână o vână de bou:

— Trage-i una! Apoi, privind-o drept în ochi: Să nu faci gălăgie, că-i degeaba: aici nu se aude decât zgomotul care vreau eu să fie auzit!

Huiduma lovi fără milă. Îndată, între umeri, apăru o urmă roşie, care se învineţi numaidecât.

Nici un murmur. Doar că îi tremura trupul puţin... Eram mândru că-s fiul unei asemenea femei!

— Mărturiseşte, păcătoaso! urlă sfântul părinte. Nici un răspuns.

Stareţul mai făcu un semn, şi încă o lovitură trăsni pe schingiuită. Sângele începu să curgă din belşug.

Dar nu se auzi nici un strigăt. Ah, cât aş fi vrut să-i iau eu locul, să-i dovedesc că eram cu adevărat haiduc!

Cu faţa la dulapul cu geamuri, înţesat de cărţi sfinte, căpitanul nostru gândea poate la înţelepciunea îndurării, ajunsă unealtă de schingiuire, când clanţa uşii pe care intrasem începu să se mişte încetişor.

Călăul prinse zgomotul uşurel al broaştei şi tresări:

— Tu eşti, Marcule? Ce-i?

În loc de răspuns, o bubuitură zgudui casa din temelii: uşa zbură în ţăndări, îl dădu pe stareţ de-a berbeleacu, în prag se-nălţă ţiganul „încornorat” şi-n urma lui năvăliră haiducii. Lovitura şi uluiala erau atât de mari, încât nu mai avu nimeni răgazul să se-ntrebe ce se petrecuse. Cu saci şi funii la îndemână, ţiganul pe de o parte şi tovarăşii noştri pe de alta, îl legară fedeleş şi pe stareţ, şi pe cei patru ticăloşi ai lui, şi le înfăşurară capetele de era cât p-aci să-i înăbuşe. N-apucă bine treaba asta să fie isprăvită, că robul îşi lăsă baltă stăpânul şi se apucă de un măcel cum n-am mai pomenit în toată viaţa mea de haiduc: învârtind în mână lanţul negru cu care pân-atunci fusese ferecat la gleznă, izbea cu el, mereu, mereu, în capetele celor patru călăi căzuţi la pământ. În scurtă vreme sacii, oasele, creierii nu mai erau decât o tocătură înfiorătoare. Apoi, fără să scoată o vorbă, diavoleasca arătare se întoarse spre stareţ, răzbunarea lui cea mare, smulse sacul de pe el, îi dezveli capul, şi, cu un genunchi în piept, obraz lângă obraz, începu, cu labele lui de uriaş, să-l sugrume cu încetişorul.

Tiranul părea aproape mort: când apăsarea ţinea prea mult, ochii

rămâneau o bucată de vreme închişi, înainte de a-i deschide, ţiganul sărea prin toată odaia, se arunca pe stareţ, îi muşca nasul, urechile, gâtlejul, îl împungea cu atâta furie cu coarnele lui de fier, că se răni la frunte din pricina cercului şi începu să-i curgă sânge pe obraz. Până când puse mâna pe lanţ şi-i zdrobi capul.

În timpul acesta haiducii noştri ne dezlegaseră mâinile şi se apucaseră de scormonit prin odăile stareţului, unde îi aştepta o pradă bogată.

Când clopotele Mânăstirii Orbu chemau călugării la rugăciunea de la miezul nopţii, ceata noastră, îmbogăţită cu zece mii de galbeni şi un rob slobozit, scăpat de coame, lua dramul hărăzit de soartă.

Numai Floricica avea de ce se plânge puţin.

III

TAZLĂU

— Pe omul cu inima largă îl macină amărăciunile cu miile, cât îi viaţa de lungă; dar nici una nu i-e atât de greu de îndurat ca suferinţa aproapelui său: ăsta-i *sufletul de haiduc*!

Atât e de frumos pământul, atât sunt simţurile noastre de puternice, şi cerinţele gurii atât îs de neînsemnate, că trebuie cu adevărat să fi venit pe lume fără ochi, fără inimă, numai şi numai cu lăcomia nesăţioasă de a mistui totul, ca să te cobori la jefuirea aproapelui şi la sluţirea vieţii în loc să-ţi fie dragă dreptatea şi mila şi dreptul tuturor la fericire.

Prin asta se deosebeşte haiducul de restul lumii, de lumea nesăţioşilor, şi ajunge duşmanul ei.

Nu-i crud. Nici sângeros. Dacă ucide, e pentru că-l sileşte cruzimea vrăjmaşilor săi.

Haiduc e omul care-i bun din naştere. Numai bunătatea deosebeşte pe om de vită: atâta lucru „ales” are viaţa omenească.

Luând drumul codrului şi ieşind de sub pavăza legii, orice haiduc adevărat rămâne om bun, nepizmaş, îngăduitor la greşeală. Nu uită că ce-l face pe un căpitan să fie mare e înţelegerea, fără de care şi gospodarii ar putea fi căpitani. El nu uită că-i un răsculat cu inimă mare: pentru el omorul şi jaful nu-s scop.

Haiducul nu-i tâlhar.

Ca toată lumea să fie mai bună, tot omul trebuie să fie haiduc.

Cu vorbele astea începu Floarea Codrilor sfatul haiducilor de pe Tazlău.

Se aflau de faţă patru din cele mai mândre chipuri ale vremii: Groza, Jianu, Codreanu şi Bujor. Oameni să-i însoţească erau vreo două sute la număr. Mişcătoare regăsire de fraţi mânaţi de aceleaşi simţăminte, fugăriţi de aceleaşi potere, năpăstuiţi de aceeaşi soartă!

Un codru de veacuri, în bună parte necălcat de picior de om, îi punea la adăpost de orice vrăjmaş. Ursul, lupul, mistreţul, bursucul, locuitorii codrului, nu-s atât de haini şi nu-s atât de primejdioşi ca omul. Apropierea le-o simţeai şi n-aveai de ce te nelinişti: fiarele, cumsecade, se mulţumeau să sfâşie azi o oaie, mâine un porc pe jumătate sălbăticit, şi fugeau de fiinţa pe care nici o fiară, nici o vită n-o întrece în lăcomie.

Tabăra haiducilor se găsea într-o poiană întinsă, cu ferigi mari pe margini. Mirosul de sulcină, adus de un vântuleţ de prin vreo câmpie apropiată, îmbălsăma văzduhul. Tocmai jos, departe, dedesubtul lor, apa spumegoas-a Şoimului se arunca gălăgioasă în braţele fratelui ei mai mare, Tazlăul, care o primea murmurându-i prieteneşte mustrări, în timp ce mierlele, necăjite că nu pot acoperi zgomotul gârlei, ciripeau furioase.

Ceilalţi haiduci ne aşteptau acolo de câteva zile. Când se arătă căpitanul nostru, călare pe calul ei murg, drept urare de bun venit, două sute de căciuli fură aruncate către vârfurile copacilor.

— Trăiască Floarea Codrilor!

— Trăiască femeia haiduc!

Groza, prietenul ei din copilărie, şi Ioachim, cântăreţul bisericesc, dascălul lor de greceşte, alergară cei dintâi s-o sărute. Celelalte căpetenii făcură la fel, cum e obiceiul între haiduci, fără să ceară încuviinţare. Ea îi primi pe toţi cu braţele deschise de „soră de arme” ce era, dar de cele mai duioase mângâieri Ioachim fu cel ce avu parte:

— Prietenul meu! Iubitule ! Ai îmbătrânit, sărmanul de tine! Mai mă

iubeşti oare ca pe vremuri? Te-ai deprins cu viaţa de haiduc?

Ţârcovnicul se tânguia:

— O, Floricico! Dragostele mele nu ţin de astă lume şi haiducia mea nu-i decât un oftat al inimii! Trăiesc cum trăiesc copacii, care nu fac nici un rău păsărilor Domnului. Dimineaţa şi seara mă minunez de tot ce văd, şi plâng până nu mai pot.

Ne mirarăm aflând că vestea despre lovitura noastră la Mânăstirea Orbu ne-o luase înainte, dar, ziceau căpitanii, nu se ştiau făptaşii; era pusă în seama lui Groza.

Isprava asta, cutezătoare pentru mâna de oameni ce eram, îi dădu Floarei vaza de care avea nevoie ca să vorbească cu greutate celor patru căpetenii şi celor două sute de haiduci dintre cei mai vestiţi.

Ea răsturnă temeiurile haiduciei învechite, mărturisindu-şi din capul locului dispreţul pentru răzvrătiţii care nu erau în acelaşi timp şi iubitori de dreptate şi-şi arătă mai departe gândurile cu semeţie:

— E mai uşor să ucizi omul decât să-l aduci la credinţa ta. Totdeauna mai uşor a fost să faci poporul să se supună poruncilor unui despot care-l trimitea la moarte decât să-l faci să înţeleagă adevărul din vorbele unui înţelept.

Aici zace răul de pe urma căruia pătimeşte omenirea, dar de răul ăsta nimeni nu-i vinovat, şi de aceea trebuie să-l îngăduim. Trebuie să pricepem viaţa aşa cum e, aşa cum ni se-nfăţişază.

Sufletul omenesc e plămădit dintr un aluat amestecat: cel bun – e rar şi-i copleşit de cel rău. Grânele hrănitoare şi florile sunt năpădite de bălării.

A cui e vina dacă lumea e aşa cum o vedem? Zbirii care bagă groaza-n ea n-au picat din lună, au răsărit chiar din neamul ăsta omenesc. Sau eşti rob, sau eşti stăpân de robi, aşa văd lucrurile cei mai mulţi dintre oameni. Calea de mijloc între aste două crude hotare, *omul drept*, este o piatră mai rară ca nestematele-n prundiş.

Luaţi nouă sute nouă zeci şi nouă de oameni de pe pământ dintr-o mie şi priviţi-i în faţă: sunt smeriţi. Cătaţi-le-n cap: veţi da de apucături de despot.

Aproape că nu e pe lume pârlit care să nu chinuiască pe altul mai nenorocit decât el, de n-ar fi decât nevastă sa, măgarul sau câinele.

Să nu-mi vorbiţi de o omenire împărţită în două. Eu nu ştiu decât de o singură despărţeală: între *drept* şi *nedrept*, între *bun* şi *rău*.

Să împărţi lumea între *cei de sus* şi *cei de jos*, să pui în seama celor dintâi toate cusururile şi în a celorlalţi toate părţile bune, şi să vrei să-i nimiceşti pe unii pentru ca să dai pământul celorlalţi ar însemna să nu schimbi nimic în viaţa de azi, pentru că-i greu să găseşti năpăstuiţi care să nu fi avut şi ei, în viaţă, poftă să năpăstuiască. Totuşi, fără vorbă, cei mai mari nelegiuiţi sunt ăi de cârmuiesc omenirea, ei calcă singura lor datorie: aceea de a sili lumea să fie dreaptă începând prin a fi drepţi ei înşişi.

Ăştia sunt mişeii pe care haiducul trebuie să-i hăituiască fără milă, pentru că, dacă omul nu-i vinovat că e rău şi hrăpăreţ câtă vreme-i oropsit, vina lui începe să fie nelegiuire în ziua când trece la cârma unui popor doar pentru a-l stoarce mai bine.

Haiduci! Până s-ajungă haita de lupi turmă de oi, nădejdea noastră într-o viaţă mai bună trebuie să se bizuie pe oamenii care suferă. Ăştia sunt de două feluri: cei care trăiesc în nevoi şi cei chinuiţi de nevoile altora.

Nu sunt în stare să vă spun care din aceste două feluri de bunătate ţine mai mult, da’ ştiu c-atâta vreme cât un om suferă putem avea încredere în el.

Dimpotrivă, război fără cruţare celui ce rămâne nepăsător la suferinţa

omenirii, la suferinţa semenului şi mai cu deosebire celui care, putând face dreptate, n-o face.

Omul ăsta nesimţitor trebuie stârpit oriunde s-ar afla şi socotit duşman chiar de ne-ar fi frate, pentru că mai ales din pricina nepăsării şi mulţumită nesimţitorilor pot tiranii să se ţină-n şa.

Mai trebuie ceva: să pornim în căutarea viteazului care se-nfrăţeşte cu năpăstuitul, mai ales când e bogat, ba chiar puternic. Nu-s mulţi viteji de-ăştia, dar sunt. Cunosc şi cu câţiva, gata să pună totul la bătaie ca să-şi izbăvească ţara. Nu le faceţi rău şi nu-i amestecaţi în hoarda amăgitoare a tiranilor în mijlocul căreia-i găsim. Ar fi nedreptate strigătoare la cer să-i tăgăduieşti unui om mărinimie, bunătate, cinste numai pentru că s-a născut între tirani. Cine se naşte unde vrea? Şi-n ce fel de obşte s-ar simţi un om drept mai în apele lui?

Avem o pildă izbitoare în faţa ochilor, prietenul nostru Jianu. E neam bogat de boier, mezin într-un şir de fraţi care-s, toţi, duşmanii noştri, şi ar fi fost şi el dacă sufletul lui de haiduc nu l-ar fi împins să-şi ia valea şi să plece-n haiducie. Astăzi Jianu împărtăşeşte viaţa şi soarta noastră; capul lui e pus la preţ ca şi capetele noastre, poate şi el să sfârşească în spânzurătoare, coşcogeamite fecior de boier cum e.

Ei bine, Jianu nu-i singurul boier cu inimă de haiduc. E adevărat că nu ajung toţi să ia calea haiduciei. De altminteri, eu tare mă-ndoiesc că haiducia cea mai bună e cea făcută în afară de lege. Până în ziua de azi, îmboldită de tinereţea mea înflăcărată, am lucrat astfel, după chibzuiala mea, mai întâi la Snagov şi mai apoi la Constantinopol, şi cu mai mult folos decât toţi haiducii care lucrau în codru, la un loc.

Mulţumită, în parte, legăturilor mele cu trimişii Franţei şi Angliei la Stambul, cu generalul Aupic, cu lordul Canning, a putut fi răsturnat hrăpăreţul Mihai Sturza şi s-a urcat pe scaunul Moldovei omenosul Grigore Ghica. Tot eu am putut ocroti, la Brusa, grupul de tineri boieri care încercase şi el să facă un „1848” şi s-a pomenit surghiunit în Anatolia. M-am străduit să-i se îngăduie întoarcerea în ţară şi avem şi acum legături strânse. Sunt oameni cu creştere şi şcoală apuseană şi împilarea, fie că o fac străinii, fie că o fac ai noştri, îi împinge la răzvrătire, iar pentru ca s-o zdrobească ei primesc bucuros ajutorul oricărui om iubitor de ţară.

În fruntea lor se află un bărbat pentru a cărui bună-credinţă pun capul. O să vă-ncredinţaţi chiar voi, pentru că l-am poftit aici, la întâlnirea noastră, şi trebuie să pice acum de la Iaşi: este hatmanul Miron, pe care l-am împins până în slujba de căpitan al miliţiei moldoveneşti...

Un murmur de uimire acoperi cuvintele din urmă ale vorbitoarei. Groza strigă:

— Un căpitan printre haiduci?!

— Da, răspunse Floarea: un căpitan haiduc!

Jianu se ridică – chip de boier subţire, cu trăsături alese, cu mişcări măsurate, cu înfăţişare serioasă. Zise:

— Nu vă neliniştiţi! Floricica nu se înşală de loc. Îl cunosc pe Miron. Îmi e prieten. Am învăţat împreună la Paris şi mai apoi la Lunéville. E un haiduc, într-adevăr. Dacă-i capul miliţiei moldoveneşti, cu atât mai bine pentru ţara ce vrem s-o dezrobim!

— Nu vom putea face nimic care să dăinuie fără să-şi dea partea şi tineretul ăsta, spuse căpitanul nostru. Nu ucigând ici şi colo când un grec, când un boier român o să schimbăm noi starea ţării măcar cât negru sub unghie. De viaţa tiranilor nu ne pasă, dar moartea lor nu ne ţine de cald. Ce ne trebuie

nouă e pământul pe care l-au furat ţăranilor şi legi cumsecade pentru toată lumea. Asta nu se poate înfăptui decât înlocuind tirania de azi cu o cârmuire dreaptă care să aibă la temelie poporul.

Dar unde-i voinţa poporului care să împingă pe oamenii noi să-şi ia sarcina asta? Nicăieri. Poporul e ţinut sub obroc, departe de orice e cugetare, de orice gânduri noi. Atunci, fără popor, cu cine să începi? Cu voi, visătorii mei, care veniţi de jos, şi cu Mironii răsculaţi care ne vin de sus!

Şi iată acum ce aş avea eu de spus: farmecele unei femei nu i-s date ca să farmece copaci. Lăsaţi-mă să mă duc să-mi fac haiducia acolo unde-s oameni cu puteri, care se-ncovoaie ca salcia la o mângâiere mincinoasă de femeie. Cei care nu se pleacă se frâng, se sparg, ca sticla, şi asta-i cam acelaşi lucru pentru o iubită de felul meu.

La Snagov, aproape de Bucureşti – dar mai aproape de vestitul Codru al Vlăsiei, unde atâţi despoţi şi-au lăsat, o dată cu punga, şi viaţa – mulţi bărbaţi s-au plecat în faţa „domniţei din Snagov", s-au frânt, iar alţii, mândri de cruzimea lor, au ajuns să simtă cu jale că asprimea unei femei n-are pereche.

Mă voi întoarce în cuibul meu, care va fi de-acu-ncolo casa haiducilor. Voi deschide larg porţile ei şi le vom închide numai când şi când, prinzând câte un prea puternic, prea supărător; daraverile astea nu ne vor costa decât un căluş şi un bolovan; lacul cel mare în care se oglindesc pridvoarele şi streaşinele mele va face el ce va mai fi de făcut.

Îi vom linguşi pe cei mari până o să-i prindem. Cu cei ce vor şti să se tocmească vom juca cinstit şi vom plăti bani gheaţă.

De va fi nevoie să-mi trec degetele prin vreo barbă albă ca să scăpăm de spânzurătoare vreun prieten, o voi face.

Dar mai presus de toate, mai presus de toate, să fim cinstiţi cu cei cinstiţi, drepţi cu cei drepţi, buni cu cei buni, şi în casa mea, casa haiducilor, viaţa nu va avea decât un singur rost: să facem dreptate în ţara asta amărâtă, chiar s-o smulgem cu sila de-o fi nevoie. Căci omul care nădăjduieşte îşi deschide inima şi se aruncă şi pe o stană de piatră ca s-o încălzească cu sângele său, dar, dacă se pomeneşte scuipat în obraz, e-n stare să-l calce-n picioare pe mişel, pentru că nu cu *oameni* trebuie alcătuită lumea asta, ci cu *oameni buni*.

Iată ce am învăţat de la viaţă, trăind.

Am mai învăţat să dau şi să nu cer înapoi celui care din vina aproapelui său e lipsit de pâine: foamea mistuie gândul şi face din fiinţa omenească o vită.

Dintr-un asemenea om nu rămâne decât o burtă. Cum să stai de vorbă cu o burtă? Cum să-i spui celui ce adulmecă pământul în căutarea unui ciolan: *ridică-ţi fruntea, frate, şi priveşte soarele*?

Ehei, ştiu şi eu că viaţa împarte lumea între cei care adulmecă de nevoie şi cei care privesc la soare din trufie, dar mai bine trufaş decât înfometat. Toţi suntem aşa. Dovadă, haiducia noastră.

Şi de aceea vă spun: lucraţi mai întâi cu cei ce ne-ascultă, numai după aceea ne vom întoarce spre cei care *nu pot s-o facă!*

*

În clipa aceea se ivi chipul subţirel al căpitanului Miron, însoţit de călăuză. Tânărul boier era îmbrăcat în haine de târgoveţ. Purta o redingotă la modă şi cizme de piele roşie. Se duse la Jianu, care-l îmbrăţişa mai mai să-l înăbuşe, apoi, întorcându-se spre Floricica, îi sărută mâna îndelung şi-i zise:

— Despre cine vorbeai?

— Vorbeam despre oamenii care mi se par uneori nişte vite...

— Şi care ţi se par că-s cei ce te pot asculta?

— Unul ca tine, pentru că tu nu eşti un înfometat.

— Ba să mă ierţi, dacă-i vorba de asta: mi-e o foame de lup!

— Ei, atunci bine, să ne potolim foamea, om mai tăinui după aceea. Cred că tuturor li-e foame.

Cei din jur fură încântaţi când îl auziră pe Movilă strigând:

— O clipă! Acuş plesnesc...

Era vorba de berbeci: nu mai puţin de treizeci se frigeau, fiecare în groapa lui încinsă ca un cuptor, fiecare în pielea lui învăluită în cenuşă multă fierbinte – şir lung de morminte de parc-ar fi fost un cimitir de copii, într-o căldură de iad. Berbecul nu era gătit în nici un fel înainte, ci tăiat, îndopat cu sare şi piper, cusut la loc, aşezat în culcuşul ăsta cât se poate de încins, şi acolo, acoperit cu o grămadă de jăratec, unde după o bucata de vreme pielea îi plesneşte, semn că era gata de mâncat. Asta se cheamă berbec fript haiduceşte.

Plesneau unul după altul, zvârlindu-şi învelitoarea în aer, şi nu era tocmai o mângâiere dacă te atingea. Fiecare bubuitură era primită cu strigăte de căpcăuni.

Fireşte, primele fripturi fură puse înaintea căpeteniilor, căci căpeteniile sunt slujite în primul rând totdeauna şi peste tot, chiar şi între haiduci.

În timpul mesei Floarea îi vorbi căpitanului despre planul ei. Miron o ascultă, gânditor. La urmă spuse:

— Totul este foarte bine; poţi să mă numeri printre cei mai devotaţi idealului nostru patriotic, dar cu o condiţie: să nu se mai repete vreo lovitură ca la Mânăstirea Orbu...

— Cum! Se şi ştie la Iaşi...? întrebă Floricica.

— Se ştie mai ales la Bucureşti, unde pe capul acestei necunoscute s-a pus preţ de o mie de galbeni, după cum spune porunca dată împotriva ta!

— Ăsta-i spiritul nou cu care se făleşte tineretul vostru generos? strigă Jianu înăcrit.

Miron răspunse:

— Frate Iancule, te ştiu pripit, nu fi naiv: nă-i fi vrând poate ca Divanele celor două ţări să fie alcătuite numai din haiduci! Şi apoi, lasă-mă să-ţi spun că eu nu înţeleg rostul acestor omoruri...

— Poate că înţelegi mai bine rezultatele asasinatelor voastre în masă, în rândurile poporului!

— Staţi! strigă Floarea Codrilor. Eu sunt căpitan aici! Nu vă îngădui s-apucaţi pe calea asta! Suntem cu toţii însufleţiţi de dorinţa de a ne înţelege şi de a lucra uniţi în viitor: de ce să mai trăncănim despre dezbinările din trecut? Dreptate va avea acel care va lăsa ceva în urma sa. Aşa că, la fapte! Îl sfredeli pe Miron cu o privire hotărâtă:

— Căpitane! Ceasul se apropie. Mă întorc de la Constantinopol încredinţată că ruşii vor pierde războiul din Crimeea: Napoleon făgăduieşte înfrângerea lor pentru anul viitor. Dar turcii nu-şi vor putea păstra roadele izbânzii, cel puţin în ce priveşte principatele: Franţa şi Anglia sprijină pe unionişti. În străinătate lucrurile au mers foarte departe pe drumul ăsta. Trebuie ca şi în principate să fie la fel. Cum stăm?

— Stăm din ce în ce mai bine. Oamenii de seamă, tineri sau bătrâni, sunt pentru unire. Cu toate astea, separatiştii rămân încă destul de tari, mai ales la noi în Moldova, unde caimacamul unelteşte pe faţă împotriva unirii şi cumpără partizani şi în ţară, şi la Stambul. El nădăjduieşte să i se dea scaunul Moldovei.

Treaba asta e pe placul tuturor duşmanilor noştri, şi al ruşilor, şi ai turcilor, şi al austriecilor.

— Da, dar nu-i pe placul Franţei, prietena noastră; şi ea va birui. Aşa că nu mi-i teamă de caimacam, cu toată averea nesfârşită a nevesti-sii, cea mai bogată femeie din ţara Moldovei: chiar ea e cu sufletul pentru unire; pe deasupra, am avut eu grijă să-l încondeiez la Poartă ca vândut ruşilor şi duşman turcilor.

— Eu mă tem însă de altceva, mă tem de slăbiciunea noastră, de nepriceperea noastră, pentru că, aflaţi: Franţa, ca să ne poată sprijini până la capăt, ne cere dovada voinţei ţării, a voinţei poporului român, şi eu ştiu foarte bine că pentru sărmanul nostru popor vorbesc azi doar câteva mii de intriganţi egoişti şi ambiţioşi.

De aceea, căpitane Miron, pun toată nădejdea mea, dinspre partea Moldovei, în tine şi în Alexandru Cuza, voinicul ăsta care-ţi trânteşte adevărul în faţă; cam muieratec, e drept, dar bun şi cinstit. Dacă-şi joacă bine rolul în armata caimacamului va ajunge repede polcovnic. Încearcă şi bagă-i în cap să aibă puţină stăpânire de sine, puţină făţărnicie. Poate că într-o zi o să-i fii prim-ministru...

— Dar ce visezi tu să faci din ispravnicul de Galaţi?

— Primul domnitor al unei *Românii noi*!

Toţi haiducii se ridicară ca un singur om. Auziseră vorbindu-se de cinstea acestui boier, necruţător cu jăcmănitorii din tagma lui, simplu în apucături, şi care mergea cu curăţenia sa sufletească atât de departe, încât dispreţuia chiar şi dregătorii, demnităţi ce s-ar fi potrivit rangului său. Era socotit ca singurul în stare să taie-n boieri ca-n carne vie.

Urale nemaipomenite zguduiră văzduhul. Douăzeci de fluiere se porniră pe cântat „bătuta”, cel mai îndrăcit din toate jocurile româneşti.

Luaţi şi ei de avântul acestei însufleţiri izbucnite pe negândite, căpeteniile lăsară taifasul şi se prinseră de mâini. Hora asta fu încercuită apoi de o a doua, mai mare, în care intraseră vătafii celor cinci căpitani, şi asta, la rândul ei, fu prinsă în mijlocul unei a treia, numai de haiduci. Pământul duduia de răpăitul celor două sute de tălpi ce-l izbeau voiniceşte.

Bujor şi Codreanu începură să cânte, cu glasul lor puternic, răsunător:

Dat-a frunza fagului,
pus-am cruce satului,
şi coadă baltagului;
că am gândul dracului
asupra bogatului!

....

Bată-te crucea, bogat,
om bogat şi fără sfat,
ce mă porţi prin sat, legat,
zici că birul nu ţi-am dat !

Foaie verde de gutui,
Iancule, de unde vii?
— Ia, d-aci de peste Jii.
— Iancule, ce-ai târguit?

— Dat-am aur şi argint
pe vreo cinci oca de plumb,
să duc la băieţi în crâng;
că băieţii-s cam zglobii:
trag la naiba, prin pustii,
nu ca mine-n cărnuri vii!

L a   S n a g o v

I

ÎN CUIBUL HAIDUCILOR

Prietene care m-asculţi, sunt om de optzeci de ani, dar inima mea nu ştie ce-i bătrâneţea. Dacă nu pricepi ce-nseamnă asta, nu-ţi mai pierde vremea ascultându-mă! Asta înseamnă că sunt, în furnicarul omenesc, inşi care nu se mulţumesc numai cu viaţa lor, cu suferinţele lor, cu fericirea lor, ci simt trăind în ei toate vieţile pământului; mii de fericiri nu-i împiedică să audă un geamăt; mii de dureri nu-i pot lipsi de o singură bucurie.

Sunt oameni în care tot ce-i omenesc îşi găseşte răsunet. Noaptea, ei aud strigătul cărnii omeneşti muşcată de cruzimea plăcerii; ziua, tresar alături de fiinţele rănite de amarnica trudă a muncii făcute fără plăcere.

Eu sunt unul dintre oamenii ăştia: sunt haiduc!

Dacă tu, cititorule, nu eşti, dacă eşti mulţumit cu viaţa ta, cu cea a neamurilor tale şi-a prietenilor, sau dacă nu te nemulţumesc decât necazurile care te lovesc numai pe tine şi pe ai tăi, atunci n-ai să mă înţelegi, pentru că eu sunt altfel făcut decât tine, îmi place să mă amestec în tot ce-i omenesc, şi nu mi-e totuna dacă semenul meu trăieşte sub domnia dreptăţii sau dacă are a se plânge de ceva sau cineva a se plânge împotriva lui.

Oh! nu-s şi nu trebuie să fiu socotit un neprihănit, un apostol! Nu, de loc. Sunt în stare să fac rău, dar păcatul meu e dintre acelea de care nu te poţi feri în viaţă, şi nu-s niciodată o pacoste pe capul oamenilor. Şi apoi, acolo unde nu poate nimic Bunătatea, nu pot nici eu face ceva.

*

În casa asta a haiducilor, de care-mi amintesc cu atâta drag, noi am iubit şi am fost iubiţi. Asta-i ce mi-a rămas în minte. Ura... dracu s-o ia! Nu vreau să ştiu de ea. Venisem acolo cu dorinţa de a schimba faţa lumii! N-am făcut mare lucru, da-n schimb ne-am găsit pierzania. Aşa se-ncheie orice viaţă care vrea să cuprindă pământu-ntreg.

Dar ce zile de neuitat am trăit noi acolo!

Mai întâi, pământul ăsta al Snagovului este un ostrov al iubirii în câmpia fără de sfârşit a Dunării, în care Bucureştiul se pierde ca-ntr-un pustiu. Pădurea sa, potopită în zile de vară cu un soare nemilos, e foarte preţuită, pentru că-i paradisul singurătăţii. Lacul, de câteva sute de hectare, este presărat cu ostroave stufoase ca nişte căciuli munteneşti uriaşe plutind în voia apei. Vânat, peşte, raci, sunt de toate din belşug. O panglică lată de stuf, de două ori cât omul, înconjură lacul dând iepurilor adăpost şi umbră miilor de broaşte izgonite de arşiţa verii. Câteva sălcii plângătoare, ursuze şi iscoditoare, se pleacă, ca un şirag de pustnici, peste suprafaţa lui cu o îndărătnicie de adevăraţi duhovnici. Din loc în loc, nufărul, regele neprihănirii – ieşind la iveală cu alaiul lui de foi plesnind de sevă – veghează mândru singurătatea apelor.

*

Nu, era chiar atât o singurătate, pentru că acei cuib al prieteniei, al iubirii, al luptelor pentru mai bine umplea văzduhul de zarvă cât timp frumoasa lui stăpână era acolo.

Aşezat pe un colnic care îi îngăduia să aibă vedere asupra întregului lac, din pricina streşinilor care se prelungeau ca nişte aripi, acest cuib te făcea să

crezi că voia să-şi ia zborul. Uşi, ferestre, galerii, pridvoare, totul era la adăpost de vreme rea. Dar nici o împrejmuire; nici măcar un gard viu sau vreo îngrăditură; nimic care să-l apere dinafară. Ici şi colo, chioşcuri, năpădite, de hamei. Puţin mai într-o parte, curtea gălăgioasă a slugilor cu grajduri şi crescătorii de tot felul: cai, vaci, oi, porci şi ograda păsărilor cu puzderia de găini, gâşte, raţe, păuni şi porumbei. Singurii păzitori erau câinii ciobăneşti voinici. Vreo zece familii de ţigani, încincite de plozi, trăiau în libertate într-o vreme în care robia era în floare. Ei fură primii ţigani slobozi la noi în ţară. Floricica, cumpărându-i ca pe vite odată cu moşia, făcuse hârtie de dezrobire! Nu se mândrea cu asta, dar era mulţumită, pentru că aceştia deveniseră prietenii săi cei mai devotaţi. O parte dintre ei erau „aşezaţi”, aşa-zişii ţigani de casă, ceilalţi, de cum se împrimăvăra, plecau să cutreiere ţara până-n toamnă, târziu. Aveau fel de fel de meserii: ursari, căldărari, lăcătuşi, lingurari, spoitori, iar nevestele ghiceau în ghioc.

Gluma amară a sorţii: poporul cel mai însetat de libertate de pe lumea asta înrobit de neamul cel mai împilat din toate câte erau sub jugul Semilunei! Tronurile Principatelor Române se vindeau la Stambul la mezat, un mezat măsluit; boierul român însă, el însuşi un supus dispreţuit, îşi vindea ţiganii mai rău ca vitele. Totuşi, poporul ăsta dezbrăcat, la cheremul boierului, care avea asupra lui drept de viaţă şi de „moarte, era veşnic voios şi râzător. Cine ne-a primit cu cea mai mare bucurie, cu inima deschisă, la sosirea noastră la Snagov, au fost tocmai ţiganii.

*

La Galaţi venise să ne ia o trăsură cu opt cai. Floricica dăduse vestea că, chipurile, chiar atunci sosise, de-a dreptul de la Constantinopol. Numai noi doi, ea şi cu mine, ne aşezarăm în trăsură. Cei optsprezece haiduci, în chip de însoţitori, aşa cum se cuvenea unei „domniţe din Snagov”, ne urmau călare. În straie albe, cu cusături în toate culorile, lăsau cu gura căscată pe toţi. Trăsnită însă, matahala de ţigan de la Mânăstirea Orbu, liberat de noi, speria copiii satelor. Într-adevăr, era înspăimântător, cu faţă tuciurie şi trup de uriaş, deşălând caii în mai puţin de un ceas, şi din pricina asta silit, cea mai mare parte a timpului, să alerge pe jos, trăgând mârţoaga de dârlog şi asudând de nu mai putea. În clipe de astea, spaima ţăranilor se schimba în râs. Floricica hohotea tot drumul.

Dar hazul cel mai grozav a fost când Trăsnilă a ajuns la Snagov. Toată şatra ţigănească, cu liota de copii, cu căţel, cu purcel, ne ieşise în întâmpinare. Chipuri tuciurii, lucioase şi de o veselie tragică; ochi holbaţi, dinţi albi, piepturi dezgolite. Nu era chip să pricepi o vorbă în furtuna de gesturi şi de strigăte. Totul părea foarte vesel, dar limpede nu era de loc şi lesne de luat drept vrăjmăşie. Se vărsau găleţi cu apă în faţa trăsurii, în semn de urare de belşug. Jucau nişte geamparale de te scoteau din minţi. Plozii făceau tumbe, aruncându-se cu capul înainte în ţărână. Şi toată omenirea asta voia să atingă cu mâna veşmintele stăpânei lor.

Toate, însă, până ca vesela gloată să-l fi zărit pe Trăsnilă, care venea în coada tuturor.

Când alaiul se opri şi fostul „încornorat” se înfăţişă ochilor sălaşului, încremeniră toţi, muţi de uluială, dar numai o clipă, pentru că bairamul se porni apoi mai vârtos, fără nici un fel de măsură, şi năvăliră cu toţii spre fericitul Trăsnilă. Repede isprăviră eu el, cu puterea lui şi cu hainele sale brodate. Bucuria ţigănească nu are margini şi se deosebeşte foarte puţin de păruială.

Cât ai clipi din ochi – apucat de mâini, de cap şi de picioare – vlăjganul nostru dispăru sub avântul acestei simpatii copleşitoare, îl pipăiau peste tot, şi nu ştiai bine dacă era ca să-l sărute sau să-l muşte. Şi din urletele ţigăneşti chiar că nu puteai înţelege ceva.

Floricica credea că vor să-l sfâşie şi le striga din toate puterile.

— Nu-l omorâţi... E de-al vostru!...

— Ce dracu! Vedem noi bine că-i de-al nostru! răspunde o femeie care privea la furnicar, de asta-l şi scarmănă aşa. O „bucăţică de ţigan” ca ăsta... îţi vine să-l mănânci!

Şi iată-l pe Trăsnilă, plin de praf, într-un hal fără hal, ridicat pe deasupra capetelor gloatei de ţigani, adus pe sus în faţa Floricichii, căreia-i strigau toţi grămadă:

— Domniţăăă... domniţăăă! să-l facem pe Trăsnilă baş-buli-başă!

Domniţa îşi dădu încuviinţarea:

— Fie!...

Şi dispăru în casă, urmată de noi toţi, în timp ce Trăsnilă se pomeni încercuit de o horă de jucăuşi, fericiţi că-şi pot folosi libertatea alegându-şi un stăpân.

II

Nu ştiu de unde avea fosta ciobăniţă de la Lipia încântătoarea moşie a Snagovului. Cum, prin ce lovitură a norocului putuse s-ajungă fetiţa desculţa din satul de hoţi, cel mai deochiat din tot ţinutul Buzăului, prietena lui Groza, iubita fecioară a lui Cosma, mama mea, Floricica – „domniţa din Snagov”?

Partea asta a vieţii ei a rămas pentru mine necunoscută. N-am întrebat-o niciodată, dintr-un fel de ruşine, şi nici ea n-a deschis vorba.

Ajungând la Snagov, gândeam c-am să găsesc acolo pe omul cu inima largă care o blagoslovise cu acest dar cu adevărat regesc. Dar... nimic: în vreo zece odăi încăpătoare, în care puteai trăi simplu şi tihnit, se plimbau două femei şi un bărbat, toţi trei de o vârstă nelămurită, smeriţi la înfăţişare, cam sărmani cu duhul şi cărora Floricica le dăduse casă şi masă până la sfârşitul vieţii.

Fiecare îşi avea povestea lui, care te lămurea cum de ajunseseră în preajma căpeteniei de haiduci. Două dintre ele merită să fie arătate pe scurt. Cea de-a treia, a nefericitei Evghenia, nu trezea decât milă: fiica cea mai mică a unor părinţi nu prea înstăriţi, dar foarte îngâmfaţi şi fără inimă, fusese jertfită de hatârul unei surori mai mari şi băgată într-o mânăstire de unde fugise la moartea părinţilor nemiloşi şi ajunsese la Snagov. Obişnuiţii casei îi spuneau, „călugăriţa fără voie”. Şi, deşi recâştigându-şi cam târziu viaţa de la care fusese smulsă cu silnicie, Evghenia, aşa ştearsă cum era, izbutise să muşte din fructul care-i mâncarea „de temelie” a noastră a bărbaţilor, câtă vreme, vorba lui Cosma, „ne mai ard urechile şi ne mai zvâcnesc tâmplele”.

*

Mult mai hazoasă era povestea celeilalte femei, a Marinulei, veselă pe vremuri, poreclită şi „călăreaţa” din pricina unei isprăvi a ei de dragoste care o făcu să cadă din al nouălea cer al iubirii petrecăreţe, în iadul zeflemelei.

Boieroaică de neam mare, fu măritată cu un boier tot de neam mare, dar prost ca noaptea. Frumuseţe de bujor, purtare de gâscă, minte de oaie şi focoasă în stare să dea gata un escadron într-o noapte.

Ca în cele mai multe din casele boiereşti de pe vremea ei, ofiţerii spilcuiţi ai armatelor ruseşti de ocupaţie găseau la Marinula casă, masă şi acel ceva pe deasupra care face de neuitat ospitalitatea orientală. Fericitul soţ nu se sinchisea de nimic. Marinula, la rândul ei, nu se sinchisea decât de urmele scârboase pe care irezistibilii cuceritori, bolnavi până-n măduva oaselor, le lăsau adesea amantelor nesăbuite. De altceva nu-i păsa de nimic.

Şi, într adevăr, nenorocirea nu i s-a tras de pe urma nenumăratelor asalturi cărora le-a putut face faţă, ci de la nepăsarea linguşitoare a unui colonel de cavalerie. Şmecherul făcea caz de credinţa pe care, zicea el, trebuia să i-o păstreze nevestei sale, dar într-o bună zi, printr-o piruetă căzăcească, suci capul sărmanei, spunându-i:

— Oh, da, te vreau! Dar să fii a mea! Numai şi numai a mea!

— Cum aşa? murmură ea, pierdută de fericire.

— Foarte simplu: să fugi cu mine! Peste trei zile plecăm. E ordinul ţarului.

În dimineaţa plecării colonelul o găsi pe Marinula pitulată în sania lui, la locul de întâlnire. Şi începu alunecuşul pe zăpadă, dar numai după ce cavaleristul avusese grijă să se convingă că Marinula îşi luase cu ea aurul şi giuvaericalele.

Călătoria n-a fost lungă. Dumnezeul românilor nu rabdă răpirea acestui bun moldovenesc.

O noapte de dragoste la Ungheni, un popas zbuciumat pe malul Prutului îngheţat, o bătaie bună căzăcească urmată de o hoţie tot atât de cavalerească, şi iat-o pe Marinula trezită din vis! În faţa ei: sfânta Rusie a curtenitorului ei colonel; în spate, un bărbat dezbrobodit, şi care ceruse şi căpătase despărţirea.

Furios de jignirea suferită cu atâta tărăboi, bărbatul o lăsă să cadă în cea mai cruntă mizerie. Ea îşi vându totul, ca să aibă ce mânca, până şi blănurile şi căciuliţă de astrahan pe care o purta cu atâta mândrie pe o ureche. Virtuoasele

ei prietene, care aveau fiecare de dus la capăt câte o răfuială, îi închiseră uşa în nas pentru această călcare a cuviinţei.

Târându-şi paşii prin zăpadă, cu capul înfăşurat într-o broboadă, ea trebuia să asculte copiii de pe stradă cerându-i, şi ei, socoteală:

Marinula, Marinula,
Ce-ai făcut cu-a ta căciulă?

Floricica o găsi într-o zi în halul ăsta, şi, fără s-o întrebe nimic, îi dădu găzduire, o găzduire în care nu-i lipsea nimic.

*

Povestea celui de-al treilea pensionar, Alecachi, avea ceva tragic în ea.

Într-o frumoasă dimineaţă de primăvară, aflându-se în trăsura paşei din Silistra, care-şi inspecta paşalâcul, Floricica zări doi călăi turci şi un agă, gata să taie capul unui om. Îl târâseră lângă o fântână, îi legau mâinile la spate şi rânduiau butucul şi securea.

Prietena noastră puse să oprească trăsura şi coborî:

— Vreau să ştiu despre ce e vorba! zise ea bătrânului paşă.

— Despre ce e vorba? întrebă miorlăit satrapul. Se vede cât de colo, draga mea. N-ai să vrei, poate, să ne oprim astăzi peste tot unde se taie capul cuiva numai pentru ca să „ştii despre ce e vorba”?

Dar era vorba de capul sărmanului Alecachi, care, la cererea Floricichii, le povesti din fir-a-păr cele ce urmează:

Vameş la Silistra, Alecachi trecea drept cel mai cinstit om din vilaiet. Era văduv. Cei trei copii ai săi, un băiat şi doua fete, îl ajutau în meserie, care, de cincisprezece ani, se mărginea la a sta aşezat turceşte pe o saltea şi-a încasa vamă pentru mărfurile sosite la schela de pe malul Dunării. Nimeni nu se plânsese vreodată de el: Banii ce trebuiau plătiţi sultanului la trei luni o dată, aga îi încasa, socotiţi cu toptanul, totdeauna la timpul cuvenit. Din ziua când Alecachi n-a mai fost în stare să plătească, aga a început să încaseze *în natură*. Atunci chestia a-nceput să se-ncurce.

Vameşul, binevoitor ca toţi orientalii, îşi trecea timpul tăifăsuind la nesfârşit cu prietenii, pentru care era totdeauna un locşor pe saltea. Beau într-una cafele în ceşcuţe mici şi trăgeau din ciubuc. În timpul ăsta, cele două fete şi băiatul strângeau gologanii vămuiţi, îi dădeau tatălui şi se întorceau la locul lor, la mal. Alecachi ridica un colţ al saltelei, vâra banii dedesubt şi îşi vedea mai departe de taifas şi trândăveală până la căderea nopţii. Nu putea să sufere să facă socoteli. Doar ce-şi dădea osteneala să bage banii sub saltea şi să scoată de acolo ce era nevoie pentru cheltuielile familiei.

Dar pesemne că el nu era singurul care scotea, pentru că, la sfârşitul unei luni, când aga veni să ceară ce i se cuvenea, zadarnic ridică vameşul salteaua, o răsturnă, scotoci peste tot: de abia dacă găsi câţiva piaştri şi irmilici pe ici, pe colo! Tare mâhnit, vameşul arătă omului sultanului cum stau lucrurile:

— Afaceri ioc, parale ioc, aga!

Aga, care era arab, se mulţumi să răspundă cu un singur cuvânt:

— *Maleş*! care trebuia să însemne: nu face nimic.

Şi se depărta liniştit. Decât că, într-o bună zi, Alecachi începu să bage de seamă că aga, de la o vreme, stătea cam mult de vorbă şi glumea cu fetele lui la schelă. Dar, cum îngăduitorul dregător continua să răspundă maleş! la

fiecare nenorocit de sfârşit de lună, vameşul închise ochii la cele ce aga lua în natură, uită de încurcăturile în socoteală ale blestematei de saltele şi îşi dărui toată inima sa prietenilor – până în clipa în care fiica sa veni să-i spună că aga o lăsase grea. Atunci părintele se îngrijoră şi-l chemă pe răufăcător. Acesta zise:

— *Maleş*! Nu face nimic!

Şi drese ce stricase, silind pe un biet om cumsecade să se însoare cu fata însărcinată.

Nu trece mult, şi-a doua fată a vameşului calcă pe urmele celei dintâi. Din nou *maleş!* şi din nou un om cumsecade.

Acuma Alecachi trăia fericit: la pagubele lui lunare aga recunoscător răspundea printr-un *maleş* şi trecea mai departe. Bietul părinte nu mai avea fete de dat.

Dar în schimb avea aga, tot două şi el. Şi acum fu rândul feciorului vameşului să le lase grele, ca să-şi răzbune surorile. După care fugi în lume, fără să se gândească la tatăl său, nenorocitul, rămas pe o saltea ce începuse să frigă.

Urmările acestei purtări nesocotite ar fi putut fi serioase. Aga – tocmai în dimineaţa aceea frumoasă în care trecea Floricica – venise însoţit de doi călăi, să-l ia pe Alecachi. Cum nu-i plăcea vorba lungă, zise doar:

— Am venit să-ţi tai capul!

Vameşul auzi el bine, văzu securea, butucul şi simţi cum îi albeşte păru-n cap de spaimă. Totuşi, avu puterea să-l mai întrebe:

— De ce să-mi tai capul, agă?

— Pentru că feciorul tău mi-a lăsat fetele grele.

— Bine, dar tu nu le ai lăsat pe ale mele?...

— *Maleş*! Tu nu-mi plătiseşi.

— Păi, agă, ziceai că nu face nimic.

— *Maleş*! Hai, scoală-te şi vino!

Floricica îi ceru îndată paşei să-l ierte pe Alecachi – ceea ce bunul paşă chiar făcu, fără altă trudă decât să ridice un deget – după oare prietena noastră puse-n mâna dregătorului sultanului banii cuveniţi sultanului.

— Şi cele două fete care mi-au rămas grele? întrebă arabul.

— *Maleş*, aga! chicoti domniţa din Snagov.

III

A doua zi după sosirea noastră preotul din Snagov şi câţiva enoriaşi de-ai lui veniră să ne spună, cu multă gălăgie, că-s bucuroşi ştiindu-se din nou ocrotiţi de „buna domniţă Floricica”. După care în cuibul haiducilor se făcu primul pas în luptă.

Un pas plin de haz şi, pentru mine, ceva ce nu mai pomenisem.

Într-o zi coborâră dintr-o trăsură închisă doi oameni simandicoşi şi, la masa de prânz, li se arătă atâta cinstire, că îi făcu şi mai caraghioşi, pentru că erau uscaţi ca nişte ploşniţe de casă pustie, se mişcau în felul unor păpuşi trase de sfori şi erau urâţi de-ţi venea să mori de râs.

Eu mă prăpădeam de nu mai puteam văzându-i, da' Floricica mă luă numaidecât deoparte şi-mi zise:

— Ştrengarule! Învaţă-te să fii cuviincios! Ştii tu cine-s ăştia doi?

— Păi văd: sperietori de vrăbii de ale lui Cosma!

— Or fi, dar află că cel cu fes şi ochelari e Hood-bei, dragoman-başa la Poarta sultanului şi cel mai bun prieten al nostru. Tovarăşul lui e domnu Izidor, ovrei neamţ, trimisul mai multor fabrici care or să ne dea tot ce are nevoie ţara asta pentru ca locuitorii ei să nu mai mănânce cu degetele, să nu se mai culce pe pământul gol şi să nu se mai îmbrace ca osmanlâii.

*

Bănuisem eu: Hood-bei era unul din cei mari şi puternici cu ajutorul cărora se întemeiase averea Floricichii, dar el n-o cunoştea încă pe toate feţele. Era foarte bogat şi vorbea nouă limbi, din care patru levantine. Româneasca lui însă era ca vai de lume.

Dimpotrivă, domnul Izidor vorbea româneşte cu uşurinţă, după cum se spunea că vorbeşte foarte bine şi nemţeşte, franţuzeşte şi englezeşte.

Tălmaciul padişahului era şi el ovrei, după mamă, şi venirea acestor doi bărbaţi în cuibul haiducilor îşi avea rostul ei după socotelile pe care şi le făurise femeia căpitan de haiduci. Se văzu lucrul acesta îndată ce se sfârşi masa.

În odaia plină de sofale şi în care de obicei şedeau obişnuiţii casei, beiul englez încremenise ca o momâie, cu ciubucul în mână, cu ochelarii pe vârful nasului, privind în gol şi deschizând gura ca să spună câte un „da” sau un „nu”. Dintre cei doi ovrei, el era cel cu vorba „de aur”, adică de lire sterline.

Cealaltă prăjină de om – mult mai plăcut şi la înfăţişare, şi la fire – era vioi, nu stătea o clipă locului, ci măsura odaia în lung şi-n lat. Fuma ţigări scumpe din Apus şi râdea de ciubucul beiului, zicând despre el că-i o „scuipătoare de nicotină”.

De altminteri, îşi bătea joc de tot ce nu era apusean:

— Priviţi la acest interior de femeie elegantă şi europeană, zicea el: odaie care te sileşte să şezi turceşte! Nu vezi nicăieri un scaun ca lumea, un dulap, un bufet, tacâmuri potrivite. Românii şi româncele, chiar şi cei mai bogaţi, cu toate că se prăpădesc după limbile şi învăţătura apuseană, păstrează toate obiceiurile asiatice, se spală la fântână, se luminează cu lumânări puturoase, îşi culcă prietenii pe nişte saltele puse pe jos. Vorbesc franţuzeşte şi poartă şalvari. Hainele şi le ţin în lăzi la care umbli cu greu. E caraghios! Şi cine! Tocmai românii, care au un proverb minunat: „ori vorbeşte cum ţi-e portul , - ori te poartă cum ţi-e vorba”!

— Sunt cu totul de părerea dumneavoastră domnule Izidor, îl aprobă Floricica. Într-o oarecare măsură sunteţi un haiduc!

— Eu, haiduc! exclamă omul fabricanţilor. Aţi auzit vreodată vorbindu-se de un ovrei haiduc? Oh, nu! Şi e păcat, pentru că de-ar şti neamul meu să mânuiască armele, n-ar mai fi astăzi ţapul ispăşitor al tuturor ticăloşiilor.

— Am spus: „într-o oarecare măsură”, şi e adevărat, oare nu vă străduiţi dumneavoastră să răspândiţi în răsărit deprinderi mai ca lumea, şi, prin urmare, mai multă bunăstare? Asta-i haiducia! În sensul ăsta, Hood-bei e, de asemenea, un haiduc!

Pe bei îl trecu un fior şi fu cât p-aci să scape jos ciubucul:

— Ce vrei să zici, Floricica? Şi, în orice caz, nu cumva să te apuci să spui una ca asta în faţa sultanului: ar putea să-mi taie capul!

— Nici o grijă, prietene. Face ea, haiducia voastră, „revoluţii”, dar face să curgă şi aurul în casele de bani ale ţărilor apusene, pentru că dumneavoastră sunteţi cei care înlesniţi răspândirea mărfurilor lor dând împrumuturi negustorilor.

Cei doi „haiduci”, liniştiţi cu vorbele astea, nu mai avură altceva de făcut decât să încheie târgul pentru care veniseră. Izidor îşi lua sarcina de a aşeza în ţară negustori ovrei pentru feluri noi de mărfuri, Hood-bei punea la bătaie banii de trebuinţă, iar Floricica lua în seama ei aducerea mărfurilor de la hotarele ţării şi până în dughenele câtorva oraşe din principate.

Şi aşa începu pe pământul românesc un negoţ care – pus la început pe picioare numai de ovrei – avea să devină mai târziu un izvor de putere românească şi să ajute ţara noastră să intre în rândul statelor civilizate.

Răsplata de care au avut parte ovreii pentru faptul de a fi mijlocit propăşirea aceasta, şi noi pentru că am înlesnit-o, a fost cu totul alta decât cea nădăjduită de către cei ce o puseseră la cale.

*

De altfel, nu negoţul era scopul Floricichii. Ea se folosea de nevoia pe care-o simţeau clasele înstărite de la noi de a trăi după moda apuseană pe de-o parte şi de străduinţele nestăvilite ale industriilor străine care voiau să-şi poată vinde mărfurile în ţara noastră pe de alta, ca să-şi propovăduiască ideile sale haiduceşti, şi anume: pământul să se întoarcă în mâinile ţăranului, averile mânăstireşti să fie împărţite celor fără pământ, robii ţigani să fie sloboziţi, pedeapsa cu moartea să fie oprită, să se înfăptuiască unirea principatelor, şi ocârmuirea să se facă după lege, nu după bunul plac.

În scurtă vreme, ţările mări din Apus aveau să se adune şi să ceară poporului din cele două principate să-şi spună păsul, să-şi aleagă divane noi care să vorbească cinstit în numele lui. Soarta poporului român de toate astea atârna. Trebuia, deci, făcut orice pentru ca tertipurile boierilor bătrâni să fie date pe faţă şi să fie aleşi numai oameni care să ţină din toată inima cu tineretul.

În scopul ăsta Floricica avu cutezanţa să înceapă lupta din două părţi deodată: de jos, străduindu-se să-şi facă din mulţime un sprijin; de sus, dezvăluind cruzimea boierească şi strângând mănunchi pe toţi cei ce erau de partea poporului.

Dar cât de greu a fost să urnească din loc ţărănimea îndobitocită de patru veacuri de jaf şi apăsare! Cât de greu de clintit din loc o fărâmă de omenire!

Ne-nhămasem să tragem mulţimea de partea noastră, parc-am fi fost nişte porniţi să creştinăm lumea. Sute de care cu boi şi de căruţe cu cai se apucară să brăzdeze ţara în lung şi-n lat, fiecare având în cap un haiduc gata să se bată sau să moară pentru izbânda binelui, fiecare purtând pe buze vorbe sfinte: „Fiţi oameni cutezători! Cereţi-vă dreptul vostru! Fiţi de partea lui vodă, care vă vrea binele!”

Ani de zile-n şir am avut de luptat, pe rând, cu ploaia şi noroiul, cu zăpada şi vânturile, cu fiarele sălbatice şi cu căldura înăbuşitoare, cu păduchii, dar ce ne-a dat mai mult de furcă a fost îndărătnicia ţărănimii.

Pentru omul simplu puterea cârmuirii orânduite e ceva ca o putere

tainică, cerească sau diavolească, prea bine nu ştie nici el, dar ce ştie bine de tot e că-n faţa ei trebuie să-şi plece capul.

Măi frate de suferinţă, vrăjmaş al libertăţii mele, n-ai şi tu cap, două mâini, două picioare, ca toată lumea? Unde ţi-e oare beteşugul? De unde trebuie să te apuc ca să lovesc din plin în prostia ta ca stânca de tare, să te împing pe tine înainte şi mie să-mi iau înapoi viaţa de care tu mă lipseşti?

*

Ca fierea de amară a fost viaţa haiducului în zilele acelea de apostolat la care eram siliţi. Hărţuit din copilărie, certat cu toţi care nu sunt ca el, haiducul dispreţuieşte viitorul şi moartea, pune preţ numai pe clipa pe care o trăieşte-n libertate şi îşi pierde răbdarea îndată ce-i ceri să-i dovedească cuiva ceva, orice ar fi, cu vorba, şi nu cu sila. El ştie că înainte de a fi plecat în haiducie şi-a stricat destul gura în patru vânturi, că vorba lui a fost ascultată de surzi, că s-a izbit numai de uneltele cârmuirii din satul său. În cele din urmă, şi-a zis: te naşti haiduc cum te-ai naşte cântăreţ. Şi-a rupt tot ce-l lega şi-l ţinea zălog de semenii lui.

Şi totuşi, au fost mulţi care au venit de la sine să ne ajute în munca noastră aspră şi grea. Erau alături de noi, şi strădania lor nu era cu nimic mai prejos de a celui ce cu ea se născuse.

Noaptea – când bezna ne amorţea privirile – vorbeam cu glas scăzut cărăuşilor, care fumau păşind în urma carelor ce scârţâiau. În timpul popasurilor liniştite, în mijlocul câmpului deschis, când moţăiau de somn încălzindu-şi spinarea rezemaţi de boii care rumegau, culcaţi, noi le vorbeam.

Nu încercam să-i câştigăm de partea dreptăţii doar prin puterea vorbelor: le deschideam, şi inima noastră, luând parte şi ajutându-i fără să fim datori, la toate oboselile lor, când li se împotmolea carul în glod, când li se răsturna în vreun puhoi, când oameni şi vite se trudeau de moarte. În nopţile în care drumul era lesnicios, rămâneam singuri să mânăm caii sau boii şi-i lăsam să doarmă sub coviltir. Totdeauna eram gata să-i cinstim cu câteva ocale de vin şi câte ceva de-ale gurii sau să le dăm cine ştie ce mărunţişuri să le ducă alor lor, acasă, panglici, bucăţi de stofă, câte o oală ciobită, bricege.

În afară de asta, aveam totdeauna grijă să ne purtăm blând şi frăţeşte, înţelegător, cu iobagii. Iar când le lipsea vreo vită de jug, un plug sau aveau nevoie de ridicat un bordei, de cele de trebuinţă la măritişul unei fete, noi, care câştigăm galbenii cu grămada şi n-aveam gând să strângem avere, le veneam în ajutor.

Uneori, în însufleţirea lor nesocotită, căpeteniile haiducilor şi Domniţa din Snagov dădeau buzna în satul unde se întâmpla să ne odihnim, se amestecau între nuntaşi sau la botez, jucau cu foc şi aruncau galbeni cu pumnii:

— Fraţilor! strigam noi atunci celor cu chipuri brăzdate de suferinţă, - priviţi cât de frumoasă ar fi viaţa pentru toată lumea de nu v-ar asupri boierii! Prindeţi un pic de inimă şi doborâţi fiarele! Noi vă vom ajuta!

IV

O dată cu această muncă ascunsă, se ducea la Snagov o alta care avea mult mai multă greutate.

Ca să dea pildă de modele apusene pe care voia sa le aducă în ţară, Floricica schimbase cu totul înfăţişarea dinlăuntru a casei. Altfel se îmbrăca acum, altă mobilă cumpărase, ba mersese până acolo că între tacâmuri, la masă, pusese un cleşte pentru zahăr, tot lucruri de Viena, Paris, Drezda sau

Lipsca. În locul faimosului sufragiu ţigan al boierului roman, biet rob care-şi sufla nasul cu aceleaşi degete cu care îndată după aceea amesteca salata stăpânului, venise unul căruia i se zicea „bucătar-şef”.

Odăile de dormit le dichisise cu paturi de lemn scump sau de tablă lăcuită, având pictate pe ele fapte din istorie, de-ale străinilor şi de-ale românilor. Dacă la aceste schimbări din casă mai puneai şi farmecul gazdei, care ştia să primească chiar ca o adevărată domniţă şi să arate mândră şi frumoasă în orice găteală apuseană, puteţi să vă închipuiţi faima pe care şi-o făcu casa haiducilor într-o ţară în care nu lipseau nici bogătaşii, nici pofta de strălucire, ci numai oameni care să ştie cum să se apuce de treabă, şi mijloace cu care dorinţele lor să poată fi împlinite fără bătaie de cap.

Floarea Codrilor deschidea larg uşa casei sale cui voia s-o vadă şi spunea că-i gata să-i alcătuiască oricărui boier o casă aidoma.

Începură să curgă vizitatorii, şi cu ei şi cumpărăturile, din toate colţurile principatelor. „Curtea” de la Snagov se asemuia acum, la primirea musafirilor, cu cele ale domnitorilor. Zi şi noapte trăgeau la scară căleşti cu şase sau opt cai, şi vedeai cinstite bărbi albe (cum purtau numai boierii de cin înalt) sau mari dregători cu nevestele lor pirpirii, catadicsind să primească ospitalitatea „negustoresei”, a „intrigantei”, a „aventurierei” – cum spuneau despre ea boieroaicele între ele, despre această gazdă ce le ajungea în bogăţie şi le întrecea în purtări alese.

Floricica, cu surâsul pe buze, frumoasă şi meşteră ca pariziencele atât de invidiate de femeile din vremea aceea, primea musafirii, le arăta casa, lucrurile, dădea serbări strălucite şi fermeca pe toată lumea.

Dar nu ăsta era scopul ei.

*

Dacă – în mijlocul serbării – vreuna din bărbile protipendadei, rătăcind prin casă, ar fi greşit uşa, ar fi dat cu siguranţă peste barba patriarhală a lui Ilie înţeleptul, care, cuminte, dar neînduplecat, aştepta, aşezat turceşte, împlinirea dreptăţii pe acest pământ.

Aştepta şi îmbătrânea: era păzitorul bunei-cuviinţe în casa haiducilor.

Aspru nu era, ci îngăduitor, înţelegea totul, ierta totul, şi veghea lui şi-o împlinea liniştit, cu ochii blânzi, cu urechile la pândă, cu faţa senină.

N-are a face blândeţea asta, măsura asta, seninătatea asta ne aminteau cu atât mai mult că Ilie era de faţă la serbare, întocmai cum pe vremuri Cosma făcea ce i plăcea, dar pica apoi întotdeauna în ghearele tăcerii „plicticoase” a haiducului-profet.

Fără îndoială, Floarea Codrilor nu era Cosma; iar eu, Ieremia, îmi dădeam silinţa să fiu cât mai puţin cu putinţă fiul lui. La Snagov noi doream din tot sufletul să-l întrecem pe Cosma în haiducie, dar am fi putut oare să înăbuşim mai bine decât el strigătele inimii? Poţi oare să vrei binele lumii fără să guşti din bunurile vieţii? Cu alte cuvinte, poţi fi un haiduc trist?

— Veseliţi-vă şi vă bucuraţi! striga Floricica haiducilor călători care se întorceau din hagialâc, din mijlocul poporului. Mâncaţi şi beţi. Iubiţi şi bateţi-vă cu inima deschisă, să poată toată lumea să vă ia de pildă. Petrecând astfel, n-aveţi de ce să vă ruşinaţi: cel ce nu împiedică pe alţii să trăiască şi luptă pentru fericirea tuturor, are dreptul la tot ce-i poate da viaţa!

Casa noastră – cuib de dragoste – atrăgea puzderie de fete şi băieţi cum atrage lumina gâzele, şi Floricica le spunea:

— Rupeţi cu trecutul! Nu mai călcaţi pe urmele părinţilor! Nu-i morală

morala după care se prăpădesc bătrânii. Nu-i morală acolo – unde stăpânesc lăcomia şi ura. Fericire, nici atât pentru că nu poate cineva să zădărnicească nepedepsit legile vieţii: asemenea chefuri îţi dau o nelinişte care, fără greş, schilodeşte sufletul şi te face să spui: n-am nici un rost în viaţă.

Şi ca să dovedească că ea avea, domniţa de la Snagov arăta tuturor calea nouă de urmat.

*

Această „cale” nu era prea departe de casă şi ducea pe apă. Ca din întâmplare se aflau acolo, la îndemâna tuturor, vreo duzină de bărci cu bănci şi perne, ca să fie mai plăcută plimbarea. Şi cum să nu uiţi de ură? Cum să te mai împotriveşti acestui farmec al lacului în luna lui august şi-n nopţile de basm?

În fiecare zi alţi oaspeţi se adăugau celor din Snagov, veniţi de la Bucureşti, în caleşti sau călare, pentru o după-amiază şi o seară. Se vorbea cu aprindere despre treburile ţării, şi în vorbă intrau şi bărbaţi şi femei, floricica lupta ca o leoaică să-şi facă noi prieteni cu trecere, dar cu încetul oboseala şi căldura domoleau zarva; glumele, drăgostirile luau locul taifasurilor politice. Bătrânii se duceau la culcare. Stăpâna casei lua de braţ pe hatmanul Miron cel voios şi dispăreau.

Ilie, de la locul său, care privea spre lac, zărea prima barcă desprinzându-se de ţărm şi alunecând spre larg. Nu spunea nimic, dar gândea multe.

Alte perechi o urmau fără să piardă timp. Una câte una, bărcile se depărtau, alunecau pe faţa netedă şi lucioasă a lacului, se afundau în umbra nopţii, către ostroavele pline de linişte, către malul pustiu din faţă. Musafirii singuratici se întorceau acasă ultimii.

Atunci, tinerele ţigănci slujnice stingeau toate luminile. Casa haiducilor, cu uşile şi ferestrele larg deschise, se cufunda în întuneric răspândind miresme tulburătoare, părând mai mare decât era.

De la locul său Ilie vedea astea toate, şi mai vedea şi cele ce urmau, căci era şi o urmare: poate cea mai frumoasă parte a serii.

După ce capii uneltirilor se făceau nevăzuţi, răsăreau din toate părţile, ca şobolanii, haiducii aflaţi la odihnă. La şuierăturile lor înfundate, vreo şase ţigăncuţe frumuşele, slujnicuţele care stinseseră luminile, soseau alergând, desculţe, cu ochii larg deschişi în beznă, înfiorate de dorinţă.

Dacă mai erau bărci, perechile de îndrăgostiţi porneau cu ele, care cum apucau. Ceilalţi, pentru că nu mai aveau cu ce să umble pe apă, luau, vrând nevrând, calea pădurii.

Trăsnilă, bulibaşa, îl alegea totdeauna pe acesta din urmă: apa nu-i plăcea.

Ajuns portar de casă mare ce n-avea nici gard nici poartă, Trăsnilă aştepta să se mistuie în noapte şi stăpâni şi îndrăgostiţi ca să-l văd, din chioşcul unde stăteam să-mi fumez ciubucul, apărând în fugă uriaş şi negru, în braţe cu o păpuşă mare şi vie. O mângâia, îi şoptea cu glas duios cuvinte neînţelese şi se afunda cu paşi de urs în taina pădurii.

*

În atmosfera încropită a nopţii şi luminat de lună, cerul scânteietor părea, printr-o minune, mai înalt decât aievea. De departe, de foarte departe, clopotul Mânăstirii Snagovului cea mică şi veche îşi trimitea glasul său limpede de aramă, pe care copacii, stuful, lacul îl ascultau într-o cucernică neclintire.

Era ceasul în care Marinula, fericită, ieşea la braţ cu iubitul ei, un ţigan înfocat, vizitiul Floricichii, care avea şi glas frumos. „Bujorul" avea şi ea darul cântatului. Amândoi – mergând unul lângă altul, cu capetele date puţin pe spate, cu pântecele înainte – dădeau drumul cântecului lor preferat:

Şi duşmanii s-au vorbit
Să ne prindă-n aşternut,
Să ne lege cot la cot,
Să ne plimbe-n satul tot!

Izbucneau râsete la balconul în care Alecachi, fostul vameş, şi Evghenia, „călugăriţa fără voie", tânjeau în lumina lunii.

Erau nedespărţiţi, mai ales pentru că Evghenia nu se mai sătura tot descosându-l pe Alecachi, cum era să-şi piardă capul.

O auzeam, noaptea, întrebându-şi, pentru a nu ştiu câta oară, tovarăşul de restrişte:

— Ţi-a fost tare frică, Alecachi, atunci, la fântână?

Iar celălalt, răspunzând ca de obicei:

— Tare... tare frică... Evghenia!

Uneori, după ce alaiul perechilor îndrăgostite se isprăvea, Evghenia se ducea la geamul lui Ilie şi-l întreba, fără nici un fel de răutate:

— Ce zici, Ilie, de *oamenii ăştia*?

— Ce să zic... zic că petrec... pentru binele poporului.

V

Când Ilie spunea că în cuibul haiducilor „se petrece... pentru binele poporului", poate că în vorba lui cinstită se strecura şi un dram de zeflemea.

Dar spunea adevărul.

Bucuria deschisă place tuturor şi, în fundul sufletului, chiar şi prefăcuţilor, pentru că trebuie să crezi mai puţin în răutatea omului decât în prostia lui.

Însemnătatea pe care-a căpătat-o, în doi ani, Snagovul, în ochii unei boierimi înapoiate, potrivnice oricărei idei de propăşire, e dovadă că până şi cei răi ajung să se încredinţeze că inimile celor înclinaţi spre plăceri sunt inimi de

om bun.

La vremea aceea – vremea biruinţei Franţei şi Angliei asupra Rusiei ţarilor, în Crimeia – până şi boierii cei mai îndărătnici şi mai trufaşi sfârşiseră prin a călca pragul casei noastre şi-a recunoaşte măcar atât: că Floricica avea inimă curată şi cuget cinstit. Nu se dădeau bătuţi, pentru că setea lor de măriri – gărgăunii domniei, cum se zicea – îi stăpânea pe toţi, dar înrâurirea noastră asupra minţilor mai luminate era neîndoielnică şi, printre acele minţi luminate avurăm într-o seară bucuria ă numărăm doi musafiri noi de mâna întâia.

Unul era abatele Uhrich, francez din Luneville, profesor pe la boieri mari de-ai noştri, iar celălalt, consulul Franţei, sosit la Bucureşti de curând. Părerea ăstor doi bărbaţi atârna în balanţa trebilor ţării mai mult decât toate sforăriile boierimii înapoiate.

Fericită de venirea lor, gazda îi primi cum ştia ea mai frumos, fără să meargă însă până la linguşire. Ea ştia că acel ce se simte tare pe puterea sa de jertfire poate să-şi îngăduie să ţină capul sus şi să spună lucrurilor pe nume.

Nici în seara aceea ea nu se ferise să spună adevărul în faţă.

*

Eram în toiul iernii, în ajun de Anul nou. Zăpadă până la genunchi, sănii cu zurgălăi, viscol de trosneau pietrele. Lacul, câmp de cristal întins şi gol.

În sala mare de primiri, înţesată de musafiri, *unionştii* şi *separatiştii* se hărţuiau cât le poftea inima. Abatele Uhrich, aşezat într-un colţ, arăta consulului pe „năimiţii Rusiei” şi îl lămurea cu mersul treburilor din principate:

— Suntem într-o ţară în care toată lumea vrea să domnească, îi spunea el. Puţin le pasă oamenilor ăstora dacă vrăjmăşiile lor lăuntrice fac principatele de râs şi aduc poporului nenorocirile cele mai amare. Fiecare boier vrea să ajungă la scaunul domnesc şi să rămână cel puţin şase luni. Asta se cheamă aici a fi *vodă*. Aşa stând lucrurile, e de înţeles că unirea celor două ţări nu le vine la socoteală.

Floricica ştia că abatele Uhrich era om drept şi că diplomatul francez se afla de partea „uniriştilor”, dar acesta nu ştia în ce măsură se putea bizui pe sprijinul lor. Din pricina asta, înainte de a întinde vorba, ea se ţinu puţin deoparte şi cântări cu fereală pe abate şi pe celălalt franţuz.

Acesta, ca toţi diplomaţii, se plictisea, dar nu arăta. Privirea lui curioasă şi jucăuşă iscodea mai mult coconetul numeros şi strălucit la frumuseţe. Consulul era încă tânăr şi părea a fi cam zeflemist.

Dimpotrivă, abatele Uhrich – om în vârstă, mărunt şi slab – era cunoscut, de vreo douăzeci de ani de când tot călătorea prin ţările române, ca unul pătruns de credinţa creştină şi înflăcărat apărător al popoarelor asuprite. Haiducii, care nu iubesc pe preoţi, auziseră vorbindu-se de bunătatea lui şi, nefiind în stare să-i ţină minte numele, îi ziceau *popa haiduc*.

Îmi părea bine că-l vedeam. Faţa lui cu brazde adânci îmi plăcu. Grija pe care o arăta treburilor noastre îl ridica în ochii mei. Într-adevăr, nu poţi să nu preţuieşti oameni de felul ăsta, fie ei şi preoţi. În după-amiaza aceea de sfârşit de an abatele Uhrich m-a uimit prin amestecul lui plin de curaj în certurile noastre şi-l îndrăgii.

*

Prilejul s-a ivit de la sine.

Tocmai se servea ceaiul. Potrivnicii noştri fură uluiţi de frumuseţea

ceştilor de porţelan fin de Saxa. Bătrânul boier Daniel Crăsnaru, vestit de bogat şi fălos ce era, fruntaşul „separatiştilor”, nemaigăsind altele de spus, socoti nimerit să se agaţe de acest biet amănunt ca s-o încurce pe Floricica, arătând că una spune, alta face:

— Iată cum vă daţi pe faţă adevăratele simţăminte, rosti el cu glas tare, ridicând o ceaşcă în mână. Te făleşti c-ai fi prietena poporului, dar luxul matale întrece cu mult pe al nostru: unde vezi deosebirea între ceea ce suntem noi şi ceea ce eşti dumneata?

— Eu văd o deosebire, văd chiar mai multe, răspunse gazda, care fierbea de furie cu toate că pe faţă purta o linişte stăpânită.

În tăcerea care se făcu, toate privirile, prietene şi duşmane, se pironiră pe Floricica.

— E-adevărat că luxul meu întrece pe al dumneavoastră, care sunteţi – mai cu osebire dumneavoastră, boier Crăsnaru – de o sută de ori mai bogat decât mine: căci nu sunteţi oare dumneavoastră „Stăpânul pe viaţa şi moartea a cincizeci de comune de ţărani, cuprinse toate numai într-o singură moşie, care acoperă zeci şi zeci de mii de pogoane de pământ, păduri, eleşteie, păşuni? Mii de robi asudă numai pentru dumneavoastră: ei n-au cămaşă, iar dumneavoastră, tocmai dumneavoastră vă plângeţi că n-aveţi o farfurie de porţelan!?

Nu credeţi că asta-i o deosebire? Care-s oamenii care trudesc pentru mine şi care ar avea să se plângă de ceva? Şi ce am eu afară de casa asta? Pământ ? Păduri? Eleşteie ? Sunt ale ţăranilor. Eu plătesc tot ce iau. De unde iau banii? Plătesc cu banii voştri, ai boierilor, pe care-i daţi „negustoresei” ce mă aflu a fi şi pe care o dispreţuiţi, dar care; cu toate astea, vă arată cum să trăiţi.

În toată adunarea izbucniră râsete, amestecate cu vorbe duşmănoase. Crăsnaru vru să răspundă. Floricica îl opri cu un semn viguros.

— S-avem iertare! Am dreptul să mă apăr. Aţi vrea să-i faceţi pe oamenii de bună credinţă să creadă că sunt o jecmănitoare. Ei bine, nu! Ceea ce vedeţi aici e de folos şi e şi frumos; toată lumea are dreptul să lupte cinstit ca să învingă urâţenia vieţii şi să se bucure de frumuseţea ei. Dacă v-aţi mărgini numai la „lux”, n-ar mai exista robie, şi nici pălmaşii n-ar mai trăi ca nişte ticăloşi.

Dar, în timp ce dumneavoastră nu ştiţi nimic, nici de felul în care se poate trăi în viaţă, nici de curăţenia trupului, eu v-am văzut, la Constantinopol, zvârlind mii de pungi de aur pentru ca să căpătaţi scaunul ţărişoarei ăsteia, aşa cum se cumpără un măgar! Nu ştiţi să vă spălaţi ca lumea, dar vreţi să fiţi domnitori! Şi ce faceţi, o dată ajunşi să încălecaţi principatele? Vindeţi la mezat dregătoriile celor mai fioroşi jefuitori, celor mai groaznici schingiuitori ai neamului, care l-au adus la halul de îndobitocire de azi!

Şi măcar sunteţi fericiţi făcând asta? Uitaţi-vă la răbojul înfricoşător al faptelor voastre: nu e unul dintre boieri să nu-şi aibă om din neamul lui îngropat fără cap! Chiar domnitorul de azi al Moldovei, unul dintre cei mai de treabă, îşi are bunicul ucis la Poartă, şi-n timp ce tatăl îi odihneşte ciopârţit în biserica Sfântul Spiridon, capul îi putrezeşte în cine ştie ce hazna din Constantinopol!

Unde o s-ajungeţi pe calea asta? Ce vă mai trebuie ca să vă săturaţi de deşertăciuni şi de jecmăneli?

Boieri ! fiţi oameni, fiţi cârmuitori de treabă, şi poporul vă va îngădui să mâncaţi şi din farfurii de aur dacă vă face plăcere!

*

În mijlocul larmei *separatiştilor*, Daniel Crăsnaru se ridică să plece. Abatele Uhrich îi puse mâna pe umăr:

— Aţi vrea, domnule Crăsnaru, să ascultaţi vorbele unui străin? Dumneavoastră mă cunoaşteţi şi, la drept vorbind, ştiţi că pe lângă francezi, îmi sunteţi compatrioţi şi dumneavoastră, românii. Dar, dacă am fost profesor al românilor bogaţi, am fost totdeauna şi prieten al românilor săraci. Chiar ceva mai mult: în nădejdea că voi putea fi de folos acestora din urmă, mi-am închinat toate puterile învăţăturii celor dintâi.

Ei bine, trebuie să vă mărturisesc că nu sunt mulţumit! Nu aduc învinuiri cuiva anume, dar nu am încotro: sunt silit să văd că lucrurile au ajuns într-o stare de plâns. Mi-am jertfit un sfert din viaţa mea să învăţ carte doi fii ai unui principe domnitor pe care îl cunoaşte toată lumea. Unul din ei un smintit; cealaltă beizadea e şi mai rău. Pesemne ca să cinstească o faţă de abate şi de dascăl, s-a apucat să plimbe în fiecare dimineaţă în spinare un viţel! Şi are dorinţa de a face treaba asta în fiecare zi, până ce viţelul va ajunge bou, după pilda lui Milon din Crotona.

Aşa că nu pot spune că nu simt o oarecare amărăciune când aud că mi se zice „dascălul lui beizadea-viţel”. Pentru a ajunge la asemenea isprăvi nu era nevoie să vină cineva să mă aducă de la Luneville! Şi nicăieri în principate învăţătura Apusului n-a dat roade mai frumoase.

Se vorbeşte franţuzeşte mult. Tinerii îşi spun, toţi, ciraci ai lui Voltaire. Bătrânii se întrec în a face danii bisericilor. Cu toate astea, între o cinstire adusă lui Voltaire şi o pomană în numele lui Cristos, ţiganul bucătar e întins la scară şi bătut la spate cu biciul. Pentru cea mai mică greşeală, cincizeci, o sută sau două sute de lovituri! Am văzut robi bătuţi doar pentru că boierul era furios şi-n avea pe cine să-şi verse veninul.

Dar chestiunea robiei e mult mai gravă. Nu cred că vă dezvălui o taină spunându-vă că aproape toţi boierii, tineri şi bătrâni, se „slujesc” de tinerele fete de ţigan şi chiar *şi de femei căsătorite în faţa altarului*, fără să-şi dea seama de fărădelegea pe care o făptuiesc, fără să se sinchisească de chinurile sufleteşti ale sărmanilor soţi şi logodnici, caro, chiar dacă sunt robi, sunt totuşi oameni. Ceva mai mult: oaspeţilor pe care îi primesc la ţară aceşti buni creştini le trimit în fiecare seară femei şi fete de ţigan ca „să-i frece pe picioare” pe boierii gata să adoarmă. Frumos frecat!

Aceleaşi obiceiuri sunt în mare cinste şi la mânăstiri, cuiburi de ticăloşie, adevărate haremuri! Ţiganii sunt împerecheaţi ca vitele, iar la vreme anume hotărâtă li se iau femeile, fetele, viaţa.

Cât despre ţăran – acest rob pe care stăpânul nici nu-l hrăneşte, nici locuinţă nu-i dă, şi care, după ce i s-a răpit pământul, nu e *liber* decât să crape de foame – pe el boierul nu-l cruţă nici cât pe ţigan. Ştie toată lumea că acum douăzeci de ani, când cu faimosul Regulament organic, contele Kiselef s-a arătat faţă de ţăran, în felul său, mult mai omenos decât toţi patrioţii români la un loc: acest general rus, deşi aghiotant al unui ţar absolutist, ca un adevărat cirac al lui Voltaire ce era, a făcut tot ce a putut pentru ca să-i hotărască pe boierii moşieri să mai slăbească niţel chinga, dovedindu-le că la origine strămoşii lor nu erau decât nişte *căpetenii* ale obştilor de ţărani şi că au ajuns astăzi *proprietari prin uzurpare*. N-a putut să facă nimic: *străinul* cu vederea pătrunzătoare şi cu inima largă s-a lovit de lăcomia „naţională” fără margini a boierimii şi s-a lăsat păgubaş.

Iată câteva adevăruri, domnilor! Întoarceţi-le pe toate feţele, tot

adevăruri rămân.

Şi acum, îngăduiţi-mi să vă mai mărturisesc, făţiş, că preţuiesc această casă pe seama căreia am auzit spunându-se atât de mult rău şi atât de puţin bine: cugetul curat al stăpânei sale mi-a permis şi mie să vorbesc la rândul meu pe faţă şi să rostesc cu glas tare ceea ce totdeauna am gândit.

*

În faţa acestui puternic glas al Apusului, duşmanii noştri dădură îndărăt. Nimeni nu cuteză să răspundă. Copleşit, Daniil Crăsnaru se aşeză la loc. Toţi se simţeau apăsaţi de o stânjeneală lesne de înţeles. Se făcuse noapte.

Deodată se auzi din curte zgomot mare – strigăte de căruţaşi, sunete de clopot, pocnituri de bici – şi cei de faţă tresăriră. Consulul, care era aproape de fereastră, încercă să pătrundă întunericul cu ochii. Surâzătoare, Floricica îi spuse:

— Nu vă neliniştiţi, domnule consul! Nu trebuie să v-aşteptaţi numai la rele.

Continuând să privească, consulul zise:

— Văd lucruri destul de ciudate: un plug pe zăpadă... Doi boi albi, minunaţi... Totul numai panglici... Şi şase ţărani... Unul bate clopotul şi vorbeşte de zor, lângă uşă; trei plesnesc din bice şi alţii doi muştruluiesc o doniţă care muge ca un taur. Şi, întorcându-se către gazdă: Ce-i toată comedia asta?

— E „pluguşorul” nostru tradiţional... Suntem în seara de Ajun. În seara asta ţăranii merg din casă în casă, să facă urări de belşug plugarilor. Omul care urează ne povesteşte despre isprăvile „fratelui său mai mare” Traian, frate cu optsprezece veacuri mai mare, dar care mai trăieşte în amintirea povestitorului. De n-ar fi decât ca să pătrundă această poveste încântătoare, lungă de cinci sute de versuri, şi tot merită să înveţe cineva româneşte!

Consulul se ridică să plece, şi la fel făcu şi abatele Uhrich. Dând mâna cu Floricica primul spuse:

— Sunteţi un popor uimitor şi meritaţi o soartă mai bună. Faceţi-vă datoria: puteţi să vă bizuiţi pe sprijinul Franţei!

VI

Valul de mânie în dorul de mai bine ce se ridica de peste tot ne aduse, în primăvara lui 1856, două biruinţe mari: înlăturarea pedepsei cu moartea şi dezrobirea ţiganilor.

Domniţa din Snagov se hotărî să prăznuiască într-un fel nemaipomenit primirea în rândul oamenilor liberi a celui mai vesel popor de pe pământ. Ea

trimise prietenilor noştri şi chiar şi unor potrivnici simpatici un răvaş în care spunea:

„De astăzi într-o săptămână Floricica dă un ospăţ în cinstea dezrobirii ţiganilor. Dacă această faptă bună v-a bucurat, poftiţi să înfrăţiţi bucuria dumneavoastră cu a celorlalţi.”

Se ştie că bogaţii mănâncă adesea în cinstea săracilor, dar sărbătoriţii nu sunt niciodată poftiţi la aceste mese date în cinstea lor.

La serbarea de la Snagov obiceiul fu răsturnat. Masa stăpânilor avea douăzeci de tacâmuri. Cea a ţiganilor, o sută. Şi amândouă alcătuiau o singură masă, întinsă aproape de lac, pe iarba proaspăt răsărită.

Fireşte, înainte de a se aşeza la masă, ţiganii trebuiră să se spele cumsecade şi să se îmbrace cu ce aveau mai bun pentru că un alt obicei vrea ca boierii de neam să nu rabde în vecinătatea lor pe omul care munceşte, asudă şi pute. Şi cu toate că amărâţii irosiră tot săpunul din Snagov ca să poată fi răbdaţi timp de un ceas la masa stăpânilor, în clipa cea mare a fericirii au fost totuşi destule nări preagingaşe, care nu şi-au putut opri strâmbătura pe care o fac oamenii născuţi în puf când sunt luaţi pe neaşteptate.

Floricica (din bunătate bineînţeles, şi pentru că tot învăţul are şi dezvăţ) se apucă să-i spele labele lui Trăsnilă şi să-i taie unghiile noroioase; treabă îndeplinită în faţa şatrei întregi şi care-i câştigă pe veci inimile neamului ţigănesc. Apoi, la masă, îl aşeză la dreapta sa şi îl sfătui „să nu vorbească şi să nu bea cu gura plină; să nu se plece prea mult peste farfurie, să nu plescăiască, şi, mai ales, să nu-şi bage degetele în sos şi apoi să le sugă” – îndrumări care îl scoaseră din fire pe vătaful curţii şi îl făcuseră să strige din fundul inimii:

— D-apoi, domniţă, mai e asta libertate?!

Strigătul lui de amărăciune înveseli pe oaspeţii întristaţi de nivelarea trecătoare şi răspândi un pic de veselie. E în firea omului să-şi întreacă semenul, chiar şi atunci când e vorba de rumegat.

*

La sfârşitul mesei Floricica spuse:

— Acuma, Trăsnilă, am vrea să ascultăm o poveste ţigănească; ştii vreuna?

Trăsnilă, voios, simţindu-se la largul său, răspunse:

— O poveste ţigănească? ştiu una, a mea, dar mă tem că-i prea *omenească*.

— Foarte bine, spune-o!

— Iată, *cinstiţi boieri*. Să nu vă aşteptaţi la ceva care să vă înveselească. Ţiganii sunt adesea buni la asta. Dar eu nu. Şi nu-i din vina mea.

Începutul poveştii mi-aduce aminte de vestita zicală românească: Ţiganu când s-a văzut împărat mai întâi pe tat-su l-a spânzurat!

Săracu de-mpărat! Trebuie să fi avut un tată ca al meu. Şi dacă eu nu l-am spânzurat, de, n-a fost pentru că n-am avut poftă. Cât despre împărăţie, m-aş fi lipsit de ea.

Taică meu e un boier român dinspre părţile Calafatului. Trăieşte şi azi şi-i gras şi sănătos tun. Nu mă are numai pe mine de fecior: a adus pe lume o grămadă de ţigani, băieţi şi fete, şi pentru treaba asta nu prea avem de ce să-i mulţumim, pentru că n-a făcut nici el altceva decât ceea ce fac toţi boierii: a lăsat borţoase toate fetele mari din şatra peste care era stăpân şi despot. Şi câinii tot aşa fac, dar parcă mai cu obraz.

Despre el ştiam atâta (ce-mi povestise mama, într-o zi, pe ploaie): că moştenise toată averea de la tată-său, pe când era tinerel de tot, de-abia întors din şcoli străine; că niciodată n-a vrut să se însoare „pentru că femeile îşi înşeală bărbaţii”; că venise de la franţuzoaice scârbit că se dădeau cu parfum şi că se prăpădea după fete de ţigan.

Când am deschis şi eu ochii şi am priceput starea noastră, a robilor de ocară şi jale el era în plinătatea puterilor. Ceva mai târziu când să fi avut eu vreo optsprezece ani, l-am auzit într-o zi strigând, arătându-ne o ţigancă frumoasă:

— Cine s-o atinge de Profiriţa o să mănânce o bătaie soră cu moartea! De azi înainte ea nu mai munceşte!

Se ştia ce înseamnă asta. Crezui că-i pot răspunde pe dată şi, scoţându-mi căciula:

— Stăpâne! să-ţi dea Dumnezeu zile fericite fără’ număr cum fără număr poţi avea fete frumoase, dar pe Profiriţa lasă-mi-o mie. E-a mea, şi mă vrea şi ea pe mine!

Am spus asta pe nerăsuflate, şi-ndată şatra s-a apucat de bocit, aşa cum e obiceiul la moartea cuiva. Femeile îşi smulgeau părul din cap. Bărbaţii scuipau de ciudă:

— Ptiu! Ţigan tâmpit!! O să-l omoare! Tatăl meu, stăpânul, coborî treptele şi mă întrebă:

— Nu cumva te-ai atins de Profiriţa?

— Nu!

— Norocu tău! Apoi, către logofăt:

— Trage-i cincizeci de bice.

Profiriţa se aruncă la picioarele lui şi-l rugă, aşa, cu toată duioşia ei de fată de cincisprezece ani, să mă ierte, dar inima tatălui ăstuia nu se înduioşa şi-mi primii tainul. N-am simţit nimic pentru că putusem în timpul ăsta să fiu cu ochii-n ochii Profiriţei, care scăpărau scântei.

N-aveam s-o mai văd atât de curând: fu dată pe mâna unei ţigănci bătrâne, pusă să îngrijească de trupurile fetelor pregătite pentru patul boierului, şi eu am plecat a doua zi de dimineaţă, cu alţi zece robi, bărbaţi şi femei, păziţi de un zbir cu harapnic. Eram făcuţi „danie” stareţului unei mânăstiri, tare departe de Calafat, şi am ajuns acolo numai după o săptămână de umblet. Tata despărţise pe bărbat de nevastă, pe mamă de copil, pe logodnic de logodnică, şi rămăsese de piatră la strigătele şi lacrimile noastre, cum se rămâne şi la behăitul oilor când li se iau mieii.

Eh! Cinstiţi boieri! Ştiţi dumneavoastră că din toate relele pe care le îndurăm – bici, lanţ, coarne de fier, silnicirea femeilor noastre – despărţitul ăsta ne era cel mai greu de răbdat?

Blestemaţi să fie în vecii vecilor, din tată-n fiu, până-n fundu mormântului, ăi care ne-au schingiuit în felul ăsta.

Doi ani de zile, la mânăstire, nu ne scăpau din ochi. Nu era chip să te depărtezi un pas, la munca câmpului, să-ţi faci şi tu nevoile, fără să strige cineva îndată după tine şi să te bată. După aceea, când văzură că şi peste inimile noastre, a celor din turma cea nouă, se aşternuse uitarea, ne-au lăsat ca şi pe ceilalţi.

Dar eu n-o uitasem pe Profiriţa mea. Zi şi noapte numai pe ea o vedeam. îmi ardea pieptul parcă-mi plimba dracul jăratec încins pe el. Într-o seară am încălecat pe un cal bun din grajd şi am pierit ca o nălucă.

Am gonit fără răgaz, peste câmp şi prin păduri, până dimineaţa, când sărmanul cal căzu mort. I-am luat căpăstrul, i-am sărutat copitele şi am luat-o

la picior cât am putut, dar nu mersei mult, că trebui să mă descurc altfel. Într-o fâneaţă era o herghelie păzită de doi ţigani care jucau arşice. Mi-am zis: „Cu atât mai rău pentru ei!” şi, apropiindu-mă târâş, apucai o iapă de coamă de crezu că i-a sărit dracu în spinare şi era să mă omoare. Bieţii ţigani urlau:

— Stai, măă! Că ne omoarăă!

— Faceţi şi voi ca mine! aruncai vorba lipit de spinarea calului.

Chiar în seara aia dam târcoale prin preajma curţii câinelui de tată. Era pe vremea cireşelor. Profiriţa ştia că eu o chemam făcând cum face cucul. Îmi îndoii limba şi fluierai în noapte. Zadarnică aşteptare... Mai fluierai din nou.” Nimic. „M-a uitat. Acuma-i cu boieru!” îmi ziceam eu.

Mă durea inima de-mi venea să mor. Oboseala, foamea mă doborâră. Căzui jos şi dădui drumul căpăstrului şi iepei: du-te dracului!

Îmi trecea prin cap să dau foc casei şi după aceea să m-arunc într-un puţ. Dar, Doamne! Ce bine-i să trăieşti! Aveam douăzeci de ani, viaţa-mi era dragă, ca oricărui ţigan. Şi, la urma urmei, de ce să cred atât de repede că Profiriţa m-a uitat?

Gândul ăsta bun îmi îngreună pleoapele şi adormii pe câmp.

....

Mă deşteptai anevoie, cu obrazul scăldat de lacrimile Profiriţei mele. Ea plângea de mult pe pieptul meu. Zăpăcit de somn, o strânsei în braţe. Nu mirosea frumos; i-am pipăit atunci mâinile şi picioarele: erau crăpate.

— Nu mai eşti cu boieru? am întrebat-o.

Sărăcuţa se tângui:

— M-a trimis la muncă la o lună după plecarea ta, dar nu de asta mă vait... M-a schilodit... Mă doare pântecele. Sunt frântă de dureri. Aseară credeam că mor. De asta n-am putut ieşi îndată. Dar tu? Ai fugit de la mânăstire... Coarnele de fier şi lanţurile te aşteaptă...

Nu i-am răspuns nimic. Bolnavă, mi-era şi mai dragă, şi nu mă mai săturam ţinând-o strâns în braţe.

Profiriţa se duse să-mi aducă ceva de mâncare. Ne adăpostirăm într-o căpiţă de fân până ce „Cloşca cu puii” porni către apus, şi apoi, mână în mână, ne pornirăm spre Dunăre. Mi-am găsit iapa pe drum. Se lăsă prinsă de căpăstru şi ne-a mai fost o dată de folos, pentru că la urmă am dat-o barcagiului să ne treacă dincolo.

Ajunsesem la Vidin. Pământ bulgăresc. Tot Turchia.

Când am văzut, la lumina zilei chipul adevărat al Profiriţei, m-a apucat groaza. N-o mai puteai cunoaşte: slabă, cu ochii în fundul capului şi arzând de friguri, cu buzele albite, mersul târşâit, frântă de şale. La fiecare sută de paşi trebuia să se oprească în marginea drumului.

Odată, când eram opriţi aşa, a dat peste noi chehaia Leonte, mârşavul care avea să mă bage-ntr-o belea mai afurisită ca toate.

Era în trăsură. Alături de el, o bulgăroaică tânără şi frumoasă, dar tristă să-ţi rupă inima. Pricepui că era unul din ăi mari de la Vidin, mă sculai în picioare şi scosei căciula. Opri trăsura şi îmi făcu semn să mă apropii.

Era bătrân, cu privirea sălbatică, cu faţa mâncată de sfrenţie. Nu mi-a plăcut de loc.

— Cine eşti? Ce cauţi pe aici? mă întrebă el pe turceşte.

Avea dreptate să mă întrebe: ce pot să caute doi ţigani aşezaţi la o margine de drum? Vezi vreodată măgari, boi, umblând aşa, fără stăpân? Şi,

de-i vezi, îi iei, vite sau ţigani, ce-or fi! Asta şi făcu, după ce-i răspunsesem:

— Suntem pe aici... de azi dimineaţă... Femeia mea e bolnavă...

— Veniţi după mine, pe urmele trăsurii! îmi strigă el cu răutate.

Trăsura porni în pasul cailor. Mergând după ea îi spusei Profiriţei:

— Cred c-am căzut din lac în puţ.

Şi aşa era. Picasem în mâinile unui călău: câinele de tată-meu lăsa fetele grele sau le îmbolnăvea, pe urmă le gonea; chehaia Leonte le ucidea cu mâinele altuia.

Trecu o săptămână. Noi n-aveam încă nimic de făcut. Ajungând la curte, chehaia îmi arătase un bordei:

— Să stai acolo. Până una alta, fără muncă: să-ţi îngrijeşti nevasta. După asta ai să-mi faci o treabă şi o să puteţi pleca.

Am crezut c-a dat norocul peste noi şi i-am sărutat poala hainei, dar apoi, zi după zi, ne miram de tristeţea curţii ăsteia, unde nici un rob nu cânta, nu juca şi unde slugile se strecurau fără să scoată o vorbă.

Veni şi ziua *trebii*, oh, Dumnezeule! Era să leşin, aşa ţigan voinic cât mă vedeţi!

Într-o seară mă chemă şi, punându-mi în mână o pungă cu bani şi o frânghie de mătase, îmi zise:

— După uşa asta e fata frumoasă pe care ai văzut-o în trăsură. Eu plec astă-seară şi nu mă întorc decât mâine, tot pe vremea asta. Când m-oi întoarce vreau s-o găsesc moartă! Ai s-o sugrumi. Că de nu...

N-am mai auzit nimic. Mi se învârtea capul. Mi s-au muiat picioarele, am căzut şi miezul nopţii mă prinse aşa, năucit, fără nici un gând în cap. Prima mişcare a fost să fug: nici o fereastră sau uşă deschisă! Atunci am început să strig:

— Mămucăăăă!... De ce nu m-ai lepădat!... Sărăcuţ de capul meu.... Vai şi amar de mine....

Vârâi în buzunar frânghia şi punga, deschisei încetişor uşa blestemată: o odaie mare şi bogată. Pe un divan, bulgăroaica cea tânără. Ea sări în picioare, dreaptă, frumoasă ca o Cosânzeană, şi zise pe turceşte:

— Iubesc!

Vorba asta îmi săgeta inima. Privii la gâtul ei şi mă gândii: „Tu iubeşti şi eu trebuie să te gâtui”! Şi, apucând cu amândouă mâinile un vătrai, mă lovii cu toată puterea în frunte, uite-aici.

Mă umplui de sânge pe faţă. Fata se apropie, căzu în genunchi şi îşi încrucişa braţele pe piept. Apoi se duse şi se zvârcoli pe divan, plângând într-una, scoţând o singură vorbă:

— Dumitre... Dumitre... Dumitre...

Eu mă aşezai lângă uşa odăii, pe care o lăsasem deschisă, şi acolo mă găsi chehaia Leonte.

El veni în vârful picioarelor şi-şi aruncă ochii pe divan: bulgăroaica nu mişca; era cu faţa în jos, cu capul înfăşurat într-un şal; poate că dormea.

Mă ridicai în picioare. Chehaia mă privi, parcă m-ar fi întrebat din ochi: Ce, nu cumva pân’ să moară te-a altoit?

Drept răspuns, am lăsat capul în piept, dar, cum el se îndrepta spre divan şi întindea mâna să vadă dacă-i făcusem „treaba”, i-am dat un pumn în moalele capului de l-am lăsat lat.

Şi cu asta basta. Îşi găsise naşul.

....

Prin beznă, am fugit de la curte cu bulgăroaica leşinată în braţe. Aproape de Dunăre, înainte de a ne despărţi, ea ne-a povestit dragostea înfocată pentru Dumitru, răpirea, împotrivirea la poftele zbirului şi îmi dădu drept amintire galbenul ăsta din vechime, de pe vremea sfântului împărat Constantin.

Pe urmă am trecut Dunărea îndărăt cu Profiriţa mea şi doi ani de zile am trăit prin codri.

Cu aurul chehaiei Leonte mi-am cumpărat arme. Voiam să mă fac haiduc, să intru în vreo ceată, da' am bătut munţii de pomană, că n-am întâlnit nici unul. Am dat în schimb peste nenorocire, m-am pomenit nas în nas cu potera nepotului stareţului de la mânăstirea de la care fugisem.

Ne-am apărat până la cel din urmă glonte. Pe Profiriţa au ucis-o lângă mine. Eu, numai răni, am fost dus la mânăstire, unde, în loc să mă spânzure, cum mă aşteptam, mi-au pus coarne şi m-au legat cu lanţul de gleznă.

În halul ăsta m-a găsit doamna Floricica; ea m-a... răscumpărat şi m-a aşezat la masa asta.

VII

Dac-aş fi credincios, aş zice că Dumnezeu a pus necazul alături de bucurie ca să-i dovedească mai uşor omului cât e viaţa de deşartă şi să-l împace cu moartea. M-am gândit adesea la asta în timpul celor cinci ani trăiţi la Snagov. Grosul amărăciunilor noastre l-am tras de pe urma întâmplărilor despre care voi vorbi acum.

Puţin înainte de a se desfiinţa pedeapsa cu moartea, ea a lovit – pe

fiecare cu totul în alt fel – două căpetenii de haiduci: Jianu şi Bujor au fost prinşi şi osândiţi la spânzurătoare în acelaşi timp.

Bujor – fecior de popă de ţară şi om dintr-o bucată – a plătit cu fruntea sus datoria faţă de mârşăvia omenească. Dimpotrivă, Jianu, vaşnicul Jianu, fiu de mare boier, în faţa ştreangului s-a muiat şi s-a întors între ai săi întocmai cum se întoarce în albie apa revărsată.

Comedia fu ticluită cu dibăcie, şi cinstea haiducului, salvată. Se ştie că o veche şi sfântă datină românească dă unui osândit la moarte viaţa şi libertatea dacă o fecioară primeşte să se mărite cu el chiar în clipa ispăşirii. Îi binecuvântează un popă şi naş e călăul.

Fecioara care veni să-l ceară pe Jianu era jupâniţa unei domniţe, nu cea din Snagov, una de neam adevărat: fata domnitorului din Muntenia.

Şi aşa, Jianu putu să-şi sfârşească zilele plimbându-şi amintirile de haiduc într-un palat, în papuci şi în cămaşă de mătase.

Nu-i dat oricui să poată duce multe în spinare. Şi mai e o vorbă românească; obrazul subţire cu cheltuială se ţine!

*

Aceste două jertfe, una mai sfâşietoare decât alta, au lăsat mare amărăciune printre haiduci, mai ales că Bujor pierise prin vânzare. Începu să scadă încrederea în cei de la Snagov, oamenii noştri socotind că-i de prisos să mai umbli pe ocolite ca să nimereşti boierul în inimă. Mulţi dintre ei fugiră de la Groza sau de la Codreanu, se adunară în bande tâlhăreşti şi se apucară de prădăciuni, jefuind şi pe buni, şi pe răi, tot ce le pica în cale.

Pe de altă parte, treburile noastre cu mărfuri din străinătate luară dintr-o dată o întorsătură neaşteptată: noul fel de viaţă pusese pe drumuri bresle întregi de meseriaşi, care de veacuri lucraseră cele de trebuinţă pentru viaţă după tipicul vechi. Un vuiet de mânie izbucni şi ajunse să clocotească.

Gloate înarmate cu ciomege cutreierau străzile, băteau pe ovrei, pe care-i scoteau vinovaţi că meşteşugarii rămăseseră pe drumuri, le spărgeau geamurile prăvăliilor. Cârmuirea, care, pe pungi grele de aur, ne dăduse încuviinţarea de negoţ fu hulită ca duşmană a neamului. Mai mulţi dregători mari trebuiră să plece din slujbe.

În capul zurbagiilor se afla un oarecare Arghiropol, grec de felul lui, de meserie duşman al ovreilor. Era sprijinit de noii îmbogăţiţi, oameni de jos, lacomi de slujbe şi dregătorii de stăpânire, cărora poporul le zicea *ciocoi*, foste slugi ale adevăraţilor boieri, pe care îi duseseră la sapă de lemn.

Ciocoii erau duşmanii noştri cei mai înverşunaţi, erau legaţi între ei şi unirea asta a lor, foarte puternică, fu simţită curând de toată lumea. Umilirea, sila de care se izbeau peste tot îi îndemnau să fie strânşi ca unul în faţa stăpânilor lor de ieri. Se foloseau de banii pe care îi adunaseră ca să mituiască şi să pună mâna pe slujbe în cârmuire. Primejdia acestui val de ploşniţe nesăţioase o vedea toată, lumea, dar n-aveau ce face. O tagmă de asupritori, împovărată de sânge şi de jafuri, îşi dădea duhul; o alta, şi mai josnică, îi lua locul. Noi ne găseam între ele două, şi urâţi, şi ameninţaţi. Între Arghiropoli şi Crăsnari erau prea puţini abaţi Uhrich în stare să ne sprijine. Pentru că ţăranul era încă departe de ziua în care şi-ar fi putut zice: eh, oi apuca şi eu să fiu fericit! Şi nouă, care luptam pentru mai binele tuturor muncitorilor, ne ieşise numele că nu ne iubim ţara.

Desigur, propăşirea păgubea multe bresle de meşteşugari, dar se poate scorni ceva mai josnic decât să te slujeşti de exploatarea acestei nenorociri ca

să scoţi foloase pentru tine? Şi cine erau cei care asmuţeau împotriva noastră şi ne dădeau pradă răzbunării nemulţumiţilor? Tocmai *ciocoii*, pungaşii, care fuseseră cei dintâi deprinşi cu obiceiurile străine aduse şi propovăduite de noi! Pentru ei Snagovul era un „cuib de *farmazoni*”, unealta „*jidovimii*”. *Altceva* nu ştiau. Nu ştiau *încă*.

*

Aveau să afle, din pricina bănuielilor trezite de povestea lui Trăsnilă.

Într-o seară de toamnă din 1858 Floricica dădea un ospăţ în cinstea Franţei, înfăţişată prin consulul ei şi prin abatele Uhrich. Se petrecuseră de curând fapte de seamă; puterea şi stăruinţa franceză făcuseră să biruie drepturile noastre.

La alegerile pentru cele două divane, menite să ne pună în frunte un domnitor, unul şi acelaşi pentru amândouă ţărişoarele, se făcuseră samavolnicii de ţi se ridica părul măciucă în cap. Arghiropol, ajuns căpetenia miliţiei muntene, şi Daniil Crăsnaru, mare trăgător de sfori moldovean, făcură pe dracu-n patru pentru a înlătura de la vot pe partizanii unirii. Maimuţăreala de „voinţă naţională”, cum li se zicea acestor alegeri, îl scârbi pe colonelul Cuza. A doua zi după „consultare” plecă din slujbă trântind uşile. Trimisul Franţei la Bucureşti, cât şi abatele Uhrich şi Hood-bei îşi luară sarcina să înfăţişeze în faţa puterilor apusene uneltirea. Napoleon puse piciorul în prag la Constantinopol, ameninţă că-şi cheamă înapoi ambasadorul şi obţinu anularea de către Poartă a acestei izbânzi ţariste.

La noile alegeri ieşiră oameni mai cumsecade şi se putea întrezări împlinirea nădejdilor tinerimii: unirea principatelor. Asta era şi dorinţa Franţei de altfel. Şi tocmai atunci seara se judeca şi cântărea cât preţuieşte fiecare candidat la scaunul domnesc. Şi erau foarte mulţi.

Ne aflam la cafea, când hatmanul Miron şi Floricica băgară de seamă că se ivise de nu ştiu unde un musafir necunoscut care se amesteca în mulţimea de flecari şi avea aerul că trage cu urechea la cele ce se vorbesc. Nu ştia nimeni cine-l poftise. Venise după cină, folosindu-se de ospitalitatea românească, ce lasă uşile deschise cui vrea să intre. După înfăţişarea lui de ciocoi, mustaţa răsucită greceşte şi mutra lui obraznică, sărea în ochi că-i vreo iscoadă de a lui Arghiropol, care trimitea adesea la întâlnirile noastre astfel de inşi, dar ăsta părea să fie „cineva”, căci se apropie cu neruşinare de cei câţiva prieteni buni care vorbeau cu gazda şi cu oaspeţii săi francezi. Matur, oacheş şi îmbrăcat foarte „europeneşte”, necunoscutul se învârtea în jurul grupului nostru, răsucindu-şi neliniştit mustaţa groasă, pe care o purta ca şi cei mai mulţi dintre grecii de pe vremea aceea.

Nu ne aşteptam să se amestece-n vorbă, dar la o întrebare a lui Miron referitoare la candidatura lui Cuza, îl auzirăm rostind cu glas puternic:

— Cine mai e şi Cuza ăsta? Pesemne că-i şi el vreun haiduc ucigaş!

Vorbele lui provocară uluială, şi o clipă rămaserăm toţi muţi, timp necesar ca Floricica să-l împiedice pe Miron de la un răspuns violent. Abatele Uhrich, împăciuitor, se grăbi să răspundă:

— În ţara asta de ucigaşi oficiali, domnule, nu cred ca haiducii să fie cei mai însetaţi de sânge!

— Şi cine eşti dumneata, mă rog? întrebă gazda.

— Sunt Teofil Kiriakos, căpitan de poteră!

— Şi crezi că ne interesează asta pe noi?...

— Până una alta, nu... nu... doamnă.

— Şi mai târziu?
— Se va vedea...
Surâzând cu neobrăzare, căpitanul de poteră se trase îndărăt şi se pierdu între invitaţi. Chiar în clipa aceea Floricica fu chemată afară de Trăsnilă. M-am dus cu ea.
Ţiganul cu faţa neagră ca noaptea era cu ochii ieşiţi din orbite:
— Domniţă! L-am văzut aici pe omul care m-a prins... E ăla cu „muscă”...
— Nepotul stareţului de la Orbu?
— Chiar el! M-a văzut când a intrat.
— Te a recunoscut?
— Ba bine că nu! Mi-a şi zis: „Aha, aici mi-erai? De când umblu după tine!”

*

Floricica mă apucă de braţ:
— Trimite iute cinci oameni călare. În cap cu Ilie, pe drumul Bucureştilor; tot atâţia, cu Spilca şi Movilă, pe al Ploieştilor. Dacă-i singur sau în doi, să-l „cureţe”! Dacă-s mulţi... cu atât mai rău... om vedea! În orice caz, oamenii să n-aştepte peste miezul nopţii. Şi să nu se vadă nici o pază în curte la plecarea musafirilor!
Câteva minute mai târziu, porunca era împlinită şi eu mă aşezam iarăşi lângă abate, care mi era tare drag.
Kiriakos, cu o mână în buzunar, fuma şi privea la un joc de cărţi. De două ori puse şi el câte un galben şi câştigă. Se vedea bine că nu-l cunoştea nimeni. Am vrut să bag de seamă când pleacă. Isteţ, s-a strecurat nevăzut.
Către ora zece casa era goală, toate luminile stinse, toată lumea culcată. Toamna nu rămâneau oaspeţi peste noapte.
Şi acum, pe balconul luminat de o lună bolnăvicioasă, Floricica şi cu mine aşteptam întoarcerea haiducilor. Domniţa sta pe gânduri, ca arborii desfrunziţi care presimt asprimile iernii ce se apropie.
— Te temi c-o să fim trădaţi dacă scapă Kiriakos?
— Trădaţi suntem. Şi, fie că scapă, fie că nu, trădaţi vom fi totdeauna, pe măsură ce vom lupta.
Floricica vorbea cu glas de om dezamăgit, ceea ce mă uimi, pentru c-o ştiam neînfricată. Cătai să aflu mai multe.
— Şi atunci?
— Şi atunci... om vedea. O să sfârşim ca nişte haiduci. De asta nu mă îndoiesc o clipă; mai curând sau mai târziu, o să se afle; vom fi prinşi şi osândiţi. Dar aş vrea cel puţin să văd înfăptuită unirea şi, dacă s-o putea, pe Cuza pe scaunul domnesc. Ar fi un mare câştig. Am încredere în inima omului ăstuia. Fireşte, n-o să poată-nfăptui tot ce ar vrea, dar care dintre noi îşi poate înfăptui visul? O viaţă de om de abia de poate răsturna o căruţă de ţărână. Restul... timpul... el e marele meşter: încetul cu încetul, omorând oamenii, îmbunătăţeşte viaţa. O face ceva mai repede dacă-l ajută oamenii. Noi, de pildă, îl ajutăm, şi asta-i tot ce datorăm vieţii. Orice om o datorează.
Mă uitam cu admiraţie la această mamă ciudată, pe care o iubeam pentru vitejia şi pentru tinereţea ei, fragedă la treizeci şi opt de ani, şi-mi spuneam: „Îmi ascunde ceva!” Îndrăznii:
— Se zice c-ai vrea s-ajungi nevasta lui Miron... când o fi prim-ministru. E-adevărat?
Chipul ei rămase nepăsător:

— Nu, Ieremie, nu-i adevărat... Eu urmăresc ceva mult mai înalt decât a fi „nevasta lui cutare”. M-am născut cu o inimă în care durerea aproapelui răsună cu atâta putere încât nu pot fi fericită decât făcând binele. Am văzut ticăloşia în care trăieşte poporul ăsta, bun cum e, şi ea mă doare de mă înăbuşe. Asta-i pricina pentru care, din ziua când am simţit că sunt în stare să-mi bat joc de tirania celor mari şi tari, mi-am pus în joc şi liniştea şi viaţa ca să-mi satur nevoia asta a inimii: să alin o parte din suferinţa semenilor mei.

De ar putea simţi fiecare dulceaţa nevoii ăsteia pentru care mă zbat! Viaţa, şi aşa plină de suferinţe de ale ei, ar fi scutită măcar de groaznica povară a lăcomiei omeneşti.

*

Floricica tăcu, privind cu încordare undeva în desişul codrului: pe cer norii se risipiseră, puteai număra copacii ca ziua, şi se vedea de departe un om care nu putea fi altul decât Trăsnilă. Ducea în spinare ceva ce semăna cu o legătură de vreascuri. Era, într adevăr, o legătură de patru puşti.

— L-ai trimis tu undeva? mă întrebă Floricica.

— Nu. De unde dracu o fi venind la vremea asta?

Intrând în curte, ţiganul ne văzu şi strigă:

— Domniţă... S-a făcut! I-am „curăţat”!... Erau doi.

— Pe cine? Unde ? Cum?

— Păi... cum pe cine? Pe căpitanul de poteră! N-ai poruncit, aşa? Cum drumu Bucureştiului şi al Ploieştiului erau păzite, mi-am zis să stau la pândă pe drumu Căldăruşanilor, al mânăstirii: le place la mânăstire câinilor! Şi iată! Venea, cu slugoiul lui, călare amândoi, fără să le pese de nimic. Din şanţ, de unde mă pitisem, am ridicat o puşcă după alta: poc ! poc! Caii au luat o la goană. Călăreţii nu erau morţi de-a binelea; a trebuit să le mai pun niţel câlcâiul pe grumaz...

....

Către revărsatul zorilor, Ilie şi Spilca se întoarseră cu oamenii lor, morocănoşi cu toţii. Îndreptându-se spre grajd, cei doi mormăiră pe rând:

— Mişelul, n-a luat-o pe drumul nostru...

Floricica, cu gândul în altă parte, nu le răspunse şi, ducându-se să se culce, îmi zise:

— Şi acuma... vorba lui Kiriakos... *se va vedea*...!

VIII

Ghenar, 1859: alegeri de domnitor în cele două principate dunărene. Fierbere la culme, de la un capăt la celălalt al ţărilor române. La fel şi-n cuibul haiducilor, dar pricinile erau două, pentru că pe lângă tulburarea îndreptăţită stârnită de acest mare deznodământ mai venea şi neliniştea de pe urma cercetărilor începute de agia de la Bucureşti, care voia să descopere pe ucigaşii celor doi poteraşi „curăţaţi” de Trăsnilă. Cel care împinsese la cercetări – noi n-aveam nici o îndoială – era Arghiropol, prieten cu căpitanul de poteră.

A doua zi după uciderea lor, la Snagov fură şterse toate urmele de haiducie: se îngropară armele, cei mai mulţi dintre haiduci plecară. Când veniră

oamenii agiei să iscodească, Floricica le arătă interiorul ei de „negustoreasă cumsecade”.

Dar buba plesnise şi ameninţa: stânjenită puţin de frigurile alegerilor, ea putea oricând să ne zdrobească mulţumită banilor şi hatârurilor de care se folosea Arghiropol ca să dezlege limba câtorva slugi, ţigani.

— Fie ce-o fi, zicea Floarea Codrilor, datoria noastră e să mergem până la capăt!

„Capătul” era alegerea lui Cuza; dar ca să fie ales trebuia mai întâi să primească să fie ales, şi îndărătnicul de polcovnic se închisese în casă şi nu mai dădea nici un semn de viaţă. Aşteptam – eram în prima săptămână din ianuarie – sosirea hatmanului Miron, prietenul său apropiat, să ne aducă răspunsul lui hotărâtor.

Neobositul abate Uhrich, plecat cu două luni înainte la Paris cu un raport amănunţit în care consulul Franţei arăta cum stau lucrurile în principate, se întorsese de curând şi era la noi când, deodată, apăru Miron, pe jumătate degerat.

— Ei, gata? întrebă îndată Floricica.

— Ba nu-i gata de loc! răspunse hatmanul scuturându-şi chiciura de pe mustaţă. Zice că nu-i pasă nicidecum de domnie, că nu-i în firea lui să se alăture „corbilor care se bat pe un stârv” şi că degeaba stăruim... Asta-i! Toată noaptea am încercat să-i curm încăpăţânarea: trudă-n zadar!

Rămasă o clipă buimacă, Floricica privi la prietenul nostru cum se arunca, mort de oboseală, pe un divan, apoi izbucni:

— Încăpăţânarea asta! Trebuie frântă! Nimeni n-are dreptul la lene când toată lumea trage din greu! Purtarea lui Cuza mă face să-mi plesnească obrazul de ruşine în faţa abatelui Uhrich, care se întoarce de la Paris înarmat cu tot ce ne trebuie ca să izbutim! Cum adică? El recunoaşte că trupul ţării sale e mâncat de corbi şi puţin îi pasă?

Se întoarse către abate, îi apucă mâna şi-i zise, rugătoare:

— Aţi vrea, părinte, să daţi o ultimă dovadă de dragoste poporului român?

El zâmbi şi coborî pleoapele:

— Vorbeşte, fiica mea...

— Uite: peste două ceasuri luăm drumul Galaţilor să-l hotărâm pe Cuza să-şi facă datoria. Vă gândiţi cât de mult ne-aţi ajuta dacă aţi fi de faţă şi domnia-voastră, care aveţi atâta greutate în cuvânt, atâta putere în documente...

— Vă însoţesc, şi cu atât mai bucuros cu cât tot trebuie să mă duc la Iaşi pentru o misiune.

După masa de prânz, două sănii ne purtau pe toţi patru în acelaşi vârtej de zăpadă.

*

Călătoria asta de cinci zile, în toiul iernii, mă făcu să mă gândesc adesea la blestemul care-i viaţa oamenilor şi-a vitelor, la fel năpăstuite de către cei iubiţi de soartă. Chiar că nu trebuie să te bucuri că ai venit pe lume cu un suflet milostiv.

Firea nu cugetă şi-i nepăsătoare în faţa durerii. Omul, despre care se spune că-i dăruit cu suflet, e tot atât de nepăsător. Prins între aceste două nepăsări, nefericitul îi blestemă şi pe cei ce l-au adus pe lume şi pe Cel-de-Sus.

Pe nesfârşitele câmpii, netezite de zăpadă, pustiite de viscol, uitate de Dumnezeu, i-am văzut pe nenorociţii ăştia, am poposit în bordeiele lor, le-am

plâns soarta când lor nu le pica nici o lacrimă. Ei ştiu că noaptea bordeiul le e totdeauna îngropat sub nepăsarea naturii. Ei ştiu că ziua, nepăsarea omului îi lasă îngropaţi acolo, pe fiecare cu ai lui cu tot. Şi atunci, singura lui grijă e să se închidă, seara, cu lopata înăuntru. Dimineaţa, deschid uşa mormântului şi încep să sape o gaură, o văgăună, în troianul neprihănit care-i îngroapă sub belşugul lui îngheţat, şi iată omul peşterilor răzbind în partea cealaltă a troianului, ca o cârtiţă cu două picioare, care se reazămă-n lopată, trage-n piept aerul curat şi priveşte la cimitirul alb al negrei sale vieţi.

Mută, cârtiţa omenească se îndreaptă apoi către mormântul celor ce-l hrănesc: vaca, boul, calul, o oaie. Aici e mai rău: prin crăpăturile din acoperiş zăpada umple aşa-zisul grajd. Ţăranul scuipă în palme şi îşi dezgroapă comoara: vitele ca nişte arătări, piele şi os, piele găurită de os, ochi stinşi. La loviturile lopeţii, ele se scoală, cu zăpada pe spinare, se clatină pe picioare şi cad. Ieslea e roasă şi din zi în zi rămâne mai mică; e adevărat că nu mai foloseşte la nimic.

Şerbul boierului român aduce un braţ de coceni de porumb, îl aruncă în faţa boturilor vitelor vlăguite apoi se întoarce în vizuina lui, arde bălegar şi se gândeşte la nesfârşita milostenie a Atotputernicului.

Nu-i chiar atât de mohorât şi, dacă intri la el cu pâine, cu puţin rachiu şi tutun, numaidecât începe să-ţi povestească o istorioară, ca asta de pildă:

„A fost odată un om sărac şi cu o grămadă de copii, aşa ca mine. Într-o zi blagoslovindu-l nevasta cu încă un făt şi nemaiştiind de cin’ să se roage să i-l boteze, luă copilul şi apucă drumul pădurii să-i caute un naş la nimereală. Îi ieşi înainte Moartea, învăluită în cearşaful ei alb şi cu coasa în mână. Ea îi spuse:

— Lasă-mi mie copilul să-l botez şi am să te îmbogăţesc!

— Bine, cumătră, uite-l, ia-l! Moartea i-l boteză şi-i zise cumătrului:

— Acuma ascultă: am să lovesc cu boli grele pe cei mai bogaţi boieri din ţară. N-o să-i poată lecui nici un vraci. Tu ai să te duci şi ai să le spui că în două zile, cu descântecul tău, îi lecuieşti, dar să-ţi dea atâtea şi atâtea parale: să ceri mult! Când ai să intri în odaia bolnavului, ai să mă vezi acolo: bolboroseşte câteva cuvinte să nu le înţeleagă nimeni; eu am să plec, bolnavul o să se ridice pe picioare. O să-ţi meargă vestea şi ai s-ajungi putred de bogat. Dar (mai e şi un „dar”) dacă, intrând la bolnav, ai să mă vezi că stau la picioarele lui, află că omul al tău e, poţi să-l scapi. Dacă, dimpotrivă, mă vezi că m-am aşezat la capul lui, asta înseamnă că-i al meu, trebuie să moară; nu făgăduieşti nimic şi o ştergi. Fă aşa cum te-nvăţ eu şi în scurtă vreme ai să fii bogat.

Omul făcu aşa cum îl povăţuise Moartea, şi nu trecuse anul, că era aproape tot atât de bogat ca un domnitor: pământ, vite, robi, trăsuri, să nu le mai ştii numărul! Cumătră se aşeza la picioarele bolnavului, până când socoti ea că a strâns cumătrul destulă avere, apoi, într-o bună zi, iat-o aşezată la căpătâiul unui bolnav. Era tocmai un boier bătrân care făgăduise cui avea să-l lecuiască jumătate din averea lui. Îmbogăţitul nostru, când văzu Moartea aşezată la căpătâiul celui mai bun muşteriu, făcu o strâmbătură:

— Hai, cumătră, mai lasă-mi-l numai pe ăsta, ăl din urmă, şi pe urmă gata! mormăi el încet de tot.

— Nu se poate! făcu Moartea cu un semn din cap.

Cumătrul se oţărî la împotrivirea Morţii, rămase o clipă pe gânduri, apoi porunci slugilor:

— Ia să ridicaţi voi patul ăsta cu bolnav cu tot şi să-l aşezaţi cu capul acolo unde-i sunt picioarele!

Moartea pricepu şotia pe care i-o jucase cumătrul. Cum nu era răzbunătoare, îi lăsă şi bolnavul ăsta, dar, plecând, zise: „pe sărac oricât l-ai

îndopa tot nesătul rămâne!”

*

Îl găsirăm pe polcovnicul Cuza la gura sobei, curăţindu-şi puşca de vânătoare. Un ogar mare latră şi se gudură când intrarăm.

Floricica îmbrăţişa frăţeşte pe vechiul ei tovarăş de petreceri şi de nădejdi.

— Ei, va să zică aşa se leapădă de treabă un haiduc de mărimea ta?

Mărimea polcovnicului haiduc era, într-adevăr, vrednică de luat în seamă, dar Floricica vorbea de mărimea lui de suflet, şi asta se citea pe faţa senină a lui Cuza, în ochii lui limpezi, în privirea lui pătrunzătoare, care mă tulburase şi mai mult: un suflet tare, sprijinit, din nenorocire, pe o inimă şovăitoare, inimă de om pătimaş. Putere, dragoste, slăbiciune, bunătate, toate astea erau întipărite pe gura lui cu buze cărnoase şi umbrită de o mustaţă falnică şi o bărbuţă stufoasă.

Cuza nu răspunse la dojana prietenei sale. Ne ajută să ne descotorosim de blănurile noastre, porunci să se aducă ceai şi frecă cu putere urechile abatelui, care se cam albiseră de ger:

— E-o nebunie să veniţi de la Bucureşti la Galaţi pe o vreme ca asta! făcu el aşezându-se din nou la locul lui de lângă foc, curăţindu-şi mai departe arma. Şi apoi, aţi picat prost: mâine în zori plec la vânătoare de mistreţi. O să rămâneţi singuri patru zile.

— Poţi să te duci şi la vânătoare de crocodili! răspunse Domniţa din Snagov. Dar întâi dă-ne un înscris că primeşti să fii ales domnitor. Şi asta, repede!

— Eu! la mezatul călăilor? Eu, să mă cert cu ei pentru domnie? Niciodată! Pare-mi-se c-am făcut prea mult dac-am primit să fiu ispravnic şi polcovnic. Acuma, destul! Pofta de domnie – care a mai costat pân-acum un cap în familia Cuza – e mult prea departe de viaţa care-mi place mie pentru ca să mi-o pun în joc...

— Viaţa care-ţi place!

Floricica se întoarse către abatele Uhrich:

— Nu ascultaţi la ce spune, domnule abate! Veţi fi în stare mai mult ca oricine să iertaţi unui om de inimă o clipă de slăbiciune. Cu siguranţă că-i aşteptat mâine la prânz de o femeie frumoasă; să-l lăsăm să-şi petreacă cele patru zile pe care ni le cere la vânătoarea lui de... mistreţi! Apoi, către Cuza, care se întorsese cu spatele să râdă pe ascuns:

— Ascultă, Alexandre, spune drept: tu n-ai chef de noi pentru că am picat într-o clipă în care te pregăteai pentru un chef cu o femeie!

— Spun tot ce vrei şi tot ce face plăcere duşmanilor mei, dar stărui în a nu voi să mă fac părtaş cu nişte tâlhari care fac dintr-un domnitor o sfârlează. Ia gândiţi-vă puţin: de aş fi ales, ar trebui în primul rând să dau ţăranilor pământ şi să gonesc din mânăstiri călugării ticăloşi, după ce le voi fi luat averile pe care le-au furat poporului. Ei, poţi să faci toate astea cu liota de javre, bătrâni şi tineri, care latră-n jur? Pentru că, să nu ne furăm căciula: tinerii noştri „idealişti” de azi ascund sub masca lor de dor de propăşire aceeaşi sete de putere şi aceeaşi lăcomie ca şi părinţii lor. Nu de pomană spune poporul: „Ce naşte din pisică şoarece mănâncă!” Nu, nu-s omul pentru astfel de tâlhari. Binele şi dreptatea le poţi face numai rămânând om de rând. Puterea sminteşte cele mai bune firi...

— Mai lasă naibii virtutea asta creştinească! exclamă Floricica. Astăzi

ştim că binele şi dreptatea au nevoie de putere ca să silească omul să fie mai bun. Tocmai pentru asta cei buni trebuie să intre în luptă şi să smulgă mişeilor puterea. Orice om curat şi inimos are dreptul să strige deschis: *Mi se cuvine şi mie o părticică de putere!* Nu trebuie să roşească pentru că nu o cere pentru folosul lui. Este singura cale ce le mai rămâne adevăraţilor visători, dacă vor să împingă lucrurile către domnia binelui şi-a dreptăţii. N-avem a ţine seama de cum e firea omului: Dumnezeu a făcut ce a vrut; facem şi noi ce ni se potriveşte! Şi dacă lui Dumnezeu puţin îi pasă de sângele care se varsă pe pământ, noi nu putem face la fel, pentru că-i pielea noastră-n joc.

— Dar ce putem noi, o mână de oameni cu gânduri bune, împotriva unei lumi învrăjbite de ură? izbucni Cuza.

— Mult, prietene! interveni abatele Uhrich. Fiul Omului a fost şi el singur la început. Şi, desigur, n-a putut schimba faţa lumii, dar credinţa lui a dovedit cu prisosinţă cât de însetat de ideal e sufletul omenesc. Aşa a fost totdeauna... Şi va fi mereu... Toate religiile au dovedit această năzuinţă după neprihănire. Asta e ceea ce are însemnătate: să ştim că orice adiere de bunătate care străbate omenirea egoistă o atinge totuşi, o înnobilează şi o împinge spre mai bine. Vreţi un modest exemplu? Vă priveşte îndeaproape: este vorba de împotrivirea dumneavoastră de a recunoaşte dreptatea alegerilor, pe care aţi avut sarcina să le supravegheaţi. Ei bine, demisia dumneavoastră, motivată cu atâta curaj, a permis Franţei şi Engliterei să dejoace maşinaţia ţaristă care, de n-ar fi fost gestul dumneavoastră, ar fi izbutit să menţină încă multă vreme în principate nenorocita dominaţie rusă. Nu este oare un lucru frumos pentru puterile unui singur om? Şi asta nu-i totul! Răsunetul nobilei dumneavoastră revolte a pătruns până în inima poporului. Am vorbit despre dumneavoastră cu mulţi ţărani moldoveni. Îmi spuneau: „Cuza al nostru? E-un haiduc!”

Ajung acuma la punctul principal al misiunii mele: haiducia dumneavoastră place, în momentul de faţă, Franţei, care vede în dumneavoastră un braţ puternic împotriva poftelor ruseşti asupra Constantinopolului. Ea este gata să vă susţină pe faţă candidatura la tron şi o dată ales, să determine recunoaşterea dumneavoastră de către Poartă. Am informat despre aceasta pe membrii divanului muntean, care pretind că nu vă cunosc. Mâine plec, cu aceeaşi misiune, la Iaşi.

Iată două scrisori, ale prietenilor dumneavoastră Lamartine şi Edgar Quinet. Citiţi-le şi lăsaţi-vă ridicat acolo unde vă este locul, locul datoriei istorice.

*

A doua zi, foarte devreme – după ce ceruse o noapte de gândire – Cuza veni la noi pe când beam un ceai şi toată lumea era în ajunul plecării. Purta haine de vânătoare şi avea o hârtie în mâna înmănuşată. Ah, ce piept frumos şi mândru, pe care poporul român avea să prindă, puţin mai apoi, cea mai cinstită din toate medaliile: aceea a recunoştinţei neuitate faţă de singurul domnitor care a ştiut să rămână haiduc până la sfârşit!

Dând hârtia lui Miron, spuse, cu convingere:

— Iată hârtia pe care mi-aţi cerut-o, dar n-am să mă duc să cerşesc votul nimănui, oricine ar fi el, şi îmi păstrez dreptul de a demisiona daca voi fi ales numai într-unul dintre principate.

....

O oră mai târziu, trei sănii plecau în trei părţi: Cuza la vânătoare, abatele Uhrich şi Miron zburau spre Iaşi cu hârtia lui Cuza: Floricica şi cu mine ne întorceam la Snagov să punem pentru ultima dată umărul la zdrobirea îndărătniciei boierilor munteni.

În clipa plecării, Floarea Codrilor îi strigă lui Cuza:

— Alexandre! Fii cu băgare de seamă la mistreţii pe care-i vei vâna: au colţii periculoşi; ia seama, te-ar putea răni de moarte!

IX

În timpul popasului, noaptea, la Buzău – jumătatea drumului între Galaţi şi Snagov – Floricica scrise câteva rânduri prietenilor noştri Groza şi Codreanu:

„Coborâţi cât mai curând cu putinţă. C... şi-a pus candidatura şi trebuie să folosim toate mijloacele ca să fie ales în amândouă principatele. În acest scop voi

aduna la Snagov cât mai mulţi boieri alegători. Veniţi să le vârâm puţin spaima în oase!

FLOAREA CODRILOR"

Movilă vătaful, care fusese căpetenia gărzii noastre în această călătorie, plecă în grabă să ducă ţidula lui Moş Manole, unul dintre cei mai credincioşi mijlocitori ai noştri, cârciumar haiduc. El era cel ce ne-ngrijise cu de-ale mâncării în iarna în care ne adăpostiserăm în Vâlceaua Neştiută. Ţinea o crâşmă aproape de satul Lopătari, chiar la poalele Munţilor Buzăului, o crâşmă din alea în care ciobanul, tâlharul şi haiducul treceau în fiecare clipă unul pe lângă altul fără să se întrebe ce şi cum.

Moş Manole şi cu feciorul său erau ştafetele noastre şi ne puteau spune zi şi noapte unde ni se află tovarăşii, dar să-i fi tăiat bucăţi, alţii nu scoteau o vorbă din gura lor. Bineînţeles, o asemenea credinţă, cu toate că era din inimă, trebuia totuşi bine răsplătită. Noi nu uitam niciodată că ocârmuirea duşmănoasă putea să plătească şi mai gras decât noi. Dacă vreodată uitam asta îşi lua ea sarcina să ne amintească, cu vârf şi-ndesat, cum s-a întâmplat chiar în ziua întoarcerii noastre la Snagov, când aflarăm că doi haiduci, şi încă unii dintre cei mai turbaţi, fugiseră în lipsa noastră.

Această ştire ne mâhni foarte tare. Trebuie într-adevăr ca omul să fie mult mai nerod decât o vită, pentru ca să sfârşească în halul ăsta, după ce dăduse dovadă atâţia ani de jertfire de sine!

Floricica îi plângea:

— Nenorociţii! Ce le lipsea aici? Unde or să găsească ei mai multă dragoste!? De-ar coborî prietenii mai grabnic şi de-ar fi mulţi!

*

Cei doi căpitani sosiră destul de repede, pe o noapte de dezgheţ neaşteptat şi pe un noroi îngrozitor, dar oamenii lor numărau abia patruzeci de puşti.

Arătau de-ţi făcea milă. De când se isprăvise cu negoţul nostru – se făceau doi ani de atunci – haiducii, siliţi să fie cuminţi, trăiau cele şase luni de iarnă sub pământ, în nişte hrube umede, nesănătoase, unde oameni şi vite se încălzeau la căldura trupurilor.

Groza mai ales avea faţa buhăită şi genunchii umflaţi. Cu toate acestea, rămăsese tot atât de viteaz şi răbda fără să crâcnească. La rugăminţile prietenei sale din copilărie să se îngrijească, răspundea:

— Eh! Degeaba! Azi sau mâine, într-un fel sau altul, are să mă vindece doctorul care-ţi ia durerile fără cataplasme. Dar cel puţin în ziua aceea n-are să aibă de ce să-mi pară rău: voi fi trăit după pofta inimii, făcând mult bine şi mult rău, şi toate la vremea lor. Puiul de boier o să rostească numele meu cu spaimă până la a şaptea spiţă, pe când ţăranul se va duce, poate, să spună o rugăciune pentru pacea sufletului meu Dumnezeului lui plin de ură şi de nepăsare.

Trădarea celor doi haiduci cumpăraţi de Arghiropol nu l-a mirat deloc:

— Trebuie să te aştepţi şi la de-aldea astea... Nu e pădure fără uscătură... Dar de vă vor pica în gheară, să fiţi fără milă, jupuiţi-i de vii! Mai vinovat decât boierul e numai haiducul vânzător.

— Şi tu, bunul meu Ioachim? exclamă Floricica, luându-l pe ţârcovnic de gât şi sărutându-l cu foc pe amândoi obrajii. Îmi pari cam trist. Eşti nefericit? Şi de ce-ai fi, pentru Dumnezeu?! Suntem departe de vremea când boierii-ţi

porunceau să le cânţi îngereşte, te copleşeau cu giuvaerurile lor şi te lipseau de dragostea pământească la care-ţi râvnea inima. Nu ţi-ai scos pârleala de-atunci încoace? Nu ţi-ai găsit şi tu o ibovnică, să te lase să-i săruţi merele tari ale sânilor? Spune, Ioachime, iubitule! Ţi-aduci aminte că atunci când aveam doar vreo cincisprezece ani te lăsam să-mi pipăi ţâţele?

Bătrânul cântăreţ începu să plângă. Nasul i se învineţise şi-i curgea, obrajii-i erau fleşcăiţi şi-i atârnau, iar ochii tulburi îi ieşeau din orbite.

— Nu... Floricica, nu... bolborosi el. Nimic din toate astea... Mai sunt şi astăzi aşa cum m-a adus mama pe lume... Orice gâză îşi găseşte o tovarăşă şi, împreună, cunosc ce-i aia viaţă. Eu n-o cunosc: trăiesc ca un porc care a fost jugănit la şase săptămâni. Am trăit, am îmbătrânit şi am să mor ca un porc jugănit! Nici haiducia nu mi-a dat ceea ce Dumnezeu n-a vrut să-mi îngăduie să gust.

Ioachim ridică braţele.

— Dar, Doamne – tu, care eşti în inima tuturor făptuirilor – tu ştii foarte bine că niciodată n-am gândit să iau cu sila sau să cumpăr cu giuvaeruri ceea ce tu ai socotit înţelept să mă opreşti a avea. Şi, haiduc fiind, în afara legii, n-am întins mâna la femeia rătăcită în codru, cum n-am atins puşca să dobor vreuna din făpturile tale! Voia ta a fost... Facă-se voia ta, Doamne, dar eu mult am pătimit că n-am cunoscut viaţa cu toate ale ei, aşa cum tu îngădui şi celor mai mărunte gâze!

*

Tânguirile lui Ioachim, boala lui Groza, tristeţea care-l copleşea chiar pe Codreanu şi ceata de haiduci ne făcură să ne dăm seama că orice strădanie omenească ajunge într-o bună zi să se apropie de sfârşit. Afară era ca şi în sufletele noastre. Un codru de crăci negre, ude, goale, de pe care tot picura. Un cer plumburiu, greu, apăsător... Corbi, cu miile...

O, deşertăciune a avânturilor noastre!

Aceeaşi zăpăceală domnea şi în minţile oamenilor politici, prieteni şi duşmani, hărţuiţi şi înnebuniţi de puzderia de pretendenţi; o duzină de prinţi de toate mărimile şi de boieri plesnind de grăsime, toţi gata să-şi vândă sufletul diavolului pentru şase luni de domnie. Unirea Principatelor îi durea cât negru sub unghie! Bucuros ar fi încuviinţat sfâşierea ţării lor în zece, douăzeci, cincizeci de bucăţi, numai să-şi fi găsit fiecare câte un scăunaş domnesc!

Din fericire, socoteala străinilor – în special a lui Napoleon al III-lea – nu se împăca de loc cu dorinţa liotei de prinţi. Trebuie să recunoaştem, de asemenea, că în cele două divanuri se găsea, cum se întâmplă în toate cele omeneşti, o mână de boieri care voiau din toată inima numai binele ţării. Ei erau de partea dreptăţii şi ştiau ce vor, pe când ceilalţi spuneau ba una, ba alta, după placul celor cu care stăteau de vorbă.

I-am văzut, şi pe unii şi pe ceilalţi, cu prilejul acelei adunări mari, hotărâtoare, cea din urmă, în casa de la Snagov. Ea s-a ţinut la două zile după sosirea haiducilor chemaţi în ajutor.

Sfătuirile, îndemnurile, stăruinţele durară până aproape de miezul nopţii. Aproape nici unul nu voia s-audă de Cuza şi toţi dădeau zor într-una:

Habar n-avem cine e... Nu l-am văzut niciodată... Nu ştim ce-i în stare să facă... Şi apoi, se spune despre el că e cam nestatornic, cam despotic, ba chiar vorbeşte urât despre acei dintre noi care se întâmplă să avem proprietăţi mai multe... Ar putea să treacă peste capetele noastre, să ne despoaie de avere... Noi nu vrem una ca asta... Trebuie făcut totul cu binişorul.

Cum sprijinitorii noştri cei mai puternici, abatele Uhrich şi căpitanul Miron, se aflau la Iaşi, Floricica se istovea împotrivindu-se relei credinţe îndărătnice şi rău prevestitoare a boierilor, care nu voiau decât un singur lucru: să-şi păstreze cu orice preţ averile şi puterile! În seara aceea ea fu de o bunătate îngerească: nici o vorbă aspră, nici cea mai mică jignire; doar rugăminţi şi iar rugăminţi:

— Aveţi un pic de bunăvoinţă în această împrejurare istorică! Folosiţi-vă de ajutorul nevisat care ne vine dinafară şi fiţi la înălţimea sarcinii voastre: neatârnarea şi viitorul principatelor atârnă de hotărârea pe care o veţi lua săptămâna aceasta. Şi Cuza este singurul om în stare în clipa de faţă să stingă toate certurile, să se ridice deasupra poftelor şi intereselor personale pentru a făuri România unită de mâine. Nu vă temeţi c-o să vă exproprieze, e şi el boier şi proprietar.

Desigur că vor trebui făcute şi jertfe! Dar nu uitaţi că peticul de pământ de care nu vreţi să vă despărţiţi e al iobagului! Dându-i-l, veţi dovedi cea mai cuminte judecată: are şi ţăranul dreptul să aibă o patrie!

Încurcaţi în neputinţa lor de a găsi un argument cinstit, boierii treceau de la vorbărie goală la tăcere îndărătnică.

Aşa ne apucă miezul nopţii.

*

În clipa aceasta un sunet de clopot cunoscut şi oprirea bruscă a unui cal ne dădură de veste că sosise un trimis de la Iaşi.

Toată lumea sări în picioare. Apăru un ţăran chipeş cu figură deşteaptă, aducând o scrisoare cu pecete; îşi scoase căciula şi strigă din toată puterea:

— Trăiască domnitorul Cuza! Trăiască Moldova!

Floricica izbucni în lacrimi, îl strânse pe ţăran în braţe şi, deschizând scrisoarea, citi printre suspine:

ALEXANDRU ION I-iu CUZA
ales cu unanimitate de voturi
domnitorul Moldovei – la 17 ianuarie 1859

MIRON

De abia sfârşise de citit şi, pe când prietenii noştri şi o parte din boierii şovăitori se aruncau unii în braţele altora, uşa cea mare se deschise deodată şi Trăsnilă răcni:

— Groza! Codreanu ! Haiducii!

Grămada de proscrişi, în frunte cu cele două căpetenii, năvăliră în adunare în mijlocul uluielii tuturor. Eram miraţi chiar şi noi pentru că „lovitura” nu era de loc chibzuită şi pregătită dinainte. Patruzeci de piepturi tunară:

— Trăiască Alexandru Ion Cuza, domnitorul României de mâine!

Groza, plimbându-şi peste adunare privirea scăpărătoare, rosti rar şi apăsat:

— Trăiască, de asemeni, boierii munteni care-l vor alege la rândul lor pe Cuza! Şi vai de cei ce nu-l vor alege! Vai de copiii lor! Foc şi sabie ne-or răzbuna fără milă!

Prieteni şi neprieteni, crezându-se prada unui vis urât, o luară la goană, muţi, spre cai şi trăsuri. Noaptea umedă îi înghiţi, cu gândurile lor cu tot.

Ce vor face? Îl vor alege pe Cuza?

Aveam s-o aflăm cu o săptămână mai târziu, dar, Doamne, în ce

împrejurări!

X

Încântată, Floricica umbla de colo până colo prin odaia plină cu fum de tutun, săruta scrisoarea lui Miron şi tot spunea:

— A fost ales... În sfârşit, a fost ales!... Iaşii şi-au făcut datoria... Bucureştii vor urma pilda moldovenilor, să nu ne îndoim, dar...

Strânse pumnii şi privi în gol:

— ...Doamne-Dumnezeule! Dacă muntenii s-or purta ca nişte dobitoci

atunci – bine-ai zis, Groza – vai de ei! Vând tot, mă vând şi pe mine şi o să găsim noi mia de puşti care o să ne trebuiască să înecăm în sânge, într-o noapte, încăpăţânarea celor care n-au nimica sfânt, niciodată, în toată viaţa lor!

Nu eram decât noi şapte: ea, Groza, Codreanu, Ilie, Spilca, Movilă şi cu mine. Haiducii, după ce schimbaseră pândarii, se duseseră la culcare.

Nu mai vorbea nimeni şi, cu siguranţă, nici de gândit nu gândea nimeni, pentru că întrebarea neaşteptată a lui Ilie ne trezi pe toţi:

— Aţi putea să-mi spuneţi ce facem noi *acum, aici*?

Ne privirăm, uimiţi, buimaci. Ilie vorbi iar, apăsat:

— Da: ce mai aşteptăm *acum*? Cuza o să se urce pe scaunul domnesc; prietenii noştri boieri or să doarmă pe ei. Şi noi, haiducii? Ni se pun deoparte nişte slujbe de isprăvnicie? Nu-i mai degrabă de crezut că ne aşteaptă o săptămână a patimilor? Şi ce o să spuneţi când veţi vedea toată şleahta de „prieteni” cum se leapădă de noi de trei ori, cu mâna pe inimă, în faţa „judecăţii poporului”, alcătuită din doisprezece ciocoi?

Despre partea mea, tare aş vrea să nu pun la încercare prietenia boierilor ăstora cumsecade: omul legii îşi are legea lui, haiducul îşi are codrul! Eu, unul, îmi strâng catrafusele.

— Cred că trebuie să facem toţi la fel! zise Groza. Şi, adresându-se Floricichii: Afară doar dacă Floarea Codrilor nu se ştie ocrotită de domniţa din Snagov...

Ironia lui Groza atinse o rană deschisă:

— Nu, prietene... Nu te îndoi de inima mea: La Snagov, ca şi în codru, am rămas aceea pe care o cunoşti, un haiduc. Şi dacă într-o bună zi va trebui să ne înfăţişăm înaintea unei „judecăţi a poporului”, cum zice Ilie, vei vedea că Floarea Codrilor şi domniţa din Snagov sunt una şi aceeaşi duşmancă a nedreptăţii omeneşti şi că această duşmancă nu va fi cruţată de judecătorii ciocoi, cum nu va fi cruţat nici Trăsnilă.

Ca să fiu de folos ţărănimii, m-am mărginit să fac ceea ce îngăduie vremea noastră, dar sufletul meu aleargă mai repede decât vremea. Şi dacă am ales o haiducie de oraş, mai ascunsă, în locul celei de codru, e pentru c-am văzut că asta din urmă nu aducea robilor decât schingiuirile şi siluirile poterelor.

Cât despre obrazul prietenilor noştri boieri, nu vă aşteptaţi să fie cinstit. Nu-i piciorul sfântului Petru. Se vor lepăda de noi până-n pânzele albe, pentru că oamenii totdeauna socotesc că-s nebune sufletele care aleargă mai repede decât timpul. Dar nu din pricina asta am să m-apuc eu să umblu cernită! Cu atât mai rău pentru vremea mea: adevărul îl port în inimă!

Groza se duse şi-i apucă mâinile!

— Iartă-mă, Floricica, n-am vrut să fiu rău cu tine...

— Nu-i nimic, prietene... Ceea ce e curat în suflet e mai sfânt decât ceea ce-i ceresc: dumnezeii se schimbă la fiecare mie de ani şi de la un neam la altul; curăţenia sufletului vorbeşte aceeaşi limbă, de la facerea lumii şi până azi, tuturor oamenilor de pe pământ.

*

Să fi fost către trei dimineaţa când un pândar intră şi ne spuse:

— Ştiţi voi ce-i afară? Ia deschideţi fereastra şi priviţi.

Floricica deschise repede: odaia se umplu de un vârtej de fum rece. Era ceaţă:

— E groasă s-o tai cu cuţitul, zise tovarăşul nostru. Nu vezi nici la doi paşi. Ne izbim de copaci. Şi ce-i mai rău e că ne dăm de gol de la o poştă, pentru că tuşim ca nişte măgari.

— Ei şi? zise Groza. Dacă tuşiţi voi, o să tuşească şi duşmanul şi o să se trădeze şi el, de n-o fi având ascuns vreun soare-n sân!

— Da, dar tuşind el poate să ne şi scuipe gloanţe-n scăfârlie! mormăi haiducul.

— Ai dreptate. Strângeţi oamenii şi faceţi de pază de după ferestrele pridvorului. Poate că zorile vor spulbera ceaţa, şi atunci vom pleca.

Pândarii fură traşi înapoi. Numai Trăsnilă vru să rămână prin jurul casei. Bălăbănind braţele ca nişte stâlpi agăţaţi, veni să ne spună:

— Semne rele... De două zile îmi ţiuie urechile, mi se bate ochiul stâng, mi se bate de mă bagă-n boala. Cred c-o să ne sune ceasul, curând-curând... Mi-o zice inima... Cât aţi fost plecaţi, tot treceau nişte domnişori în plimbare şi se uitau la casă, se uitau... parcă ar fi vrut s-o cumpere. I-a văzut şi Ilie. Toată lumea i-a văzut. Ce vreţi: ne ştiu acuma, ne ştiu cine suntem. Doar le-am strigat-o-n nas noaptea asta: Groza! Codreanu! Haiducii! Nu-i destul?

Era destul, ştiam cu toţii că-i destul, şi-n aveam de gând să ne furăm singuri căciula.

Ceea ce nu ştiam, şi nu ştia nici Trăsnilă, era că Arghiropol se afla prin partea lacului, în fruntea unei adevărate armate.

Ajunsese la Căldăruşani mult înainte de miezul nopţii şi, folosindu-se de ceaţa binecuvântată, ne împresurase pe departe, înaintând pas cu pas, fără să tuşească sau să strănute. Sau, oricum, noi n-am prins de veste decât prea târziu, când toate ieşirile ne erau tăiate.

Încercuitorii se trădaseră mai întâi printr-un zgomot surd făcut de copitele cailor pe pământul noroios. Îndată sărirăm şi luarăm puştile: patruzeci de oameni veniţi din munţi, douăzeci de ai noştri din Snagov, încă vreo douăzeci de ţigani mai dezgheţaţi, asta făcea cu totul optzeci de perechi de braţe care aveau ce apăra, ceva care se cheamă libertate, de pildă, nimic altceva decât sfânta libertate! Alecachi, Marinula, Evghenia şi vreo jumătate de duzină de servitori ţigani stăteau gata să ne încarce puştile slobozite, în singura odaie pe care o lăsasem luminată, un fel de firidă.

— Tu, Ioachime, zise Floricica ţârcovnicului, tu ai să ne cânţi psalmi! Tu vei fi psaltistul nopţii noastre din urmă la Snagov! Cântă, dragul meu, asta face mai mult decât o puşcă! Şi fereşte-te de gloanţe!

Puţin după aceea, în ceaţa groasă care se lipea de geamuri ca vata, auzirăm nechezat de cai şi glasuri, care nici nu-şi mai dădeau osteneala să se ferească. Linia de poteraşi putea să se afle la depărtare de vreo două sute de paşi şi avea chip de potcoavă. Casa era aşezată pe o creastă cu povârnişul repede spre lac; numai latura asta rămânea neîncercuită; dar cum să scoţi caii fără să fii auzit? Laţul ne strângea atât de tare, că dac-am fi încercat să fugim luând caii de căpăstru, ar fi însemnat să ne lăsăm măcelăriţi ca orbii.

— Trebuie să fie ca la vreo patru sute! zise Groza după ce dădu o raită pe afară.

— Şi nu sunt poteraşi lefegii, adăugă Floricica, sunt ostaşi! Ce trist... Aş vrea să cad cea dintâi în măcelul ăsta.

— N-o să fie nici un măcel şi n-o să cadă nimeni. Pentru că pe ceaţă eu comand!

*

Răspunsul acesta din beznă venise de la Ioachim. Grosul haiducilor, răspândit prin odăi, gata să deschidă focul împotriva năvălitorilor, aştepta în tăcere o lămurire din partea cântăreţului ascuns în întuneric. Pâlpâi o flacără de luminare, şi Ioachim apăru îmbrăcat ca un popă: anteriu jerpelit, patrafirul pe piept şi pe cap un potcap jegos.

Crezurăm că-i nebun. Se opri şi ne privi cu chipul lui plin de bunătate:

— Nu, nici un măcel! Ascultaţi la mine: caii voştri sunt toţi aici, în dosul uşii... Aşteaptă să fie primiţi în saloanele cu covoare scumpe, în care-i primeaţi înainte pe marii boieri şi pe solii străini. Treceţi-i prin odăile astea frumoase şi scoateţi-i pe poarta dinspre lac. Încălecaţi şi luaţi înot drumul scăpării, către Cel-de-Sus, care nu vă vrea pieirea!

În clipa aceea izbucni afară un tărăboi asurzitor: în mijlocul mugetelor vacilor şi viţeilor, al oilor, toţi ţiganii, vreo cincizeci de bărbaţi, de femei, şi copii, urlau aşa cum numai ţiganii ştiu să urle:

— Foc! Foc! Scăpaţi-ne! Arde casa!

— Tu ai pus focul, Ioachime? întrebă Floricica.

— Am dat foc numai la grajduri, să se facă zarvă şi zăpăceală. Dar, pentru Dumnezeu, fugiţi cât mai e vreme! Pe cai! Fugiţi ! Sunt în curte!

— Şi tu?

— Eu mă duc...

Nu se mai auzi sfârşitul: şuierături puternice ne spărgeau urechile, apoi salve înspăimântătoare zburară geamurile ţăndări. În tăcerea scurtă până la a doua salvă, răsună glasul lui Arghiropol:

— Ei au dat foc, dinadins! Fiţi cu ochii pe lac! Trageţi pe lac!

Noi şuierături, şi o nouă salvă izbi casa.

Câteva gemete în întunericul odăilor arătară că aveam răniţi. Furioşi, Groza şi Codreanu vrură să răspundă, dar Ioachim îi opri, aducând caii, alergând ca un urs, cu lumânarea în mână:

— Dacă răspundeţi, sunteţi pierduţi! La lac! Repede! Eu mă duc...

Floricica îl prinse pe cântăreţ în braţe:

— Sărută-mă, Ioachime! Şi rămâi cu bine!

*

Haiducii se aruncară în apă, fiecare cu calul, cu armele şi cu norocul său. Ţiganii şi ceilalţi servitori fură trimişi la şatră, care se salvă mai uşor ca noi, amestecată între vite şi răcnind cu ele-mpreună.

Duşmanul nu îndrăznea să năvălească în casă. Cu toate astea, ca să fie gata, dac-ar fi cutezat, căpeteniile noastre hotărâră să plece cele din urmă.

Ah! Ce gând dureros îmi înjunghia inima în clipa asta de aşteptare sub împuşcăturile care trosneau din toate părţile! Mă gândeam la fratele nostru, acest ostaş român, acest ţăran, pentru a cărui fericire noi ne aruncaserăm în gura lupului, şi care, plin de supunere faţă de Arghiropoli şi de nepăsare faţă de haiduci, ne împroşcă cu gloanţe!

Mă trag dintr un soi de oameni care sfarmă pietrele în mână, care se culcă pe zăpadă şi dorm ca-n puf, care sparg sâmburele de măsline în dinţi şi ar iubi toate ţigăncile frumoase de pe lume. N-aş cere semenului meu să-mi dea de mâncare, dar nici să fiu vita lui de povară n-aş primi: cred că asta e mândrie de om. Ce frăţie putea fi între mine şi vita care trăgea în noi ca să-mi jertfesc viaţa mea frumoasă pentru el? Ura mă făcu să mă las pe genunchi, gata să împuşc în grămadă. Floricica, din dreapta mea, mă opri repede.

— Nu... Nu trage de pomană... El e silit. Şi apoi, îi e frică. E cu o mie de

ani în urma ta. Iartă-l!

....

Numai vreo zece tovarăşi de ai noştri izbutiseră să treacă între primele salve trase asupra lacului. Stam locului, îngrijoraţi, ghemuiţi pe povârnişul noroios pe care casa îl apăra de gloanţe, când, deodată, fluierături opriră focul peste tot.

Arghiropol întrebă:

— Ce s-a întâmplat?

— E un popă de la Snagov. Zice că haiducii au fugit de aseară.

— Adu-l încoa!

Focul de la grajduri şi de la casele servitorilor, nici nu risipise ceaţa, nici nu ajutase, cât de puţin, la luminarea locurilor, dar cerul se albise de se puteau zări umbre mişcându-se pe jos sau călare; desigur comandanţii.

Acolo-şi găsi moartea bunul Ioachim.

*

În timp ce îl duceau umblând pe pipăite, el cântă psalmi, şi glasul lui, de o putere nemaipomenită, acoperi zgomotul fugii înot a haiducilor:

— O, Doamne cel atotputernic în veşnicia ta, pleacă-ţi urechea la strigătul meu, împlineşte-mi ruga ce-ţi înalţ fără înşelăciune pe buzele mele. Fie ca dreptatea mea să iasă la iveală în faţa ta, fie ca ochii tăi să vadă dreptatea năzuinţelor mele. Tu mi-ai cercetat inima, mi-ai răscolit-o noaptea, m-ai pus la-ncercare, şi nimic n-ai găsit: gândul meu nu merge mai departe decât vorba. Cât despre faptele oamenilor, m-am ferit, Doamne, după porunca ta, de căile celor cumpliţi...

— Nu mai urla aşa tare, nătărăule! strigă Arghiropol. Nu se mai aude nimic! Ce tot spui? Ce vrei?

— O, Doamne, mântuie-mă cu mâna ta de oamenii aceştia, oameni de lume, care şi-au partea lor în viaţa aceasta şi cărora tu le umpli pântecele cu bunătăţile tale în aşa hal că şi copiii lor se nasc îmbuibaţi şi mai au ce lăsa nepoţilor. Dar eu, eu voi vedea chipul tău în faţa judecăţii, şi voi fi sătul de asemănarea ta când voi învia.

— Taci dracului odată, popă zmintit, şi spune de ce ai venit!

— Am venit, zise Ioachim – şi acestea fură cuvintele sale cele de pe urmă – am venit să te învăţ proverbul regelui Solomon, care zice: „Pământul se cutremură de trei lucruri, ba chiar de patru, pe care nu le poate răbda: de sluga care domneşte”... Acest lucru dintâi, din cele patru care fac pământul să se cutremure, este singurul care te priveşte; „De sluga care domneşte – pricepi, Arghiropole? De ciocoiul slugă ca tine – când domneşte... Pământul se cutremură!”

O detunătură. Floricica plângea. Şuierăturile, salvele reîncepură, dar noi eram departe, în pustiul de ceaţă şi în apa rece, deasupra cărora răsăreau piepturile noastre şi greabănul cailor, ale căror căpăţâni se alungeau ca boturi de zmei.

Ceva mai târziu, pe când ne strecuram dârdâind de-a lungul malului, un fum gros şi înalt străbătut de flăcări stacojii se ridica drept spre cer deasupra casei haiducilor: mărturie că Dumnezeu, în mărinimia sa, catadicsea să primească rugul jertfei noastre.

D u p ă   S n a g o v

ÎN VOIA SOARTEI

În luna aprilie a aceluiaşi an, după o boală lungă ce fusese cât p-aci s-o coste viaţa, Floricica pătrundea într-unul din codrii noştri dragi, codrul de la Bâsca, cântând cât o ţinea gura:

Hei, codrule, foaie subţire,
Lasă-mă să trec prin tine,
Cu pais’păce după mine:
Că n-am să-ţi fac stricăciune!

Haz de necaz... N-aveam de ce fi atât de mulţumiţi.

În primul rând, sănătatea sărmanei femei era zdruncinată pentru totdeauna; apoi, din pricina dezertărilor, numărul haiducilor noştri se împuţinase, nu mai rămăseseră nici măcar cei „paişpe” de care vorbea cântecul. Era puţin, pentru trei căpitani care în dimineaţa prăpădului de la Snagov numărau cam douăzeci de puşti fiecare, chiar dacă prăpădul nu ne costase nici un om, în afară de Ioachim, care singur se jertfise.

Dar pierzania haiduciei este tocmai voinţa de-a cruţa viaţa haiducului: dacă i-ar fi fost atât de scumpă, n-ar fi ales primejdia: iar cel care sfârşeşte prin a face din dispreţul morţii stăpânul sufletului strâmbă cumpăna vieţii. Ajunge un deznădăjduit. Toate cruciadele se fac cu deznădăjduiţi, dar ele nu aduc câştig nici celor care se bat, nici cauzei pentru care au plecat să se bată, pentru că arborele vieţii bătrân de o mie de ani nu dă roade, cum nu dau roade nici arborii de rând când sunt afumaţi, zice-se, pentru a-i curăţa de omizi.

Floricica, cu deprinderea ei de a face lucrurile după o anume chibzuială, voia să cureţe de omizi judecata omenească. Le spunea haiducilor:

— În ura voastră împotriva asupritorului aţi fi gata să daţi foc lumii întregi şi să ardeţi şi voi cu ea odată. E o mare greşeală! N-are rost să vrei să te omori sau să-ţi treci viaţa stârpind păduchii pe trupul vecinului, când el, cum te suceşti puţin, îi lasă să-l năpădească din nou. Învaţă-l să se spele cu mâinile lui. Veţi vedea atunci că păduchii vor pieri de la sine.

Ea avusese timpul să le vorbească îndelung cât fusese bolnavă – o blestemată de aprindere de plămâni, când cu fuga noastră de la Snagov. Ne adăpostisem într-un ţinut în care aveam prieteni în ocârmuire, unde stăturăm restul iernii şi unde Floricica fu îngrijită cu credinţă şi iubire. Tovarăşii noştri, ştiind-o bolnavă, o ascultau supuşi, dând din cap şi ferindu-se să-şi dezvăluie gândurile lor adevărate. Dar îndată ce codrul dădu în mugur, patruzeci şi cinci de haiduci dispărură într-o bună dimineaţă fără să spună o vorbă măcar. Plecară să tâlhărească prin ţinuturile din Deltă. După unul mi-a părut rău, unul din fugari, pe care-l chema Buzdugan, om nemaipomenit de aprig, dar de o bunătate care-i domolea repede toate furiile. Şi avea, pe deasupra, o minune de glas; ştia ca nimeni altul să scoată dintr o frunză de salcâm cele mai neînchipuite cântece. Fetele înnebuneau după el. De altminteri, băiat frumos şi nu punea preţ pe bani.

Aveam să-l mai întâlnesc, mai târziu, dar în ce triste împrejurări!

Vara ne-am petrecut-o în hoinăreli prin codrul Bâscii şi în munţii Penteleului. Floricica sorbea cu lăcomie aerul curat al brazilor, bea lapte nefiert de măgăriţă şi căuta să afle mersul politicii. Nu mai rămăsese din ea decât umbra căpitanului de haiduci de odinioară, care, cu cinci ani în urmă, coborâse în fruntea a douăzeci de oameni din aceiaşi munţi. Trupul său frumos se topise. Ochii ei negri, mari, mângâioşi de altădată, mistuiţi acum de friguri, scăpărau ciudat.

Pentru întâia dată de când o cunoşteam simţeam născând în inima mea o dragoste de fiu: mi-era acum nespus de dragă. Ştiind că veştile de la Bucureşti îi dădeau clipe de bucurie adevărată, am pus pe picioare un fel de ştafetă care îi aducea, de două ori pe zi, când o scrisoare de la Miron, când una de la

abatele Uhrich, uneori chiar de la Cuza. Citirea lor, gândurile pe care i le năştea, răspunsurile scurte pe care le trimitea o umpleau de bucurie:

— Nu mai am mult de trăit, murmura ea, dar cel puţin am văzut înfăptuindu-se începutul nădejdilor pentru care lupt de douăzeci de ani: principatele s-au unit sub domnia aceluiaşi om; n-o să facă el tot ce visează, dar cât va fi cu putinţă tot va face. Miron e sfetnicul lui, şi asta nu-i puţin lucru; ei doi împreună au destulă vlagă ca să scape de şovăielnici şi la nevoie să-şi facă treaba şi fără ei. Cât despre celelalte, mi-e martor Ăl-de-sus că niciodată n-am râvnit la raiul pe pământ.

După lovitura lui Arghiropol, care ne gonise de la Snagov, Cuza şi Miron i-au oferit Floricichii, dar numai ei, singură, adăpost sigur chiar în Bucureşti. Ea n-a vrut să se ducă, ca să-l ferească pe domnitor şi pe primul său ministru de vreun scandal, pentru că de mult erau acuzaţi de toţi ciocoii că ar fi ştiut de haiducia noastră şi că s-ar fi lăsat aduşi la putere de bandiţi. Cuvântul de uzurpator, cu care slugoii îmbogăţiţi îl cinsteau pe Cuza către sfârşitul scurtei sale domnii, fusese aruncat încă de la urcarea lui pe tron.

„Uzurpatorul” nu-i lua în seamă, dar ştiind ce-l aşteaptă, lucra zi şi noapte întocmind legile care aveau să-i înscrie numele printre cele ale voievozilor celor mai cinstiţi şi mai iubiţi de popoarele lor de-a lungul veacurilor. Niciodată nu se vor şterge din amintirea poporului nostru faimoasele lui plimbări, în haine de rând, prin cârciumi, târguri, bâlciuri, prin sate, când, cu înfăţişare de cioban sau de negustor de vite, venea să se încredinţeze el însuşi despre felul în care se dă fiinţă legilor şi, când sta şi bea cu oamenii, cerea să-i se dea de băut cu „ocaua lui Cuza”. Vai de negustorul hoţ prins cu „ocaua mică”! În afară de gloabă şi de puşcărie, Cuza se descheia deodată la gheba jerpelită şi da la iveală haina lui de domnitor, îl făcea pe vinovat de râsul satului, silindu-l să meargă în patru labe, cu măsura mincinoasă legată de gât, de la dugheana lui până la primărie, unde punea să-l închidă.

Doamne-Dumnezeule! Ce om cu scaun la cap ar mai cere să facă ceva după capul lui dacă popoarele ar fi cârmuite de astfel de capete, fie ei prinţi, regi, împăraţi sau despoţi?!

*

Către începutul lui Răpciune din anul acela, Cuza veni pe ascuns, însoţit de Miron, să ne viziteze în adăpostul nostru.

Ne aflam la Lopătari, frigul timpuriu silind-o pe Floricica să coboare de pe culmile Penteleului şi să caute un adăpost vremelnic în casa primitoare a lui moş Manole, cârciumarul, prieten care, cu feciorul său împreună, ducea o viaţă tihnită de urs, la marginea unei păduri fioroase. Ne-a putut găzdui pe toţi, pentru că acum nu mai eram decât cinci: Floricica, Groza, Ilie, Movilă şi ea. Codreanu şi Spilca, împreună cu alţi cinci haiduci, vruseseră, cu orice preţ, să se ducă să-şi potolească setea de răzbunare care le ardea inima. Plecaseră la începutul lui Cireşar, se întâlniseră cu o poteră la Dragoslăveni şi fură măcelăriţi până la unul. Trăsnilă nu mai era cu ei. Matahala, după iscodeli istovitoare şi capcane fără număr aşezate prin munţi, izbuti să prindă un pui de urs frumos, îl domestici cu multă pricepere, fără să-ndobitocească fiara, şi apoi, amândoi, aproape la fel de veseli, porniră „în lume” să-şi câştige pâinea, omul făcând să joace fiara şi viaţa făcându-l pe om să joace.

Plecarea lui Trăsnilă o mâhnise pe Floricica mai mult decât toate celelalte. Îi erau dragi puterea şi hazul ţiganului:

— De câte ori vorbeam cu el mă simţeam plină de viaţă, ne spuse ea în ziua venirii domnitorului, privind din odaie frunzişul tomnatic al fagilor.

Faţa ei pământie îi mişcă pe cei doi. Nu o mai văzuseră de la Galaţi, când, despărţindu-ne, îl sfătuise pe Cuza să fie cu băgare de seamă la colţii mistreţilor. Ca să gonească impresia lor dureroasă, ea pomeni din nou de gluma de atunci:

— Acuma ai de a face cu mistreţi mult mai primejdioşi! Vai de tine! Iată-te la cuţite cu ciocoii, duşmanii pe care i-ai dispreţuit cel mai mult. Te plâng, dar asta ţi-i menirea. De abia începe. A mea, din fericire, s-a sfârşit.

Cuza şi Miron, îmbrăcaţi ca nişte simpli târgoveţi, şedeau pe scaunele lor şi păreau că mai mult cugetă la starea ei întristătoare decât la cele ce auzeau. Domnitorul o certă:

— Îmi pare rău că n-am venit să te văd de la începutul bolii tale. Te-aş fi trimis cu sila într-un sanatoriu din Şviţera. Miron nu mi-a spus că eşti atât de rău bolnavă.

— Nu ştiam nici eu, se apără celălalt. În scrisori îmi vorbea de o răceală. Îmi vine să cred că din ziua Unirii nu ne mai iubeşte chiar atât.

— Dimpotrivă, am vrut să vă las la treburile voastre, să vă feresc de vorbe, poate chiar de vreo încurcătură politică. Voi sunteţi oameni de stat, eu o simplă făptură scoasă de sub ocrotirea legilor.

— N-am a te judeca după legea scrisă, ci după aceea a sufletului meu. Sunt liber să fac cum socotesc! răspunse Cuza.

— Oricum, spuse Floricica, eu n-aş fi primit să plec din ţară într-o vreme în care setea mea de veşti era atât de mare. Ş-apoi, credinţa mea a fost dintotdeauna că eu în codru voi sfârşi. Numai două feluri de morminte sunt bune pentru firi ca a mea; adâncul mărilor şi desişul codrilor.

Moş Manole, gătit frumos în portul muntenesc şi cu mânecile albe ca zăpada suflecate, intră cu o cană de vin, slănină afumată, pâine, le puse pe o masă, turnă în pahare, vru să spună ceva, dar se bâlbâi.

— Ce s a întâmplat, Manole? întrebă Cuza.

— S-a întâmplat, măria ta, că nu şi-au ţinut gura cum trebuie călăuzele care v-au adus aici.

— Nici o supărare.

— Vă mulţumim pentru îngăduinţă, dar o supărare totuşi va fi...

— Care?

— Păi, a venit moş Ion, îl ştiţi? Moş Ion: ăl din urmă răzeş al nostru, unchiaşul de la Lopătară. E dincolo, cu fecioru-su, nepotu-su şi strănepotu-su...

— Spune-le să intre...

Intrară patru „haiduci”, voinici ca stejarii, cu inima pe buze, cu cugetu-n priviri. Scoţându-şi căciulile aşezate pe plete, care mergeau de la castaniu până la coliliu, strigară-ntr-un glas:

— Să trăieşti, măria ta!

— Mulţumesc pentru urare. Să trăiţi şi voi!

Şi Cuza se ridică şi le strânse mâna la toţi, apoi, rămânând în picioare:

— Vorbeşte, moş Ioane! zise domnitorul. Bătrânul ridică sprâncenele; vorba îi era la fel de limpede ca şi privirea:

— Măria ta! Eu mă trag din oameni drepţi... Taica se ferea să facă rău şi unui câine... Asta-i toată moştenirea cu care mă mândresc. Şi iată-mă acum, la nouăzeci şi doi de ani, pălmuit de un boier, de un boier get-beget, dar ciocoit de când slugărnicia a ajuns la loc de cinste. Omul care m-a lovit în obraz e moşierul nostru. Şade-n divanul ţării. Acu o lună m-am dus la el să mă plâng de o hoţie făcută de arendaşul lui în paguba mea, şi el m-a pălmuit. Măria ta, îţi

cer să faci dreptate!

Cuza înainta cu un pas, luă capul răzăşului în mâni şi îl sărută pe amândoi obrajii.

— Unde a lovit ciocoiul a sărutat domnitorul şi-a spălat ruşinea! Asta-i, moş Ioane, toată dreptatea ce ţi-o pot face împotriva lăcustelor ăstora care în curând vor fi mai tari ca mine şi ca dreptatea!

— Să fii sănătos, măria ta!

— Mergeţi sănătoşi, oameni buni!

Către lăsatul serii, Cuza şi Miron se ridicară să plece. Feciorul cârciumarului se apropie sfios de domnitor:

— Măria ta, eu n-am să mă întâlnesc de două ori în viaţă cu un om ca înălţimea-ta şi aş vrea să mă luminezi asupra unui lucru care mă frământă...

— Despre ce e vorba?

— Iată: după câte am auzit de la bătrânii noştri şi din câte am trăit eu însumi în timpul războiului din Crimeia, am înţeles că marile împărăţii s-au încăierat ca să stăpânească popoare mici ca al nostru, pe care le asupresc unul după altul; dar popoarele asuprite, cu toate astea, nu mor, dovadă noi, românii; iar împărăţiile mari, ca Rusia şi Turcia, sunt mulţumite, până la urmă, să ajungă după război acolo de unde plecaseră înainte de a se bate. Atunci, de ce se mai bat?

— Cuza se gândi o clipă, apoi zise:

— Fiul meu, tu mă pui în încurcătură, dar am să caut să scap spunându-ţi că împărăţiile fac cum au făcut cei doi oameni care au mâncat o broască râioasă. Ştii povestea?

— Nu, măria ta, n-o ştiu...

— Atunci ascultă! Într-o dimineaţă doi ţărani au plecat din satul lor la târg într-un oraş mare. Unul mâna o vacă, pe care voia s-o vândă. Celălalt mergea cu mâna goală şi nu prea ştia ce să facă. Cum mergeau ei de-a lungul unei bălţi, omul cu vaca, un nesocotit, zise tovarăşului său de drum, arătându-i o broască râioasă:

— Uite! Dacă mănânci broasca aceea, îţi dau vaca: a ta să fie!

Smintiţilor le place să zgândăre oamenii şi dau peste alţii mai nesocotiţi decât ei care prind din zbor îndemnul. Tovarăşul lui de drum – un puturos care trăia cum dădea Dumnezeu – gândi: „Trebuie să fie scârbos să mănânci o broască vie când nu-ţi vine să o mănânci nici friptă; dar o vacă merită truda!” Şi, apucând broasca, zise primului nesocotit:

— Îmi dai vaca de îndată?

— Îndată după ce-oi mânca broasca! Celălalt muşcă, mestecă repede şi înghiţi şi mai repede, dar i se făcu greaţă: „Măi, să fie al dracului, o să meargă greu!” îşi zise. La a doua înghiţitură fu cât pe aci să-şi verse maţele. Asudând de scârbă, se aşeză pe iarbă.

Văzându-l că mai avea numai o jumătate de broască, stăpânul vacii îşi zise: „Na-ţi-o bună! O s-o mănânce, şi eu pierd vaca!” Şi asudă la rândul său. În timpul ăsta primul, după ce înghiţise o a treia bucată, ajuns la capătul puterilor, gândea: „Nu, n-am să pot s-o mănânc toată, dar dacă arunc acuma ce a rămas, o să-şi bată joc de mine şi înseamnă că m-aleg cu paguba”.

— Ştii ceva, măi bade? făcu el. Daca mănânci tu cealaltă jumătate de broască, îţi las vaca!

Jalnicul stârnitor n-aştepta decât vorba asta:

— Cum vrei, prietene, dacă ţi-i pe voie, primesc.

Şi trebui să înghită restul, cu aceeaşi scârbă; apoi cei doi nesocotiţi îşi urmară drumul icnind tot timpul, unul mânându-şi vaca, celălalt nemaiştiind ce

să facă cu braţele, ca înainte de a-şi fi împărţit broasca.

*

După plecarea celor doi prieteni Floarea Codrilor putea să-şi ia rămas bun de la „Domniţa din Snagov”, pân-a nu-şi lua de la viaţă. Nu bănuia, dar se vedea cât de colo că aşa-i era scris: nu primi nici până la urmă să-i se dea îngrijiri mai potrivite cu boala ei şi nici un adăpost sigur în altă parte decât în codrii româneşti.

Voise chiar să petreacă iarna la moş Manole, care făcea tot ce-i era în putinţă să nu-i lipsească nimic, şi începusem să ne aşezăm mai omeneşte, când, într-o zi rece şi ploioasă de octombrie, furăm vestiţi că Arghiropol urca cu o poteră să ne prindă.

— Bine, zise Floricica, o să plecăm... Pământul românesc e-ntins.

Era întins pământul românesc, dar pentru noi începea să se îngusteze. Vâlceaua Neştiută şi Peştera Urşilor, care ne văzuseră venind cu şase ani în urmă tot pe o zi de asta de brumărel, ne dădură din nou adăpost, aspru adăpost, cu totul nepotrivit pentru o bolnavă.

Tot calabalâcul nostru pentru două colibe, pe care trebuia să le ridicăm, una pentru bolnavă şi una pentru noi, cei patru bărbaţi, îl încărcarăm pe trei asini. Aveam cu toţii inima strânsă. Şi caii erau posomorâţi. Călare, Floricica părea strigoiul resemnării.

În clipa plecării, luându-i mâinile şi ducându-i-le la buze, bunul cârciumar izbucni în lacrimi:

— Ai vrut binele lumii ăsteia, şi ea te goneşte de peste tot!

— Aşa-i dreptatea, moş Manole! Am gonit şi eu, ba pe unii chiar până dincolo de viaţă!

Porni în fruntea acestui convoi biruitor şi jalnic, murmurând, cu privirile pironite către crestele ceţoase ale munţilor:

— Poate că, totuşi, acolo sus să fie locul unde omul ar putea să rămână bun...

....

Cuvintelor acestora, cele din urmă care i-au ieşit de pe buze, le-au urmat două ceasuri de urcuş neîntrerupt, mut şi trist, în timpul cărora ne credeam la o mie de poşte unul de altul, apoi, pe când străbăteam Bâsca, o văzurăm pe Floricica clătinându-se în şa şi prăvălindu-se în apa tulbure fără să scoată un ţipăt.

Sărirăm toţi în patul stâncos al pârâului umflat, o ridicai şi o dusei pe mal, strângând-o cu patimă la piept, dar nu mai strângeam decât o inimă care încetase să mai bată. Puţină spumă trandafirie înflorise în colţul buzelor învineţite.

Mi-am îngropat mama la rădăcina unui brad înalt, pe trunchiul căruia am crestat o cruce, semnul suferinţei omeneşti şi al milei pentru soarta pe care ne-o făurim cu mâinile noastre.

E o vorbă pe la noi că motanul când îmbătrâneşte se face călugăr. La haiduci nu prea e obiceiul să le îmbătrânească oasele, dar când steaua haiduciei vreunuia apune pentru totdeauna – se întâmplă şi asta uneori – se face cioban.

Aşa am păţit şi noi, şi toţi patru, Groza, Ilie, Movilă şi cu mine, ne-am făcut ciobani. Am încropit, pe povârnişul apusean al Carpaţilor, o stânişoară; cu

oi puţine, griji şi mai puţine, dar multe, multe amintiri triste.

Groza sorbea amărăciunea lor dulce, târându-şi mădularele-i amorţite, vara la soare, iarna lângă foc. Ilie şi Movilă, mai stăpâni pe inima lor, cutreierau păşunile cu turmele cântând din fluier şi făceau ei doi toată treaba stânei, pe când eu – ah, ticăloşie omenească! – eu mă urcam pe culmea Penteleului şi strigam celei ce se odihnea la rădăcina unui brad însemnat cu o cruce.

— Hei, Floricică! Maica mea frumoasă! Nu-i adevărat că-s mai buni oamenii care trăiesc în pustiul minunat al munţilor! Şi chiar de-ar fi, mi-i silă de bunătatea lor, o viteaza mea Domniţă din Snagov! Ei se lipsesc de lume pentru că n-au ce-i da. Ei rabdă singurătatea pentru că singurătatea nu-i tulbură cu nimic. Sunt tăcuţi pentru că n-au ce spune. Pentru ei pădurea-i lemn de foc; izvorul vijelios, apă de spălat cămăşi; stânca povârnită pe buză de prăpastie, bolovan fără de rost. Vreau să-ţi mai spun, maică inimoasă, că gândul lor dintâi, când văd un om urcând vara spre cuibul lor, e să-l ia drept un făcător de rele.

Ni s-a-ntâmplat şi nouă, într-o după-amiază de iulie, să primim un om care urcase până la noi la stână. Îi curgea sânge mult dintr-o rană pe care o mână-ntreagă de plumbi i-o făcuse în spinare, şi pricepurăm că era un făcător de rele împuşcat de un făcător de bine. Doi tovarăşi de ai lui, tot atât de puţin cinstiţi ca şi el, îl ajutau să-şi târâie picioarele, cu o mână apăsând pe rana oblojită cu cârpe arse.

— Creştini, gemu el, oricine-ţi fi! Mă las în mâinile voastre, dar daţi-mi să beau: mai rău mă arde setea decât rana. De trei ceasuri urc, şi n-am găsit un strop de apă!

Cel care ne ruga în felul ăsta era Mândreanu, vestitul hoţ de biserici, pe care-l ştiam din auzite. Rana făcută de împuşcătură deasupra şalelor, în dreapta, era atât de mare, că te întrebai cum a mai putut să trăiască şi să urce o jumătate de zi. Bău, intră în luptă cu moartea şi în timpul nopţii îşi dădu sufletul. Trupul lui scurt şi îndesat, greu ca plumbul, avea să putrezească îngropat în spatele stânei noastre.

Povestea omului ăstuia era mai curând veselă decât jalnică. Niciodată nu ucisese, nu rănise pe nimeni, nici armă de foc nu purtase măcar şi, de n-ar fi fost pacostea celor şapte ani de militărie de care fugea ca de dracul, nu s-ar fi învrăjbit în viaţa lui cu ocârmuirea. Dar, uite aşa, tinereţea lui a fost otrăvită de blestematul de arcan. Şi tot fugind în munţi cu băieţi din satul lui la vremea arcanului, în fiecare an, într-o bună zi sfârşi prin a nu mai coborî decât ca să fure. Nu fura decât pe sfinţi: îi despuia de veşmintele lor de aur şi de argint. Era de felul lui lăcătuş. Uşile caselor Domnului nu i se puteau împotrivi. Cât despre mucenicii credinţei creştineşti, se ştie că ei au răbdat totdeauna totul fără împotrivire.

Mândreanu nu avusese niciodată tovarăş, nici nu simţise nevoia să aibă. Se descurca foarte bine şi singur, dar într-o zi soarta i-a dăruit doi, şi încă ce tovarăşi! Erau chiar cei care tocmai ni-l aduseseră mai mult mort decât viu, şi ei ne povestiră păţaniile haiduciei lor fără voie.

— Uite, se face anul, eram ostaşi, şi făceam de pază la o temniţă, când fu adus Mândreanu. Îl judecaseră şi-l osândiseră la zece ani de ocnă. Ne-au ales pe noi doi să-l ducem, o zi întreagă, şi am pornit mulţumiţi, pentru că, mai întâi, totdeauna îţi place să pleci să te plimbi peste câmpuri, şi apoi Mândreanu era un poznaş fără pereche, care înveselise toţi paznicii în cele două luni până la judecată, cât stătuse închis la noi. Ne înveseli şi mai mult pe drum cu poveştile lui despre biserici şi popi şi sfintele odoare pe care le şterpelea:

— Fireşte!.. zicea el, sfinţii jefuiţi n-au de ce fi supăraţi, toată viaţa au trăit în zdrenţe, şi-au blestemat pe bogătaşii care se împopoţonează cu podoabe. Atunci? unde-i nelegiuirea mea?

Şi ne rugă să-i slăbim puţin lanţurile grele de la mâini şi de la picioare. Noi ne gândirăm: „Sărmanul, trebuie că-l canonesc. Hai să-i dăm drumul la o mână şi la un picior. Ce dracu, suntem doi, cu arma în mână, cum să ne scape?” Şi îl desfăcurăm pe jumătate. A fost cuminte. Pe drum, toţi hangii-l cunoşteau. Am mâncat şi am băut... şi i-am scos lanţurile de tot, şi el şi le-a-nfăşurat în jurul gâtului. Apoi, cu capetele înfierbântate, am făcut un popas într-o porumbişte şi ne-am aprins câte o ţigară, şi am lăsat puştile în iarbă. Acuma eram trei buni tovarăşi, dar el tot Mândreanu era: puse repede mâna pe puştile noastre şi începu să se depărteze de-a-ndăratelea.

— Măi Mândrene, tu glumeşti! strigarăm noi.

— Nu glumesc de loc, băieţi. Mă car!

— Amar de noi, măi frate! N-ăi fi vrând să ne faci să putrezim în ocnă!?

— Nu, asta nu mi-ar plăcea de loc!

— Păi, atunci?

— Atunci... veniţi cu mine! Biserici sunt berechet! Vă-nvăţ meseria!

Ei, ce să facem, chercheliţi eram... plecarăm cu el, uite, tocma-n luna asta se face anul. Niciodată nu ne-a împins să furăm, dar stăteam la pândă, şi totdeauna banii i-a împărţit pe din trei. Era om drept şi tovarăş bun. Acuma că a murit, nu prea ştim ce să facem.

Un ţăran, care dăduse peste Mândreanu pe când jefuia o biserică, a tras în el de la doi paşi cu puşca de vânătoare şi-a dat alarma, dar fugăriţii au izbutit să păcălească pe poteraşi.

Le-am dat celor doi „văduvi” – cum i-a botezat Groza – câte ceva de robotit pe lângă stână să-şi scoată pâinea..

De-altfel, picaseră la ţanc, pentru că, dacă Movilă se dovedi a fi cioban bun, iar Ilie unul mai de Doamna ajută, Groza şi cu mine nu făceam nici două parale. Nu scapi nepedepsit când iubeşti lumea toată şi viaţa din plin. Nu-ţi simţi pieptul clocotind de patimi, de iubiri şi ură, nici ochii veşnic însetaţi de privelişti noi, ca să încremeneşti pe vecie într-un colţ de lume, fie el cât de frumos!

La capătul celor cinci ani de răbdare şi doruri sfâşietoare, oile pe care le tundeam şi zările pe care le vedeam ajunseseră să ne facă greaţă, şi într-o zi strălucitoare din luna lui Florar, în 1864, hotărârăm să-l părăsim pe Movilă. Atunci, Ilie, care nu degeaba era un înţelept, spuse aceste vorbe cu miez:

— Noi ce lăsăm ştim, dar nu ştim ce ne aşteaptă. Asta numai Dumnezeu ştie. Dumnezeu...

Duşmanii noştri ştiau şi ei, că ne căutau peste tot. Poate că ştiau şi mai bine inimile simple ale celor două femei scoase-n cale de soartă în ziua când, după ce vândusem oile la târgul din Slobozia, ne duserăm toţi trei să cerem găzduire în hanul lor, aşezat în vecinătatea târgului.

N-a fost nici o capcană. Nici mişelie n-a fost. Dar să fi fost o sută de capcane şi o mie de viclenii, tot am fi picat, ca legaţi de mâini şi de picioare, cu capul înainte, ca orbii, atât ni se umpluseră inimile de bucurie când aflarăm, pe văile şi în satele muntene, după cinci ani de lipsă că vodă Cuza întrecuse toate aşteptările pe care poporul român şi le pusese-n el atunci când îl alesese, întemeiase mult-aşteptata proprietate ţărănească, împărţise ţăranilor moşiile mânăstireşti, curăţise cârmuirea de toate ciurucurile şi de toţi stricaţii şi înzestrase ţara cu o pravilă nouă luată după cea a Belgiei.

Oh, ce fericire de a da peste un om bun şi nepătat, oriunde s-ar afla el! Zece veacuri de mişelie nu pot nimici toată credinţa pe care doar cinci ani de dreptate pot s-o împlânte în inima unui popor. Dar unde-s cârmuitorii drepţi? O sută de neamuri sunt gata să li se supună!

Ne îmbătasem ca nişte beţivi şi ni se părea că Lina, hangiţa, şi Mariţa, fiică sa, erau făpturile ce parcă ştiau să ghicească dorinţe de atâta vreme stăpânite. Cinci ani de sihăstrie, la o mie şi două sute de metri înălţime! Cu toate că la vreo patruzeci de ani Lina avea sânii şi coapsele tot atât de tari ca şi fiică sa, şi doi obraji... de-i tăiai c-un fir de păr; şi nu-i plăcea să-i spui „mamă”, voia să-i spui „ţaţă”. Groza se îndrăgosti îndată de fusta ei de dedesubt, albă şi scrobită, curată de strălucea, pe care catrinţa prinsă cam sus o lăsa totdeauna să se vadă bine. La rândul meu, picai nebun după ochii arzători ai Măriţei, care trecuse de ucenicie în cele lumeşti. Ilie se mulţumi să ne spună:

— Băgaţi de seamă: femeile astea sunt proaste, şi prostia îţi dă de furcă mai abitir decât deşteptăciunea.

Erau oare proaste? Păi cu atât mai rău pentru deşteptăciunea care face nazuri faţă de doi haiduci grăbiţi. Nouă ne plăcea mai mult această sărăcie cu duhul, care ne mângâia tocmai la timp. Pe deasupra, ţaţa Lina era o susţinătoare înfocată a domnitorului, slăvea cele făcute de marele Cuza şi dădea de băut cui intra în han şi striga: trăiască vodă Cuza! De altminteri, asta a şi fost ceea ce ne-a atras la ea şi ne-a făcut să pătrundem atât de repede în inimile celor două femei, căci, cu capetele aprinse de aceeaşi patimă şi de vinul bun, într-o seară îi mărturisii Măriţei cine eram şi cât ne costase alegerea omului nostru.

Deşertăciune, tu eşti pricina, tuturor relelor care pică pe capul omului! Tot Ilie avusese dreptate şi de data asta! Prostia nu scapă niciodată, prilejul să dovedească cât e de nesfârşită. Aşa că cel puţin am avut răgazul să sorbim două luni de zile din fericirea atât de greu de gustat în creierul munţilor şi să ne ameţim cântând serile la lumina lunii:

Hai, Lino, să trecem Oltu,
Să schimbăm vorba şi portu,
Să trăim ca însuraţi,
Să zicem că suntem fraţi!

Într-o duminică de sfârşit de Cireşar cârciuma ţaţei Lina era înţesată de lume de toate felurile: ţărani, văcari, ciobani, popi, ofiţeri şi chiar şi un isprăvnicel. Mulţi prieteni de ai lui Cuza, mulţi duşmani. Hangiţa, ameţită mai mult decât de obicei, îşi înveseli muşteriii povestind despre domnitor:

Într-o zi Cuza se duse să inspecteze o mică închisoare, din ţară. Directorul îi înşiră în curte pe muşterii lui, vreo duzină de haimanale, cei mai mulţi osândiţi pentru înşelătorii, şi domnitorul începu să-i întrebe:

— Tu ce ai făcut?

— Nimic măria ta!

— Ia te uită! Şi tu?

— Nimic, vă jur!

— Nu mai spune!

Apoi întrebă mai departe, pe alţii:

— Tu ce ai greşit?

— Cu nimic!

— Dar tu?

— Şi eu îs nevinovat!

Acelaşi răspuns de la un cap la altul, până când Cuza ajunse la cel din urmă:

— Ei, şi tu, tu ce ai făcut?

— Am furat, măria ta.

— Ai furat?

— Da, măria ta. Două găini.

— Şi ce cauţi atunci aici, printre oamenii ăştia cinstiţi? Hai, şterge-o! Să nu te mai prind pe aici, hoţule! Şi porunci directorului: să-l daţi numai decât pe poart-afară pe tâlharul ăsta!

....

Prieteni şi neprieteni de ai lui Cuza au râs cu toţii de şotia pusă pe seama omului care în clipa aceea era şi cel mai iubit, şi cel mai hulit din toată ţara românească.

Da, râdeau, şi hangiţa strălucea de bucurie, dar prostia ei nu aştepta decât această culme a fericirii pentru ca să se desfacă întocmai ca o varză sub nasul isprăvnicelului, căci, strecurându-se îndărătul băncii pe care şedeam toţi trei, ţaţa Lina ne arătă muşteriilor ei şi spuse cu mândrie, bătându-ne pe umăr:

— Păi, vă cred, Cuza e odată om, dar dacă-l avem azi în fruntea ţării... unor „haiduci” ca ăştia o datorăm!

— Na-ţi-o! murmură Groza. O scăpă!

Ilie se apucă să fluiere a pagubă, scărpinându-se pe sub căciulă. Isprăvnicelului nu-i ardea de loc de fluierat, ci strigă deodată:

— Pe ei, băieţi!

„Băieţii” erau, ca din întâmplare, cam jumătate din muşterii. Nu-i deosebeai cu nimic de obişnuiţii cârciumii, ţărani, văcari, ciobani, popi şi ofiţeri, dar erau tot atât de adevăraţi poteraşi, aduşi după o urmărire isteaţă ca să-i dovedească ţaţei Lina şi chiar şi nouă că vodă Cuza nu era totul în ţara asta.

Fără arme, fără cai, n-am putut face altceva, în faţa celor douăsprezece, pistoale proptite-n piepturile noastre, decât să ne lăsăm legaţi – spre marea deznădejde a hangiţelor, care urlau şi se zbăteau să ne vină într-ajutor.

Erau sincere. N-a fost nici o capcană. Nici chiar şiretenie. Dar prostia inimilor simple îţi dă mai mult de furcă decât viclenia deştepţilor.

Celelalte rămân treaba deşertăciunii şi-a bucuriei neţărmurite.

Ne-au dus la Slobozia, unde am stat peste noapte. A doua zi în zori Lina era în curtea închisorii şi striga cât o nebună:

— Am să-mi vând şi cămaşa de pe mine şi am să vă scot de aici! Ah, ciocoi blestemaţi! Am să v-arăt eu vouă!

Dorobanţii ne-au pus fiare la mâini şi la picioare ca să ne ducă la scaunul judeţului. Se uitau la hangiţă şi făceau haz:

— Ai dracului haiduci! Toate hangiţele-s moarte după ei.

— Dacă-s buni trăgători!

Convoiul porni către răsăritul soarelui şi îndată căldura ajunse înăbuşitoare. Era secetă. Nici un strop de ploaie de două luni de zile. Semănăturile, pârjolite, nu-ţi mai lăsau nici o nădejde. Doar porumbul ar fi putut să se mai îndrepte, de-ar fi dat o ploaie la timp. Din pricina asta, nu vedeai decât alaiuri cu prapuri, icoane, tămâie şi moaşte.

Întâlnirăm în drum una din mascaradele astea. Erau bucuroşi şi mândri pentru că, într-adevăr, către prânz o ploaie cu găleata căzuse peste prostia

omenească şi peste bietele noastre trupuri arse de noroi, de praf şi de sudoare amestecate.

Alaiul se încrucişa cu noi pe când, păziţi de şase dorobanţi călare, târam ca vai de capul nostru fierăria grea, picioarele însângerate şi soarta nerecunoscătoare. Popii, în frunte, îşi urlau rugăciunile de mulţumire. Au trecut pe lângă noi fulgerându-ne cu privirile. Gloata care îi urma, drojdia sfintei şi frumoasei vieţi pământeşti, se purtă mai josnic decât popii, mormăind pe când treceau pe lângă noi:

— Tâlharilor! Ucigaşilor ! Groza răcni:

— Fir-aţi ai dracului de nerozi! Nu suntem nici tâlhari, nici ucigaşi! Suntem haiduci! Vitelor! Lepădăturilor ! Noroc că, nu ne-am bizuit niciodată pe voi, c-altfel am fi avut de ce să ne zburăm creierii!

Beşteliţii plecară capul. Alaiul trecu molfăindu-şi pomelnicul.

Se scursese mai bine de un an şi jumătate din ziua prinderii noastre, şi tot mai lâncezeam în fiare, fiecare singur într-o tainiţă umedă, fără să fi fost judecaţi, fără să ştim de soarta care ne aştepta. Cercetarea, mergea drumul ei agale, grămădind în spinarea noastră toate omorurile şi jafurile ale căror făptaşi rămăseseră, de douăzeci de ani, necunoscuţi.

Groza nu mai era om, boala îl schilodise, nu mai putea deschide ochii. Cea de a doua iarnă îi scurtă suferinţele, şi plecă să-i povestească Domniţei din Snagov că luptele noastre n-au fost zadarnice şi că cel puţin Cuza se dovedise vrednic de încrederea haiducilor.

Într-o dimineaţă tristă din mijlocul lui dechembrar fu scos din fiare şi ni se îngădui, lui Ilie şi mie, să-l privim, pentru cea din urmă dată, în curtea închisorii, unde fusese întins cu faţa la cer. Ţăranii veniţi să-şi vândă puşcăriaşilor roadele stăteau în jurul trupului neînsufleţit al vajnicului haiduc şi se închinau când unul dintre ei, un bătrân cu privirea blânda, îşi scoase căciula şi zise cu glas hotărât:

— Fraţi creştini! Vedeţi voi omul ăsta? Fără ajutorul dat de el cândva, de mult aş fi fost mort. Iacă-s zece ani, cel mai bun şi mai chipeş dintre feciorii mei fusese prins cu arcanul. Timp de şapte ani de zile, cât ar fi ţinut milităria lui, n-aş fi putut să mă bizui pe ajutorul nimănui, pentru că fraţii lui erau nişte nerecunoscători. Bătrân şi bolnav, pieream singur şi deznădăjduit în bordeiul meu, când, într-o bună zi, l-am întâlnit pe omul acesta – Dumnezeu să-i ierte greşelile – şi el m-a pus să-i povestesc necazurile. I-am mărturisit deznădejdea mea. Venise anume ca să mă ajute. Auzise vorbindu-se printre locuitori că un biet bătrân zăcea părăsit sus în capul satului, în pădure, şi în ziua aceea mi-a pus în mână nişte parale cu care am scos-o la capăt. Venea de două ori pe an, tot timpul cât feciorul meu fu silit sa stea departe de mine din pricina blestematei de ostăşie; îmi lăsa de fiecare dată bani, mai mulţi decât aveam nevoie, aşa că îi trimiteam şi bietului ostaş şi, într-o vară, binefăcătorul ăsta al meu veni cu vreo treizeci de flăcăi, dărâmară bordeiul prăpădit în care stăteam şi îmi ridicară unul nou şi sănătos, până-n asfinţit. – Acuma îl găsesc aici, deschidă-i Domnul porţile cerului!

Bătrânul alergă la chelărie şi se întoarse cu o lumânărică pe care o aprinse la căpătâiul mortului; apoi îngenunche şi îi sărută mâna dreaptă pusă pe piept.

Chiar în ziua în care a fost îngropat Groza, când inima mea mai gemea încă de tristul lui sfârşit, mi-a fost dată o bucurie ciudată. Ciudată, pentru că dacă ne bucurăm totdeauna când ne întâlnim cu un vechi prieten, nu poţi totuşi să te bucuri văzându-l intrând pe poarta închisorii! Am fost totuşi

bucuros să-l revăd pe Buzdugan, bunul Buzdugan, tovarăşul din zilele luminoase de odinioară, veselul cântăreţ care ştia să uluiască fetele c-o foaie de salcâm şi care ne lăsase baltă după prăpădul de la Snagov ca să se ducă să tâlhărească Dumnezeu ştie pe unde. Ne-am pomenit cu el, la fel de vesel ca totdeauna, cu toate că era în fiare.

— Ah, aici sunteţi! strigă el în faţa paznicilor, trântindu-se istovit la pământ în curtea închisorii. Apoi, folosindu-se de o clipă când ei erau cu ochii aiurea, şopti: – O să scăpaţi curând! Mi-a spus Lina acu o lună...

Am fost duşi înapoi în tainiţele noastre, dar ce zile îngrozitoare, ce nopţi nedormite am avut de trăit gândind neîncetat la această nădejde: *o să scăpăm în curând!* Cât erau de întemeiate spusele hangiţei? Ce putea ea să ştie, nenorocita? Da-ni-se va drumul? Era o nebunie măcar să visăm la aşa ceva! Gândea ea oare să atace închisoarea cu o armată de haiduci închipuiţi şi să ne scape, ca-n poveşti?

Mă istovisem în fel de fel de socoteli, mai cu seamă noaptea, cu ochii deschişi în beznă, în timp ce paznicii strigau pe rând:

— Număru unu-u-u-u...! Bi-i-i-i-ne!

Moartea lui Groza fu urmată de două săptămâni de frământare chinuită, apoi, la întâi ianuarie 1866, uşa celulei se deschise: intră Ilie, şi cu el un domn, care era noul director al închisorii, sosit în ajun, şi îl recunoscui ca, fiind un tânăr boier de al lui Cuza, ştiut de la Snagov.

Ne strânse mâna şi ne spuse, şoptit:

— O să fugiţi de aici îndată ce-oi găsi nişte paznici pe gustul meu. Asta o să fie peste câteva zile. O să punem noi la cale ceva care să acopere lucrurile. După aceea voi demisiona. M-a trimis Cuza să vă scap de ocna pe viaţă, cum vă pregătesc ciocoii, căci, aflaţi de la mine, scaunul prietenului nostru se clatină rău. Nu mai ţine mult. E chestie de săptămâni.

Îi spusei:

— Mai e un prieten pe care trebuie să-l lăsaţi să iasă cu noi: Buzdugan.

— Buzdugan nu-i haiduc!

— Ba da. A luptat cu noi sub ordinele Floricichii. Numai după asta s-a apucat de tâlhării, din deznădejde.

— Bine, o să plecaţi toţi trei. Şi o să vă dau cinci zile să vă faceţi nevăzuţi, după care anunţ fuga voastră, şi atunci, vai de voi! Nici Dumnezeu nu vă mai poate scăpa!

....

Pe o noapte de viscol, cu vârtejuri de zăpadă, ieşeam îmbrăcaţi în mocani, cu nişte căciuli cât toate zilele, şi fiecare, sub cojoc, cu o flintă.

Ger, de crăpau pietrele. În pustietatea înfiorătoare, se auzeau lupii urlând în depărtare. În faţa paşilor noştri se întindea pământul duşmănos, ameninţător, gata să ne înghită.

Niciodată viaţa nu mi s-a părut atât de frumoasă!

Doamne-Dumnezeule, de ce nu s-o fi deschizând oare pământul să-l înghită pe omul lacom şi de nimic?

Asta mi-am zis în ziua groaznică de iarnă când am nimerit cu toţii – trei amărâţi de puşcăriaşi fugiţi, morţi de frig – la stâna „haiducului” din Transilvania, şi am dat peste un Movilă urât, mic la suflet, calic, zgârcit!

Oh, lume! Nu mă doare când eşti urâtă. E dreptul tău şi te foloseşti de el de nouă ori din zece. Dar când vrei să-ţi întinzi sluţenia şi pe zecimea asta din viaţă, atunci nu! Colţişorul ăsta-i e-al meu, nu pune mâna! Are şi el dreptul la

viaţă!

— Movilă! Movilă! Asta-i tot ce cereai tu de la viaţă! Să ai o mie de oi de tuns şi de muls? Zece argaţi prost-plătiţi? Burtă mare, ceafă groasă, nevastă cu zestre, hârtii în regulă şi să te vezi baci? Va să zică, după chibzuiala ta, lumii asta-i lipsea? Brânză, oi şi lână? Atunci ce dracu cătai tu în haiducie şi de ce nu te-ai apucat de la-nceput să faci ce faci, pentru că sătuii îi lasă pe alde Movilă s-ajungă baci, dacă numai ăsta li-i visul lor în viaţă...

....

Către începutul lui Prier plecarăm de la stâna împuţită să ne întoarcem la noi. Încă din luna lui Făurar ciocoii strecuraţi la comanda armatei îl răsturnaseră pe Cuza. Ei, ciocoii, erau acum stăpânii ţării. Nu boierii, ci slugoii lor, deci rău! Valea Bâscii răsuna de noul cântec haiducesc:

Foaie verde măr creţesc,
Stau în drum şi mă gândesc;
Ce să fac, ce să muncesc,
Pâinea să-mi agonisesc,
Copiii să mi-i hrănesc?
Un’ mă duc şi orice fac.
Eu de ciocoi nu mai scap!
De frica zapciului
Şi de groaza birului
Uitai drumul satului
Şi coarnele plugului
Şi luai drumul crângului
Şi poteca codrului
Şi flinta haiducului.
Şi decât în silnicie,
Mai bine în haiducie.
Ce-o vrea Dumnezeu să fie!

Ne aflam la mormântul Floricichii, şi mă tânguiam:

— Domniţă din Snagov! Auzi tu strigătele noastre? Venim de sus din munţi, de acolo de unde omul rămâne cum l-a făcut Domnul, şi aici, în vale, totul trebuie luat de la-nceput! Acu treisprezece ani, aici în locul în care-ţi odihnesc oasele, ascultam legenda haiducului Gheorghiţă şi tu ziceai că „în lumea asta toate se sfârşesc cu un cântec haiducesc”. Da, toate se sfârşesc, dar şi toate încep cu un cântec haiducesc, asta-i viaţa!

Buzdugan se duse să ia vin dintr-un sat din apropiere. Ilie se lungi la umbra bradului Floricichii. În vremea din urmă bunul nostru înţelept nu mai vorbea, se închisese în el. Îmbătrânise mult şi de-abia dacă voia să mănânce câte ceva.

L-am lăsat acolo şi m-am dus să caut vreascuri uscate, pentru că aveam de fript nişte carne de berbec, dar nu făcui decât vreo cincizeci de paşi, şi deodată o detunătură zgudui văzduhul şi mă pironi locului. Toate îmi trecură prin cap, numai gândul că omul care niciodată în viaţa lui nu deznădăjduise îşi curmase zilele, nu.

Mă întorsei, zicându-mi că pesemne Ilie trăsese din greşeală!

Nu, nu fusese din greşeală. Îl găsii cu capul sfărâmat, dându-şi sufletul, cu flinta între picioare.

....

Buzdugan se întorcea, cântând din frunză de salcâm, cu două tigve pline cu vin în mână. Ieşii înaintea lui şi, aruncându-i-mă de gât, îi strigai:

— Frate Buzdugane! Am rămas singuri! Dar suntem tineri şi cumsecade. Vom merge împreună să răspândim în lume tot ce-i mai bun din tinereţea şi bunătatea noastră.